

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ,
ПОЛІТИЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ
ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА
МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ УЧАСНИКІВ
ТРЕТЬОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Полтава 2022

**УДК 32+332]:342.25(082)
С 69**

Рекомендовано до видання ученою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка 21 квітня 2022 р., протокол № 12.

Редакційна колегія

Степаненко С. В.	– кандидат економічних наук, доцент,
головний редактор
Яковенко Л. І.	– доктор економічних наук, професор
Непокупна Т. А.	– кандидат економічних наук, доцент
Шевченко Б. О.	– кандидат економічних наук, доцент
Сакало О. Є.	– кандидат історичних наук, доцент

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за їх зміст і форму викладення, наведені факти та статистичні дані.

Соціально-економічні, політичні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку: зб. наук. ст. учасників третьої всеукраїнської наук.-практ. конф. / редкол. : С. В. Степаненко (голова ред.) та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка , 2022. – 281 с.

До збірника увійшли статті докторів, кандидатів наук, викладачів, магістрантів, студентів. На основі міждисциплінарного підходу розглянуто широкий спектр питань соціально-економічного, політичного та гуманітарного розвитку на національному та місцевому рівні.

**УДК 32+332]:342.25(082)
С 69**

СТЕПАНЕНКО С. В., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПОСТВОЄННИЙ ЧАС: ВСТУП ДО ДИСКУСІЇ

На початку четвертого десятиліття незалежності Україна зіткнулася із найдраматичнішою подією у своїй новітній історії – відкритим воєнним вторгненням з боку Російської Федерації (РФ). Цьому передувала гібридна агресія, яка визначається в наукових колах як поєднання звичайних і особливих інструментів впливу та засобів підривної діяльності з використанням уразливостей суперника для підпорядкування його дій інтересам агресора [6].

Такий розширений підхід дозволяє ідентифікувати розгортання агресивних дій з боку РФ проти України задовго до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., і навіть до початку «гарячої» фази, пов'язаної зі збройним втручанням 2014 р., анексією Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей. По-суті, збройну інтервенцію варто розглядати лише як окремий, проте безпрецедентний за руйнівними наслідками, складник послідовної агресивної стратегії РФ, спрямованої на повернення України до сфери свого політичного, економічного й гуманітарного впливу.

Будь-яка війна як збройне протистояння створює безпрецедентні загрози в усіх сферах функціонування держави і суспільства: політичній, економічній, соціальній, екологічній, гуманітарній, інформаційній, культурній, ідеологічній, історичній... З огляду на це, очевидно, що комплексні дослідження воєнних конфліктів повинні мати мультидисциплінарний і міждисциплінарний характер.

Здійснюючи наукове осмислення сучасної російсько-української війни, на нашу думку, варто визначити її причини та передумови,

запропонувати наукову класифікацію, окреслити загрози і можливості, спрогнозувати імовірні наслідки та запропонувати стратегію їх подолання та використання. Спробуємо тезово зупинитися на ключових засадах осмислення сучасної війни.

Серед наукових розвідок про причини війни одним із найбільш системних, на наш погляд, є допис вітчизняного науковця, підприємця і громадського діяча Валерія Пекаря «Як велика війна стала можливою?». Дослідник називає десять причин нинішньої війни [4]. Розглянемо їх детальніше.

1. Імперіалізм. Росія як одна з останніх імперій світу, взяла участь у перемозі над нацизмом, і тому світова спільнота дозволила їй зберегти свій імперський характер, оминати деколонізацію. Радянські / російські злочини у Східній Європі у 1945, 1956, 1968 рр. не були засуджені. Демократичний світ заплющив очі як на гноблення та русифікацію народів всередині імперії, так і на намагання повернути народи, що звільнилися від імперії у 1991 р., до її сфери впливу. Це породило безкарність. Висновок: світ має стати непримиренним до пригноблення народів, до втручання колишніх імперій у справи своїх колишніх колоній.

2. Авторитаризм. Толерантність демократичного світу до авторитаризму породжує війну. Коли в країні немає вільних виборів, незалежних медіа та громадських організацій, коли за одне слово «війна» чи поширення будь-якої інформації – навіть про втрати власної армії, навіть за пікет з чистим аркушем паперу можна потрапити за ґрати – тоді можливо все. Авторитарний режим тримається на масовій пропаганді. Висновок: світ має стати непримиренним до авторитарних режимів, бо вони породжують війну.

3. Архаїзація. Сучасна Росія інсталює все більш архаїчні політичні, економічні, релігійні та культурні системи, що призводить, з-поміж

іншого, до деградації людського капіталу. Культ сили, насильства («победобесіє») в Росії став державною ідеологією, діти змалечку виховуються у культурних кодах війни, а демократичний світ сприймав цю дикість і варварство як культурну особливість. Висновок: світ має навчитися розрізняти культурні особливості та насадження архаїчних культур насильства й права сильного.

4. Нафта і газ як зброя. Нафтовий технологічний пакет потребує величезної концентрації капіталу. Там, де немає ринків капіталу, це призводить до збільшення ролі держави та посилення авторитаризму. Викопне паливо як ключове джерело доходів та інструмент тиску здатне породити не лише економічні війни, а й справжні збройні конфлікти. Висновок: світ має прямувати до зменшення частки викопного палива в енергетичному балансі, таким чином, знижуючи вагу нафтових автократій у міжнародних справах.

5. Провал російських інтелектуалів. Російські інтелектуали виявилися нездатні створити своєму народові картинку майбутнього – отже, залишилася лише картинка минулого, мрія про відновлення імперської величі. Висновок: світ має підтримувати російських інтелектуалів, які борються з авторитаризмом, і не ставити на одну дошку активних борців з режимом та його пасивних жертв, і тим більше пасивних спостерігачів.

6. Глобальне поширення імперського впливу. Російські медіа по всьому світу, куплені на нафтові гроші політики, журналісти та інтелектуали роззброїли світ перед РФ. Певним чином можна говорити про глобальну корупцію еліт з боку Росії. Висновок: світ має обрізати канали глобального інформаційного впливу та жорсткіше ставитися до спроб втручання у вибори та роботу інформаційних систем.

7. Інтереси замість цінностей. Коли інтереси переважають над цінностями, тоді втрачаються моральні орієнтири, наслідком чого стає

«етичний дефолт». Демократичний світ заплющив очі на російське вторгнення в Грузію, злочини на Близькому Сході, анексію Криму та вторгнення на Донбас. Адже головне – «business as usual». Більше того, після 2014 р. ряд європейських країн, порушуючи ембарго, продовжували продавати РФ новітнє озброєння, що дозволило надзвичайно посилити її воєнний потенціал. Безкарність попередніх злочинів породжує всездозволеність та нові, жахливіші злочини. Висновок: світу потрібно посилення корпоративної та урядової відповідальності за співпрацю з авторитарними режимами та додаткові заходи проти відмивання ними грошей.

8. Криза міжнародних організацій. Вся система наддержавних структур, яка вибудовувалася після Другої світової війни, по суті, провалилася, бо ніхто в міжнародних організаціях не розуміє, як діяти в умовах не локального, а повномасштабного конфлікту. Наприклад, як має діяти Рада безпеки ООН, коли агресором є постійний член Ради безпеки? Виклики для миру зростають, а інституції не можуть з ними впоратися, бо були створені для іншого рівня викликів. Особливо важка форма паралічу міжнародної політики настає навіть при незначних натяках на використання ядерної зброї. Висновок: потрібне перезавантаження міжнародних організацій, щоб більш ефективно діяти в умовах викликів нашої епохи.

9. Постправа. Постмодерна толерантність до вираження будь-яких думок, нездатність захистити істину призводять до знецінення науки та інтелектуальних досягнень людства. Наслідком цього є втрата критичного мислення та моральних орієнтирів. Неможливо подолати зло, якщо не зрозуміло, що таке зло, якщо добро і зло – це лише слова для називання двох рівноправних точок зору. Висновок: світові потрібні нові стандарти медіа та освіти для запобігання інтелектуальній деградації.

10. Провал світових інтелектуалів. Значна частка світових інтелектуальних лідерів втратила моральний компас, вимагаючи від України капітуляції, а від власних урядів – відмови від допомоги, закликаючи замість захисту від насильства до діалогу між жертвою та насильником тощо. Висновок: світові потрібна нова інтелектуальна оптика для розуміння подій поза межами щоденного досвіду, а також сильний моральний компас, який виведе з блукання у постмодерному релятивізмі.

Погоджуючись із багатьма тезами В. Пекаря, зауважимо також, що здійснення спочатку гібридної, а потім відкритої (з 24 лютого 2022 р.) агресії РФ проти України далеко не в останню чергу було обумовлене нерішучістю та зволіканням у проактивній політиці самої України, зокрема: у побудові боєздатної армії; у визначеності чітких геополітичних пріоритетів; у провадженні актуальних реформ, спрямованих на забезпечення економічної стійкості, сталого розвитку, збалансованості й динамічності поступу; у модернізації структури економіки; у побудові непорушних засад демократії та верховенства права; у формулюванні та реалізації сучасних історичних, культурних та ідеологічних наративів...

Збройна агресія Росії проти нашої держави вже на сьогодні призвела до незмірних збитків для вітчизняної економіки. За оцінками прем'єр-міністра України Д. Шмигала, загальні втрати, спричинені війною, у найближчі роки перевищать 1 трлн. доларів [2]. Страшні людські втрати; гуманітарна катастрофа на окупованих територіях та у місцях ведення бойових дій; руйнування виробничих потужностей, житлового фонду, нежитлової, транспортної та соціальної інфраструктур; обмеження використання національного земельного фонду внаслідок його часткової окупації, а також шкоди, завданої мінуванням, обстрілами та забрудненням українських територій; скорочення частки робочої сили, зайнятої у продуктивному виробництві; скорочення платоспроможного попиту населення; переорієнтація державних видатків на користь сфер, не

пов'язаних безпосередньо з виробництвом ВВП; зростання рівня інфляції, боргових зобов'язань та знецінення національної валюти; прямі та суміжні інвестиційні втрати; підвищення цін на енергоресурси; зниження якості людського капіталу через психологічні травми та ризик втрати життя; загострення фінансової нестабільності; необхідність переконфігурації усталених логістичних маршрутів; дефіцит окремих категорій товарів – це неповний перелік чинників, що обумовлюють рецесію національної економіки та є гостроактуальними викликами для національної соціально-економічної безпеки.

Сценарний обрахунок можливих економічних збитків України, здійснений фахівцями Інституту економіки та прогнозування НАН України, попередньо визначає втрати України внаслідок війни, розв'язаної Російською Федерацією, в обсязі від 22 до 46% ВВП, втрати промислового виробництва – близько 50%, експортних надходжень – 48%, капітальних інвестицій – 45% [1]. Значні втрати пов'язані з колосальною внутрішньою міграцією, загрозливими масштабами екологічних проблем. Крім того, наслідки війни в Україні однозначно мають негативний вплив у глобальному масштабі через залученість багатьох держав до санкційних програм, потрясіння на світовому ринку продовольства, проблеми із українськими мігрантами у ряді європейських країн, зростання світових цін на енергоносії, руйнування ланцюгів ресурсного забезпечення, порушення усталених транспортних коридорів та логістичних маршрутів.

Наразі можна констатувати, що через відсутність вагомих ознак не лише завершення, а й навіть призупинення воєнної інтервенції РФ проти України, втрати її людського, виробничого та інфраструктурного потенціалу надалі очевидно зростатимуть. З огляду на це, життєво важливою складовою вітчизняної економічної політики є реалізація комплексу заходів для забезпечення ефективного функціонування

національної економіки в умовах воєнного часу, розробка та деталізація планів післявоєнного відновлення та розвитку України.

Для підтримки економіки України у часи війни важливим є ефективно поєднання реанімаційних заходів внутрішнього і зовнішнього характеру. Серед пріоритетів уряду на внутрішньому рівні – збереження стабільності фінансової системи; відновлення діяльності бізнесу у безпечних регіонах та скорочення бюджетного розриву; цільова підтримка підприємств, які зазнали збитків, працюють у критичних галузях та потребують релокації; соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб та безробітних, у т. ч. задля підтримання платоспроможного попиту; спрощення регуляторної бази та дерегуляція господарської діяльності; узгодження альтернативних маршрутів українського експорту та імпорту; впорядкування внутрішніх перевезень через логістичні проблеми в умовах морської блокади та значного пошкодження транспортної інфраструктури.

Очевидно також, що у поточних умовах критично важливою для вітчизняної економіки є міжнародна підтримка, зокрема у подоланні бюджетного розриву. Однак зрозуміло, що ця підтримка може бути більшою, якщо уряд здійснюватиме проактивну політику у залученні фінансових ресурсів, постійно демонструватиме приклади відповідального та цільового витрачання коштів. Фінансова допомога міжнародних партнерів, спрямована на збільшення міжнародних резервів НБУ, також сприятиме фінансовій стабілізації, дозволить лібералізувати валютний контроль. Водночас, здійснення зовнішніх запозичень має відбуватися в рамках грамотної боргової стратегії держави, зазвичай орієнтованої на формування такої структури та обсягу боргу, які не здійснюють значного навантаження на державні фінанси та є стійкими до негативного впливу потенційних криз. З огляду на це, видається обґрунтованою рекомендація Центру економічної стратегії щодо чіткої орієнтації урядової політики на зменшення боргового навантаження та подальшу фінансову підтримку

українського боргу. Експерти Центру пропонують здійснювати зовнішні запозичення, виходячи з наступних принципів: а) пріоритет отримання грантів, а не позик, щоб уникнути нагромадження боргового тягаря; б) скасування наявного боргу, що має бути реалізоване так, щоб не спричинити крос-дефолт інших українських боргів, у т. ч. євробондів, або нашкодити репутації України як надійного позичальника; в) обсяги безумовної бюджетної підтримки мають значно вирости порівняно з поточними рівнями; г) значна частка нових боргів має бути деномінована в українській валюті, щоб уникнути майбутніх валютних ризиків для України у ближньому повоєнні [3].

Незважаючи на важкі соціально-економічні виклики сьогодення та гостру необхідність їх подолання, вкрай важливими з огляду на повоєнні перспективи нашої держави є деталізація й удосконалення планів та джерел післявоєнного відновлення та розвитку України. Адже по закінченню війни масштабна програма підтримки відбудови України має бути задіяна одразу, щоб нашій країні не довелося чекати на закінчення тяганини з вилучення російських активів, проведення процедури оцінки вартості пошкоджень та втрат тощо.

У довгостроковому контексті на вітчизняні післявоєнні перспективи значний вплив матиме надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Отримання такого статусу може стати суттєвою підмогою у досягненні цілей післявоєнного відновлення та розвитку України, своєрідним якорем для масштабних програм реконструкції, орієнтиром у внутрішній та зовнішній політиці України та потенційних держав-донорів тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що попри величезний тягар непоправних втрат та збитків, війна та її результати для держави і суспільства – це період нових викликів і спроможностей, які відкривають нове «вікно можливостей». Для України це означає унікальну можливість реалізації

актуальних суспільних запитів, зокрема: а) проведення «зачистки» політичних еліт, очищення від п'ятої колони агресора, колаборантів, дезертирів та неефективних управлінців (можливість реалізації після завершення активної фази війни); б) здійснення нагальних, але суспільно болючих реформ (можлива реалізація протягом короткого часу – до 12 місяців – за умови високої підтримки дій президента В. Зеленського); в) проведення деолігархізації, тобто перезавантаження відносин влади та великого бізнесу, запровадження нової системи їх взаємодії.

Війна, як і будь-яка криза, є каталізатором інноваційних шляхів подальшого розвитку, зокрема у сфері техніки і технологій. Саме у скрутні часи набувають поширення й активізації різні форми публічно-приватного партнерства, об'єднуючи урядові органи, науково-дослідний сектор та приватні структури задля розробки та впровадження певного продукту у рекордні терміни та масштаби.

Україна зробила свій цивілізаційний вибір на користь демократії, пройшовши нелегкий шлях, як це свого часу зробили усі європейські країни. Тож для нас це – не тільки народна війна за незалежність, це також війна за цивілізаційний вибір: Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу [5].

Активна фаза війни в Україні створила передумови не лише для перезавантаження влади, а й для глибших процесів – трансформації суспільних відносин. Війна стала шоком для суспільства, але водночас і потужним мобілізаційним та ціннісно-світоглядним фактором. Маємо обгрунтовані сподівання, що усвідомлення ціни, яку довелося і ще доведеться сплатити Україні, стане достатнім стимулом для ціннісно-світоглядної трансформації суспільства, розбудови дієвої політики суверенного розвитку в найближчій перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В.М. Про оцінку економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ. URL : <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/554>.
2. Денис Шмигаль: План відновлення та Фонд відновлення стануть складовими ініціативи, яка об'єднає весь світ на підтримку України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-plan-vidnovlennya-ta-fond-vidnovlennya-stanut-skladovimi-iniciativi-yaka-obyednae-ves-svit-na-pidtrimku-ukrayini>.
3. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. URL : <https://ces.org.ua/ua-economy-in-war/>.
4. Пекар В. Як велика війна стала можливою? URL : https://site.ua/valerii.pekar/yak-velika-viina-stala-mozливоу-iyewkxw_
5. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст. URL : <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst>.
6. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України. Аналітична доповідь. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/analytrep_05_2022.pdf.

ЯКОВЕНКО Л. І., доктор економічних наук, професор

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТВОЄННОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

Нині триває дискусія про поствоєнний соціально-економічний устрій України. Точки зору висловлюються різні – від необхідності формування ліберальної моделі до моделі із посиленням ролі держави. Популярною є теза про необхідність проведення трансформаційних перетворень на зразок економіки Південної Кореї. Зокрема, відомий американський журналіст Девід Ігнатіус у своїй статті у “The Washington Post” пропонує застосувати в Україні модель цієї країни, де після війни 1950–1953 рр. була зафіксована демаркаційна лінія по 38-ій паралелі, і з того часу існує дві Кореї [6].

Республіка Корея – країна з населенням 51,8 млн. осіб, територією в 101,2 тис. кв. км., ВВП 1,6 трлн. дол., на одну особу – 31,5 тис. дол. 96% населення країни – інтернет-користувачі. Незважаючи на те, що в країні практично відсутні корисні копалини, Південна Корея займає перші місця в світі за індексом глобальних інновацій, продуктивності патентів, виробництва товстолистової сталі; перебуває на другому місці за рівнем навичок використання інформаційних технологій, витрат на НДДКР і ступенем розвитку наукової інфраструктури, що дозволяє їй лідирувати в галузях виробництва телекомунікаційної техніки. Досягнуті значні успіхи у суднобудуванні, майже половина світового обсягу виробництва в цій галузі зосереджена саме в цій країні. Також вона лідирує у сфері виробництва чіпів пам’яті, рідкокристалічних дисплеїв, є найбільшим постачальником для компанії Apple. Південнокорейські фахівці володіють унікальними алгоритмами у сфері будівництва висотних будівель, тож найбільші хмарочоси в Малайзії, Дубаї, Сінгапурі побудовані саме корейськими компаніями. Південна Корея була однією з країн з

найкращими економічними показниками під час пандемії завдяки високому попиту на продукцію корейських фірм за кордоном. Найважливішими експортними товарами країни є мікрочіпи, продукція нафтохімії, автомобілі, кораблі, обладнання, а також смартфони і плоскі екрани. Уже в 2021 р. економічні показники Південної Кореї повернулися до передпандемійного рівня.

Досвід так званих азіатських тигрів – Південної Кореї, Тайваню, Сингапуру та Гонконгу давно і уважно вивчається [4, 5] та демонструє, що за останні десятиліття вони спромоглися перетворитися з відсталих на передові країни Азії. Важливими були кілька чинників, насамперед жорстка економічна політика урядів, у тому числі і промислова політика, а також допомога розвинених країн.

Економічний успіх Південної Кореї після закінчення Корейської війни став результатом спрямування урядової стратегії на розвиток виробництва недорогих товарів для експорту. В 60-х рр. склалася основа корейської економічної моделі – чеболі, альянс крупних корпорацій з державою, фінансово-промислові конгломерати, які перетворилися у великі транснаціональні корпорації і стали основою економічного перетворення країни. Із середини 60-х рр. почалася реалізація стратегії проникнення на західні ринки промислової продукції, що потребувало значного фінансування. Основний тягар понесло населення, яке значну частину коштів заощаджувало. Також країна отримала зарубіжні кредити. Кошти спрямовувалися на розвиток експортного виробництва.

Загалом у 60-х рр. зусилля уряду були пов'язані з розвитком імпортозаміщення, легкої промисловості, орієнтованої на експорт, підтримкою товарів виробничого призначення; в 70-х рр. розвивалася важка промисловість, хімічна галузь, пріоритетним став імпорт технологій, а не капіталів, зростала конкурентоспроможність експортної продукції; у

80-х рр. корейці зосередилися на структурних перетвореннях у промисловості та розвитку наукомістких технологій, а також підвищенні якості робочої сили – поліпшенні освітніх і кваліфікаційних характеристик; у 90-х рр. – концентрувалися на підвищенні продуктивності праці, а також рівномірному розвитку регіонів. Починаючи з 2000-х рр. відбувається активна інституційна робота із забезпечення сучасного інноваційного розвитку. Власне потужна інноваційна інфраструктура в РК була створена впродовж останніх 20 років.

Дослідники зазначають, що Південна Корея за останні півстоліття досягла велетенських успіхів у науці й технологіях завдяки створенню унікальної інноваційної системи, інвестування у розвиток людських ресурсів та НДДКР [3].

Як показала практика Південної Кореї, рівень технологічного розвитку й потужна масштабна індустріалізація базується на сильному освітньому фундаменті й орієнтованій на зовнішній світ стратегії розвитку. Для України цей досвід означає, по-перше, що можливості створювати і використовувати нові знання й технології залежать від рівня та якості освіти. Відповідно створення системи висококваліфікованої освіти у науково-технічному секторі розглядається як перша сходинка у становленні високорозвинутої країни. Саме зміцненням ролі освіти в процесі модернізації було забезпечене досягнення стійкого розвитку у Південній Кореї. Пройдений шлях від імітації й запозичення зарубіжного досвіду до впровадження власних креативних інновацій. Окрім цього, корейський досвід засвідчує необхідність прискореного розвитку внутрішнього ринку і сприяння розвитку малого бізнесу.

Звідси уроки, які Україна може запозичити: визначальним для науково-технічного розвитку й економічного росту країни є людські ресурси; жодні стимули не зможуть мотивувати приватний бізнес вкладати

гроші у розвиток технологій краще, ніж насправді ринкова економіка з розвинутою інноваційною інфраструктурою.

Однак варто звернути увагу і на військову складову успіху перетворень в країні, між якою і Північною Кореєю пролягає один із найбільш мілітаризованих кордонів. Ігор Попов на власній фейсбук-сторінці зазначає, що Девід Ігнатіус не розкриває «важливу маленьку деталь, без якої не складається загальна картина. Гарантом безпеки Південної Кореї стали десяток постійних американських військових баз на її території, із контингентом 28 тис. військовослужбовців, важким озброєнням, десятками сучасних бойових літаків і протиповітряною системою THAAD. У 1958–1991 рр. на корейській території була розміщена американська ядерна зброя. На озброєнні південнокорейської армії перебувають ракети *Hyunmoo 2* з дальністю до 800 км» [2]. Саме американська військова присутність дала змогу провести реформи уряду Пак Чон Хі та створити «корейського економічного тигра».

Тож досвід мирного розвитку і модель економіки Південної Кореї може стати прикладом і бути корисним для України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жолудь О. Південна Корея: справжні причини грандіозного зростання. URL : https://voxukraine.org/pivdenna-koreya-spravzhni-prichini-grandioznogo-zrostannya/#_ftn2
2. Попов Ігор. URL : <https://www.facebook.com/100001030750080/posts/pfbid02h9KRhwoCcmKLfN5Dgcm2AqX5kCovwyCh5Ef4QjG4NZVL6k4qV3cnpEFo8efuhzHvl/?d=n>
3. Ткаченко В. Секрет інноваційного прориву Південної Кореї: досвід для України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2184059-sekret-innovacijnogo-prorivu-pivdennoi-korei-dosvid-dla-ukraini.html>
4. Яковенко Л. І. Промислова політика в трансформаційній економіці. Полтава. Скайтек. 2000. 314 с.
5. Яковенко Л.І. Світовий досвід реалізації промислової політики – Японія та Південна Корея. *Економіка: проблеми теорії та практики*. Міжвузівський збірник наукових праць. Випуск 11. Дніпропетровськ : «Наука і освіта», 2000. С. 48–55.
6. David Ignatius. Biden hunkers down for a long, limited war in Ukraine. URL : <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/06/02/biden-hunkers-down-long-limited-war-in-ukraine/>

ТРИГУБ О. В., кандидат економічних наук

Національний банк України

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну матиме серйозні наслідки для вітчизняної економіки. За оцінками Національного банку у 2022 році інфляція може перевищити позначку 20 %, а реальний ВВП України ймовірно скоротиться не менше ніж на третину [1]. Песимістичні прогнози макроекономічної ситуації в Україні дали й міжнародні фінансові організації. Так, у 2022 році ЄБРР очікує падіння ВВП на 30%, Світовий банк – на 45,1 %, а МВФ – на 35 % [2].

Однією з передумов відновлення національної економіки до довоєнного рівня та основою її подальшого розвитку у світлі інтеграції України до Європейського Союзу має бути забезпечення належного рівня фінансової інклюзії в країні. Як показує досвід країн з розвиненою економікою, наявність у населення та суб'єктів господарювання доступу до широкого набору фінансових послуг та спроможність їх використовувати для забезпечення різноманітних потреб сприяє підвищенню платоспроможності, поживленню споживання, нарощуванню виробництва, збереженню реальної вартості заощаджень та їх примноженню, диверсифікації ризиків тощо. Зазначене обумовлює актуальність теми даного дослідження.

Вивченням теоретичних засад та практичних аспектів поглиблення фінансової інклюзії на національному та глобальному рівнях присвятили свої наукові праці Аслі Деміргуч-Кунт, Леора Клаппер, Дорота Зінгер, Санія Ансар, Дуглас В. Арнер, Росс П. Баклі, Дірк А. Цецше та інші. Разом із тим, у світлі поточних подій додаткової уваги потребує вивчення

питання особливостей розвитку фінансової інклюзії населення та суб'єктів господарювання в країнах, що відновлюються після війни або масштабного стихійного лиха.

Метою даного дослідження є з'ясування напрямів розширення фінансової інклюзії в Україні з метою сприяння повоєнному відновленню та розвитку національної економіки.

У загальному розумінні фінансова інклюзія – це наявність у населення та підприємств доступу до корисних і прийнятних за ціною фінансових продуктів і послуг, які відповідають їхнім потребам (грошові перекази, заощадження, кредити, страхування) та надаються у відповідальний та зручний спосіб, є доступними й безпечними для споживача та раціональними для надавача [3].

Фінансова інклюзія сприяє досягненню восьми з сімнадцяти Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, зокрема [4]:

- Ціль 1. Подолання бідності.
- Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства.
- Ціль 3. Міцне здоров'я та благополуччя.
- Ціль 5. Гендерна рівність.
- Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання.
- Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура.
- Ціль 10. Скорочення нерівності.
- Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку.

Таким чином, фінансова інклюзія – це один із драйверів економічного розвитку суспільства. Високий рівень фінансової інклюзії передбачає, що у населення і бізнесу є доступ до фінансових послуг незалежно від розміру доходу, віку, місця проживання чи виду діяльності. Фінансова інклюзія допомагає населенню вирівняти споживання, здійснювати надійні та безпечні платежі, зберегти фінансову стійкість в умовах невизначеності

або в умовах життєвих труднощів, більш ефективно управляти ризиками, здійснювати інвестиції у власну справу або в людський капітал (зокрема, отримувати кращі медичні та освітні послуги), формувати та зберігати заощадження на майбутнє, щоб забезпечити гідний рівень життя в поважному віці.

Що стосується господарюючих суб'єктів, то підвищення рівня фінансової інклюзії сприяє поширенню інновацій, створенню робочих місць, збільшенню обсягу інвестицій у розвиток персоналу, модернізації виробництва та нарощуванню виробничих потужностей, підвищенню ефективності управління ризиками, скороченню операційних витрат, регулярності та безперервності платежів. Це, у свою чергу, сприяє зростанню рентабельності, конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та їх всебічному розвитку.

Підвищення рівня фінансової інклюзії в країні сприяє ефективнішому розподілу ресурсів в економіці, появі нових робочих місць, пришвидшенню інновацій, зростанню обсягів національних заощаджень, зміцненню фінансової стабільності, диверсифікації економічної діяльності тощо. У результаті в країні відбувається економічне зростання.

З огляду на це, одним із чинників швидкого повоєнного відновлення та розвитку України має стати забезпечення фінансової інклюзії населення та підприємств. Водночас на рівень фінансової інклюзії впливає, по перше, доступність фінансових послуг, по друге, рівень фінансової грамотності населення та, по третє, наявність можливостей щодо захисту прав споживачів фінансових послуг. Щоб вирішити проблему фінансової інклюзії в країні, необхідно розвивати усі три вище зазначені напрями.

На доступність та рівень споживання фінансових послуг впливають цінові та нецінові бар'єри. До цінових бар'єрів відносяться: висока вартість фінансових послуг; високий рівень ризику; низький рівень доходів потенційних споживачів фінансових послуг. Серед нецінових чинників, що

перешкоджають фінансовій інклюзії, варто зазначити: фактори релігійного та етнічного характеру; військові дії, стихійні лиха; обмеженість, суперечливість інформації про можливості отримання фінансових послуг; перешкоди технологічного характеру, нерозвинутість фінансової інфраструктури.

Сьогодні найпопулярнішими на ринку фінансових послуг як в Україні, так і в інших країнах світу, є платіжні послуги. Довіра населення та суб'єктів господарювання до фінансового сектору великою мірою залежить від надійності та безперебійності грошових розрахунків. У перші місяці після повномасштабного вторгнення Росії в Україну Національному банку достатньо ефективно вдалось забезпечити фінансову інклюзію у даному сегменті. Так, була приборкана готівкова паніка, платіжні системи продовжували стабільно функціонувати, як і до 24 лютого 2022 року.

З метою задоволення високого попиту на готівку, який тривав до середини березня, було забезпечено можливість її знімати на касах магазинів, АЗС та аптек. Для цього необхідно оплатити будь-яку покупку платіжною карткою і під час розрахунку попросити касира зняти з неї потрібну суму готівки у розмірі від 500 до 6000 грн. У березні цю ініціативу НБУ підтримали 25 банків-емітентів платіжних карток, що дозволило видати з кас торговельних підприємств готівки на суму понад 3,8 млрд. грн. [5].

В умовах воєнного стану активізувались фальшивомонетники, зріс ризик крадіжки, брати в далеку дорогу велику суму готівки – доволі незручно. Тому користуватися безготівковими грошима та банківськими платіжними сервісами виявилось набагато безпечніше та ефективніше.

Стабільне функціонування платіжної інфраструктури у перші місяці війни зміцнило довіру населення до вітчизняної банківської системи і запобігло масовому відпливу вкладень. Навпаки: станом на 1 червня

залишки на гривневих рахунках фізичних осіб зросли на 20 % у порівнянні з 24 лютого [6]. Сьогодні платіжні банківські сервіси України продовжують працювати, навіть у близьких до бойових дій регіонах та на тимчасово окупованих територіях.

Важливу роль у повоєнному відновленні та розвитку економіки України повинні відіграти фінансові послуги кредитного характеру, як-от: іпотечне кредитування, фінансовий лізинг, факторинг, форфейтинг, кредитно-гарантійні послуги.

За період активних воєнних дій українці втратили 44 млн. кв. м житла на 39,4 млрд. дол. США [7]. Частина житла – придбана в кредит. Тому наразі актуальною є розробка механізмів компенсації державою збитків населенню, чиє житло повністю зруйноване або пошкоджене. Разом із тим вирішити житлову проблему постраждалого населення можна буде як за рахунок безкоштовного тимчасового житла, подовження державної іпотечної програми «5-7-9», так і завдяки розвитку альтернативних фінансових послуг – наприклад, лізингу житлової нерухомості. У кожній області можна створити місцевий лізинговий житловий фонд і здавати населенню квартири або будинки у довгострокову оренду з правом викупу. Упродовж дії договору фінансового лізингу клієнт поступово погашатиме вартість житла – предмета лізингу, водночас зберігатиме за собою право відмовитися від його повного викупу у разі зміни життєвих обставин і необхідності переїзду.

Також у поточних умовах потребують удосконалення страхові послуги. Нагальним є покриття воєнних ризиків, забезпечення захисту страхувальникам і хеджування ризиків вітчизняних страховиків на глобальному ринку перестраховання. Так, сьогодні ефективний страховий захист необхідний аграріям, які, ризикуючи власним життям та технікою, повинні забезпечити майбутній врожай. Не менша відповідальність і потреба в страхуванні є у перевізників. Із закриттям повітряного простору

та блокадою Росією морських портів України усе навантаження по підтримці внутрішньої та міжнародної торгівлі, доставці гуманітарної та волонтерської допомоги – на автомобільних і залізничних перевезеннях.

Отже, в умовах війни важливо не лише забезпечити доступ населення і суб'єктів господарювання до різноманітних фінансових послуг, а також розробити й запровадити нові фінансові сервіси, що сприятимуть повоєнному відновленню та розвитку економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коментар Національного банку про поточний стан та перспективи економіки України. URL : <https://cutt.ly/gJZptuD>.
2. Інтерв'ю заступника Голови НБУ Сергія Ніколайчука агентству “Інтерфакс-Україна”. URL : <https://cutt.ly/YJZpuuO>.
3. Financial inclusion is a key enabler to reducing poverty and boosting prosperity, World Bank. URL : <https://cutt.ly/GJZpao5>.
4. Financial inclusion and the SDGs, UNCDF. URL : <https://cutt.ly/dJZpojJ>.
5. За березень на касах магазинів українці отримали з платіжних карток близько 3,8 млрд грн. URL : <https://cutt.ly/vJZpsXJ>.
6. Гроші на війні: Олексій Шабан про платежі в окупації, виявлення підробок і нову монету НБУ. URL : <https://cutt.ly/dJZpfoh>.
7. Загальні втрати економіки України, понесені в ході війни. URL : <https://cutt.ly/8JZpgZq>.

ПОПОВА Ю. М., кандидат економічних наук

Директорка Комунальної установи «Агенція місцевого розвитку територіальних громад Полтавського району»

ПАРТНЕРСТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД І БІЗНЕСУ ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Процеси розвитку вітчизняного бізнесу, вдосконалення системи публічного управління, поліпшення інвестиційної привабливості як країни загалом, так і її окремих регіонів вимагають зміни цілей і механізмів комунікації між комерційними структурами та органами публічної влади. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з бізнес-структурами як способу активізації соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Тому слід проаналізувати результати партнерських відносин бізнес-структур і територіальних громад, зокрема, таких крупних компаній як ДТЕК Нафтогаз, ПРАТ «МХП», ТОВ «НІБУЛОН». Зокрема і у період воєнного стану.

ДТЕК Нафтогаз – найбільша в Україні приватна газовидобувна компанія. До складу ДТЕК Нафтогаз входять підприємства «Нафтогазвидобування» і «Нафтогазрозробка», які ведуть розвідку та видобування вуглеводнів у Полтавській і Харківській областях. Головна мета соціального партнерства – підвищення якості життя людей на територіях діяльності компанії завдяки розвитку громад. Реформи й інвестиції енергетичної компанії впливають на якість життя більшості людей. Особливо в регіонах, де розташовано підприємства, на яких працюють тисячі людей [1].

Компанія системно розвиває партнерські відносини з громадами, щоб разом досягти спільної мети – сталого розвитку районів, міст, селищ і сіл. Для комплексного вирішення найгостріших проблем у ДТЕК разом з органами місцевої влади, бізнесом, експертами з розвитку територій і представниками громадськості розробили стратегії соціально-економічного розвитку територій.

За 2014–2020 рр. ДТЕК Нафтогаз спрямував більше 61 млн грн у проекти з охорони здоров'я, освіти, інфраструктури та енергоефективності, які допомогли суттєво покращити рівень життя людей. За користування надрами 5% ренти перераховується у місцеві бюджети. За 2018–2020 рр. ДТЕК Нафтогаз сплатив 212,3 млн грн до бюджетів усіх рівнів Полтавської області, що стало суттєвим внеском у розвиток цих громад [1]. Програми соціального партнерства розвиваються в п'яти ключових.

Важливою є підтримка громад у період військових дій. ДТЕК Нафтогаз передали паливно-мастильні матеріали на потреби громад Полтавської області – стабілізований газовий конденсат зі свердловин, який для своїх потреб може використовувати комунальний транспорт. ДТЕК розгорнув програму гуманітарної допомоги, допомагаючи продуктами харчування, медикаментами, паливом та заходами евакуації населення. Передали 1400 л стабілізованого газового конденсату для потреб територіальної оборони та громад Полтавщини. Загалом підприємства надали вже 2200 л ПММ. Працівники компанії долучаються до волонтерства та допомагають громадам усіма доступними способами. Група ДТЕК почала безкоштовно постачати електроенергію медичним установам, військовим та силовим структурам, а також виробникам хліба у Києві, Донецькій та Дніпропетровській областях [1].

ПРАТ «МХП» – приватне акціонерне товариство, яке спеціалізується на виробництві курятини і вирощуванні зернових, а також іншої аграрної

діяльності (виробництво м'ясо-ковбасних виробів і м'ясних виробів, готових до вживання). МХП вже багато років тісно співпрацює з місцевими громадами. В рамках власної політики соціальної корпоративної відповідальності холдинг постійно допомагає реалізовувати важливі для регіонів проекти – соціальні, інфраструктурні, освітні. У 2019 році компанія виділила на них понад 200 млн грн. У 2020 році агрохолдинг МХП та БФ «МХП – Громаді» спрямували на проекти корпоративної соціальної відповідальності понад 200 млн грн. Загалом вдалося реалізувати близько 500 соціальних проектів по всій Україні [2].

Серед основних завдань корпоративної соціальної діяльності компанії на 2021–2023 роки – розбудова партнерства з іншими донорами та збільшення фінансування проектів МХП, корпоративне волонтерство.

Із початком військового конфлікту в режимі 24/7 компанія працює на підтримку харчової безпеки України. В МХП організований спеціальний штаб для допомоги продуктами харчування тим, хто перебуває зараз у найбільшій небезпеці. Водії везуть продукцію в найгарячіші точки України. Працівники змінюють свої «мирні» професії й стають вантажниками, експедиторами, фасувальниками, опрацьовують заявки, координують допомогу на місцях. 4 тис тонн безкоштовної продукції (на загальну суму більше 200 млн грн) вже отримали від МХП та Благодійного фонду «МХП – Громаді» ті, хто її потребує найбільше – військові, поліція, територіальна оборона в гарячих точках країни, медичні заклади, пологові й дитячі будинки, центри для літніх людей, населення, яке перебуває у критичній ситуації, а також громадяни, які тимчасово полишили свої домівки [2].

ТОВ «НІБУЛОН» – це провідний український інвестор, сільгосптоваровиробник і експортер, один із найбільших платників податків у аграрному секторі. «НІБУЛОН» пліч-о-пліч з українськими громадами будує країну. Щороку компанія витрачає значні матеріальні

ресурси на підтримку освіти та творчості, покращення рівня медичного обслуговування та охорону навколишнього середовища, створення гідних умов та оплати праці, досягнення високого рівня життя людей в країні.

Основними напрямками співпраці компанії з громадами є: медицина, довкілля, освіта, культурно-духовна спадщина, благодійність [3, 4]. У 2020 році «НІБУЛОН» збудував та відкрив черговий високотехнологічний, повністю автоматизований річковий перевантажувальний термінал у с. Мар'янське Апостолівського району Дніпропетровської області, що стало справжньою подією для аграрного сектора регіону та всієї України.

Компанія на системній основі багато років поспіль надає допомогу медичним закладам у придбанні сучасного обладнання та меблів, проведенні ремонту. «НІБУЛОН» працює над проблемою забезпечення сучасного медичного обслуговування в селах. Зокрема, компанія допомогла в організації проведення в селах безкоштовних медичних оглядів [3]. Упродовж 2020–2021 рр. компанія направила на розвиток галузі охорони здоров'я України понад 100 млн грн. Значна частина допомоги навчальним та медичним закладам надається компанією «НІБУЛОН» у рамках угод про соціальне партнерство з міськими, селищними і сільськими радами. Щороку компанія укладає близько 80 угод про соціальне партнерство. На передбачені угодами кошти вже відремонтовані та оснащені школи, лікарні та будинки культури, утеплені дитячі садки, відремонтовані дороги, відновлене вуличне освітлення та тепло-, водо-, газопостачання. Метою укладення таких угод є реалізація програм соціально-економічного розвитку, збереження і збагачення традицій історико-культурної спадщини, утримання інфраструктури [4].

Як соціально відповідальне підприємство «НІБУЛОН» щороку інвестує кошти і в ремонт автошляхів. Зокрема в 2018 р. компанією було виділено 7 млн грн на ремонт дорожнього покриття в Миколаївській,

Полтавській, Черкаській, Луганській, Хмельницькій, Запорізькій областях. Щороку техніка компанії «НІБУЛОН» на безоплатній основі виїжджає на міські вулиці допомагати комунальним службам розчищати дороги та тротуари від снігу для зручності транспорту й містян. Протягом року компанія за власний кошт підтримує в належному стані частину автошляхів міста [3].

З перших днів військової агресії компанія послідовно допомагає українській армії в ремонті техніки, забезпеченні паливно-мастильними матеріалами, продуктами харчування та облаштуванні побутових умов. «НІБУЛОН» долучився до справи допомоги постраждалим від військових дій. Благодійний Фонд соціальної допомоги малозабезпеченим одержав від підприємства партію продуктів харчування. Сьогодні фонд займається формуванням продуктових наборів для вимушених переселенців.

Слід зазначити і про основні проблеми, які перешкоджають належній співпраці влади і бізнесу. Це такі: недосконалість механізмів комунікації влади з бізнесом щодо визначення основних пріоритетів розвитку країни у політичній та соціально-економічній сферах; позиціонування влади як головної, домінуючої, а не рівноправної сторони у взаємодіях з бізнесом, яка нав'язує свої «правила гри»; збереження системи диференційованого ставлення органів публічної влади до бізнесу, в основі якої знаходяться механізми прямої взаємодії та надання преференцій окремим бізнес-структурам; низький рівень соціальної відповідальності бізнесу, його рентоорієнтована поведінка та намагання інтегруватися безпосередньо у владу; високий рівень корупції, передусім у політичній сфері, що призводить до домінування різноманітних неформальних практик.

Разом з тим, партнерство бізнесу та влади дозволяє об'єднати переваги приватних акторів (інновації, технічні знання та навички, організаційна ефективність, підприємливість, фінансові ресурси) та можливості влади, яка є гарантом соціальної справедливості і

відповідальності з метою реалізації високоякісних послуг для населення. Однак, як показують результати дослідження, співпраця можлива лише в умовах здатності та готовності місцевих органів влади до формування міцних робочих відносин із партнерами з бізнес-середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДТЕК Нафтогаз: веб-сайт. URL : <https://oilandgas.dtek.com/> (дата звернення: 14.03.2022).
2. МХП розвиває партнерство між бізнесом, владою та громадами. Укрінформ. URL : <http://surl.li/bnuak> (дата звернення: 13.02.2022).
3. «НІБУЛОН» будує Україну разом з громадою. URL : <http://surl.li/bnuae> (дата звернення: 01.02.2022).
4. Соціальний звіт ТОВ «НІБУЛОН». URL : <http://surl.li/bnual> (дата звернення: 11.02.2022).

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРОБЛЕМА ОПТИМАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РИНКОВОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

Ринок – найкращий з відомих, втім, досить недосконалий механізм справедливого розподілу економічних благ. Головною причиною недосконалості ринку є асиметрія інформації, тобто наявність інформованих і не дуже обізнаних сторін в економічній грі. Усунення шкідливих наслідків асиметрії інформації має здійснюватися державними важелями впливу. «І ринок, і держава мають свої обмежувачі та можуть виявляти свою неспроможність, тому обидва мають взаємодіяти. Причому характер цього партнерства відрізняється в різних країнах залежно від рівня їхнього політичного та економічного розвитку». Саме так зазначав лауреат Нобелівської премії з економіки 2001 року Джозеф Стігліц, говорячи про співвідношення ринку та держави в економіці [1, с. 219–220].

При цьому для кожної держави модель такої взаємодії унікальна, а потреба у державному плануванні тим вища, чим більш гострими є виклики, що постають перед країною і чим вище рівень організації її соціально-економічної системи. Також значну потребу у державному регулюванні і організації розвитку відчувають ті країни, які прагнуть до лідерських позицій або зазнають відставання у своєму розвитку і прагнуть його подолати. Джозеф Стігліц, говорячи про недосконалість ринку та необхідність організуючої ролі держави в економіці, зазначав: «Я не настільки легковажний, щоб повірити у те, що ринок сам по собі вирішить усі соціальні проблеми. Нерівність, безробіття, забруднення довкілля непереборні без активної участі держави» [1, с. 13].

Лоуренс Клейн, ще один лауреат премії пам'яті Нобеля з економіки «за створення економетричних моделей та їх застосування до аналізу коливань економіки та економічної політики», розглядаючи фундаментальні теоретичні питання поєднання державного планування та ринку в економіці, наголошував: «...теоретично можна вмонтувати ринкове ціноутворення в економіку. На тих ринках, де є надлишки, ціни слід знизити, на тих, де проявляється незадоволений попит – підвищити. Держава через інструменти планування має оперативно маніпулювати цінами доки всі ринки не сануються» [2, с. 122–124.].

Йозеф Шумпетер зазначав: «У низці галузей капіталістичної промисловості можуть скластися умови, коли рівноважні ціни та обсяги виробництва стають теоретично невизначеними. Планування прогресу, зокрема, систематично координоване і послідовне впровадження нововведень у сферах економіки, дозволить значно успішніше запобігати різким підйомам і спадам виробництва, аніж автоматичні або спрямовані зміни ставки відсотка або пропозиції кредиту» [3].

Джордж Сорос у своїй роботі «Криза світового капіталізму» наголошує: «Соціальні цінності, можливо, менш визначені за ринкові, але без них суспільство існувати не може. Ринковим цінностям надали статус соціальних цінностей, але вони не здатні виконувати цю функцію. Ринкові цінності неспроможні замінити громадську свідомість, чи, використовуючи старомодне – громадянські чесноти. Невидима рука не здатна судити про інтереси, які не входять до її компетенції» [4, с. 67].

Томас Пікетті, професор Паризької школи економіки, іноземний член філософського суспільства США доводить у своїй роботі «Капітал у XXI столітті», що протягом останніх 250 років проблема соціальної нерівності не вирішується в рамках ринкової самоорганізації, а темпи зростання капіталу стабільно вищі за темпи зростання економіки. Сьогодні за рівнем

нерівності суспільство наближається до періоду зародження ринкової системи у її «дикій» формі, і потрібна участь держави, у тому числі у податковій сфері, для скорочення нерівності [5].

Джованні Аррігі та Іммануїл Валлерстайн, автори доктрини світсистемного аналізу, досліджуючи проблему нерівності у масштабах усієї світової економіки, доходять висновку, що нині у світі має місце перманентний кількісний та якісний перерозподіл ресурсів на користь країн, які утворюють ядро світової економіки, та на шкоду країнам периферії. Наголошується на необхідності участі держави в організації транскордонного руху капіталів, товарів і людей. Державна політика у цій сфері має вирішальне значення для успішного функціонування бізнесу. Крім того, саме держава позбавляє приватних підприємців суттєвої частини витрат, беручи на себе витрати зі створення загальної інфраструктури, реалізації екологічних програм, відновлення природних ресурсів тощо. «Чим слабша держава, тим менше коштів можна накопичити, займаючись економічно продуктивною діяльністю» – робить висновок І. Валлерстайн [6].

Джон Кейнс розглядає економічну теорію не стільки як «науку про мислення в категоріях моделей», скільки як «майстерність вибору адекватних моделей», маючи на увазі, що принципово не існує якоїсь однієї – єдино вірної теорії економіки та відповідних їй єдино вірних моделей розвитку [7]. З цього випливає, що в економіці треба перш за все вміти створювати моделі розвитку, адекватні викликам, завданням і змінним реаліям, а протиставлення планового і ринкового в економіці («або план або ринок») є надуманою (фальшивою) дилемою. Як і «страх» порушити ринкові механізми, організовуючи розвиток економіки, є надуманим та контрпродуктивним стереотипом. Найкращі практики розвитку економіки засновані на розумному поєднанні державної організації та ринкової самоорганізації, на оптимальному залученні до

національного розвитку сильних сторін планових та ринкових засад у економіці.

Так, організуюча роль держави ефективна і має, як правило, вирішальне значення у такому:

- формуванні цілісного та достовірного розуміння цілісності усієї економічної системи та її структури;
- діагностиці «вузьких місць», що заважають розвиткові економічної системи у цілому чи її окремих галузей, організації усунення цих вузьких місць;
- визначенні стратегічних пріоритетів розвитку економічної системи у цілому, її основних галузевих, технологічних, просторових пріоритетів;
- організації випереджаючого і фронтального (не фрагментарного) впровадження нових технологій та нової техніки;
- створенні та розвитку «суспільних благ», включаючи фундаментальну науку, освіту та охорону здоров'я;
- вирішенні проблем транскордонного відтоку та перерозподілу ресурсів, проблем невизначеності та обмеженої раціональності;
- створенні механізмів дешевого та тривалого фінансування проектів розвитку економіки;
- створенні загальної базової інфраструктури, антимонопольного регулювання, розвитку малого та середнього підприємництва;
- організації розвитку складних територій та капіталомістких галузей, що вимагають високої концентрації ресурсів та ефекту масштабу;
- проектуванні та організації складних комплексних міжнародних, міжгалузевих, міжрегіональних, галузевих та кластерних проектів розвитку.

У режимі ринкової самоорганізації ці питання не вирішуються або вирішуються погано (ринки тут неефективні). Ринкова самоорганізація ефективна і має, як правило, вирішальне значення для гнучкого та оперативного реагування економіки на мінливі споживчі переваги, смаки,

потреби (особливо у сегменті кінцевого споживання), які адекватно відпрацьовуються завдяки конкуренції та швидкій підприємницькій реакції на попит та цінові сигнали в економіці. У режимі організації вирішення цих питань державою вони або не вирішуються, або вирішуються повільно (держава тут неефективна).

Отже, і державна організація, і ринкова самоорганізація мають свої сильні та слабкі сторони. І державна організація, і ринкова самоорганізація економіки, застосовані окремо, неефективні кожна по-своєму з різних причин у різних сферах, оскільки жодна з них окремо неспроможна забезпечити економіці оптимальне використання обмежених ресурсів. Таким чином, найкращі та найрезультативніші практики економічного розвитку полягають у визначенні та реалізації оптимального поєднання державного планування та ринкової самоорганізації економіки. Це оптимальне поєднання – своє у кожній країні, кожній конкретній економіці, кожній конкретній історичній ситуації. Багато в чому саме у правильному визначенні та практичній реалізації такого оптимуму проявляються зрілість та ефективність державних діячів конкретної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Joseph E. Stiglitz, *Globalization and its Discontents*. W. W. Norton & Company. NY, L, 2002, 282 p.
2. Блауг М. 100 великих економістів после Кейнса. СПб. : Экономикс, 2009. 384 с.
3. Шумпетер, Йозеф А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука. К. : Основи, 1995. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Shumpeter_Yozef_A/Kapitalizm_sotsializm_i_demokratiia.pdf?
4. Сорос Джордж. Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою [Текст] / Д. Сорос ; пер. з англ. Р. Ткачук, А. Фролкін. К. : Основи, 1999. 259 с.
5. Piketty T. *Capital in Twenty-First Century*, Harvard University Press. 2014. 686 p. URL : <https://dowbor.org/wp-content/uploads/2014/06/14Thomas-Piketty.pdf>
6. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / пер. Н. Тюкиной. Москва : Издательский дом «Территория будущего», 2006, с. 137. URL : <http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ВАЛЛЕРСТАЙН%20-%20Миросистемн%20анализ%20Введен%202006%20248с.pdf>
7. Кейнс Д. М. Загальна теорія зайнятості відсотка і грошей. URL : <http://bibliograph.com.ua/keyns-1/>

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

КУЗЬМЕНКО Н. В., генеральний директор

Регіональний фонд підтримки підприємництва по Полтавській області

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Соціально гострими проблемами суспільства слід вважати ті явища, процеси, ситуації, які прямо чи опосередковано впливають на людину/групу людей, і, з точки зору значного числа суспільства, є доволі серйозними проблемами, такими, що вимагають колективних, спільних зусиль щодо їх подолання.

Виникнення ситуації, котра є несумісною із цінностями значного числа індивідів, та які вважають, що потрібно змінити цю ситуацію, свідчить про наявність соціальної проблеми. Соціальні проблеми існують завжди, але їх зміст, глибина, ступінь впливу на людину та групи людей, на суспільні процеси відрізняються у часі і просторі. Їхнє сприйняття, ставлення до них із часом може змінюватися.

Можна виділити такі групи соціальних проблем: індивідуальні, сімейні, економічні, стратифікаційні, екологічні, організаційні, поведінкові, комунікаційні, проблеми моделювання і символізування світу та інші, які своєю чергою наповнені відповідними видами і змістами явищ, процесів, ситуацій. Орієнтовний перелік соціальних проблем: слабе фізичне здоров'я і безпорадність індивіда, пригноблення індивіда, зовнішня непривабливість людини, самотність людини, соціальна ізоляція людини, дисфункціональні сім'ї, забруднення навколишнього середовища, забруднення великих промислових центрів, екологічні катастрофи,

деградація довкілля, безробіття, бідність, мігранти, переселенці, біженці, безпритульність, соціально-економічне розшарування, нерівність в суспільстві, економічна експлуатація, технократичні маніпуляції, девіантна поведінка, соціальні відхилення, наркоманія, алкоголізм, соціальні аномалії, злочинність, суїциди, соціальні забобони, антилюдські цінності та ін.

Вирішити чимало соціальних проблем може соціальне підприємництво, яке визначають як «систематичну, інноваційну, господарську діяльність, яка передбачає вирішення соціальних проблем» [1, с. 15]. Соціальне підприємництво є не лише бізнесом, що «вирішує соціальні проблеми та ефективно генерує фінансові ресурси», а й виступає інструментом «дизайн-мислення та діалогу, побудови довіри та співпраці заради себе і молодих поколінь, ... соціальне підприємництво – це ще й погляд на тих людей, які для більшості членів суспільства часто залишаються непоміченими [1, с. 6]. Тобто мова йде про соціально вразливі верстви населення, які потрапили у скрутні життєві обставини і їм потрібна допомога. Таким верствам населення допомагає насамперед держава, але не завжди соціальна функція держави може у достатньому обсязі задовольнити соціально-економічні та інші потреби людини чи групи людей. Тому соціальне підприємництво відіграє значну роль у справі служіння суспільству шляхом підтримки соціально вразливих верств населення та, відповідно, вирішення соціальних проблем.

Соціальні підприємці, реалізуючи свою місію – справу, якій вони служать, по-перше, залучають до своєї роботи насамперед групи людей, які виключені з місцевих ринків праці; по-друге, дохід від бізнесу реінвестують або в реалізацію місії, або на благо спільноти, а не розподіляють серед акціонерів і власників; по-третє, їхня бізнес-діяльність націлена на соціальні зміни шляхом використання інновацій у

підприємстві; по-четверте, вони виробляють соціально значущі товари чи надають соціально значущі послуги.

В Україні соціальні підприємства об'єднані у такі агреговані групи:

1) генератори прибутку для фінансування соціальної мети (підтримка соціальних/культурних/спортивних заходів і проєктів; підтримка організацій/установ для вразливих груп населення);

2) працевлаштування вразливих груп населення;

3) надання соціально значущих послуг; виробництво соціально значущих товарів [2, с. 19].

На сьогодні різними видами соціальних підприємств в Україні є:

– Платформа «Тепле Місто» – інноваційна платформа для створення можливостей і суспільних трансформацій: <https://warm.if.ua> (Івано-Франківськ).

– Соціальна пекарня «Горіховий дім»: <https://walnut.house> (Львів).

– Львівська міська громадська організація «Туристсько-спортивний клуб «Манівці»: <http://manivci.org/khto-my/pro-nas/>.

– Піцерія «Pizza Veterano»: <https://veteranopizza.com> (мережа по всій Україні).

– Благодійний магазин «Ласка» (Laska Charity Store): <https://laskastore.com> (Київ).

– Соціальне підприємство «Рукомисли»: http://rukomysly.com.ua/index.php?route=information/information&information_id=4 (Львів).

– Соціальне підприємство «Миті»: <https://sites.google.com/site/socmomemnts/> (Київ).

– Музей у темряві «Третя після опівночі»: <https://0300.com.ua> (Київ).

– «Україна без сміття»: <https://nowaste.com.ua> (Київ) та інші.

Початок воєнних дій на території України спричинив суттєві потоки внутрішньої міграції. На початок травня 2022 р. як внутрішньо переміщені особи зареєструвались 2,7 млн чол. [3]. Ці люди полишили свої домівки, залишилися без даху над головою, без роботи, без доходу, без засобів для існування. Таке явище безперечно підпадає під визначення соціально гострої проблеми, яку потрібно вирішувати колективно. Соціальне підприємництво здатне уповні реалізувати свою соціальну місію, створюючи нові робочі місця, надаючи соціальні послуги для внутрішніх переселенців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А. К. : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
2. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво. Посібник. Упорядник: Кучеренко О. Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2017. 54 с.
3. Виплати внутрішнім переселенцям: коли почнуть нараховувати гроші у травні. *Слово і діло: аналітичний портал*. 7 травня, 2022 р. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/07/novyna/suspilstvo/vyplaty-vnutrishnim-pereselencyam-koly-pochnut-naraxovuvaty-hroshi-travni>

N. I. HUGHSON M.D. Professor in the Psychology department

University of Advancing Technology (Arizona)

TYPES OF CREATIVE THINKING

Creative thinking – in terms of creating innovative ideas – is not a mystical talent. This is a skill that can be practiced and developed.

Edward de Bono, author of 27 books on creativity.

Employees of the Ukrainian Institute of Applied Creatology have developed practical exercises for people of all ages, aimed at developing their creative thinking.

Why thinking? Because recent research in the field of creativity has shown that thinking is the foundation of creative activity in any field – in science, art, entrepreneurship, politics, leadership, etc. We distinguish 21 types of thinking. This division of thinking is artificial. People use several types of thinking in their various combinations every day without being aware of the existence of many other types. We bring to your attention our idea of the main ones.

Analogical (Associative) Thinking. Analogical (associative) thinking is taking ideas from one context and applying them to another context to produce a new idea (used in music composition, cartoons, science and inventions, literature, movie-making, television, Broadway, architecture, clothes design, etc.). This is the ability to recognize similarities between seemingly dissimilar things, phenomena and situations.

It is the foundation for discovery and invention. Perhaps 80 percent of creative ideas are rooted in analogical thinking, and examples abound in every field of human creativity.

Symbolic Thinking. Symbolic thinking helps to replace words and

thoughts with images. This thinking is the foundation of writing. It also helps to instantly convey feelings and desires. This type of thinking is inextricably linked with associative thinking.

It is a foundation of language. It allows for the translation of a feeling by some means. A symbol is any kind of percept that stands for or represents something else. All words are symbols.

Analytical Thinking. Analysis is the ability to break down a situation, problem, idea or object into its component parts in order to achieve a higher understanding of their meaning.

Analysis dissects a whole into its component parts. It seeks to discover the characteristics of those parts and their relationship to each other and to the whole. The analytic approach is microscopic. It is the basis of the Research Approach.

Human mind is not capable to comprehend immediately complex phenomenon. It needs to be ‘disassembled,’ taking apart, divided into sections or sub-sections in order to be understood. Any and every course is divided into topic and sub-topics.

Synthetic Thinking. Synthesis is the ability to generalize, integrate individual data or components to understand the whole. In everyday life synthesis follows the analysis to understand reality.

This type of thinking is an integral part of creativity and means the ability to combine two or more elements to create a new, original product, the ability to combine elements to obtain a whole that has novelty.

Holistic thinking. Holism (from the Greek word ὅλος – “whole”, “total”) is an approach to an object, event, phenomenon as a whole (biological object, chemical, social, economic, linguistic, psychological, etc.), the properties of which cannot be explained and comprehended by simply summarizing the properties of its constituent components. On the contrary, the whole object, event, phenomenon explain the state and behavior of its components.

The general principle of holism was concisely summarized by Aristotle in the *Metaphysics*: “The whole is more than the sum of its parts.”

System Thinking. System thinking is the understanding of existing reality as a single system consisting of subsystems, which in turn consist of their subsystems, and so on in their relationship, interaction and interdependence. System thinking opens new perspectives, specialized language and effective methods of creative solution of non-standard problems. System thinking helps to understand the reality of interconnected and interdependent systems in their dynamics and interactions.

Dialectical thinking. Broadly defined, dialectic (Greek: διαλεκτική) is an exchange of propositions (theses) and counter-propositions (antitheses) resulting in a synthesis of the opposing assertions, or at least a qualitative transformation in the direction of the dialogue. The synthesis can be viewed as a solution to a problem or merely a resolving stage in an unending cycle of dialectical evolution. The dialectic begins with the awareness of a potential split, a denial of the established convention. It assumed polarity, a conflict between two defined positions. It is undertaken to settle a dispute.

This is thinking aimed at understanding the laws of change and development.

Integrative Thinking. Integrative thinking is the ability of the individual to distinguish existing connections between objects and phenomena, the possibility of their introduction into existing systems or the creation of new combinations based on them, the result of which is the modernization and further progress of society, science or art.

Integrative Thinking is the ability to face constructively the tension of opposing models and instead of choosing one at the expense of the other, to generate a creative resolution of the tension in the form of a new model that contains elements of the individual models, but is superior to each.

Heuristic Thinking. Heuristic thinking is an intuitive approach to assessing a situation or event, to solving problems based on knowledge and past experience of the individual. In everyday life, such thinking leads to an instant reaction in a stressful or simply unexpected situation. Thus, this thinking can also be called intuitive or thinking in a condensed form.

Heuristic are intuitive responses, “various learned shortcuts” that humans tend to apply in stressful or complex decision-making situations. Heuristic thinking proceeds “off-the-cuff.” It is founded on intuition as distilled experience.

Divergent Thinking. An individual with developed divergent thinking is able to generate many possible solutions to the same problem. A problem or question is a starting point for generating ideas. For example, how can you use a fountain pen in addition to writing with it? You can name about 80 different applications: as a toy, as a key, as a weapon in self-defense, as a comb, etc.

Convergent Thinking. The term is taken from Latin, where convergere means “converge to one center”. Convergent thinking is the use of acquired knowledge and experience for a single correct solution to a problem or problem. Convergent thinking must precede divergent. First you need to acquire the necessary knowledge and experience in the chosen field, and only then improve it.

Conscious Thinking. Conscious thinking is a highly organized thinking that provides a complete orientation of the individual in place, time and personality and contributes to an adequate response to changing environmental situations.

Conscious thinking is regimented. It deals with abstractions of reality. It proceeds in “real” time, receiving information both from the senses and from memory. Conscious thinking is linear and single-channel. It is occupied by one topic until it switches to another. Conscious thinking prefers complete information and is limited by the nature of the information processing involved.

Unconscious (Subconscious) Thinking. Unconscious thinking is an uncontrolled form of mental activity that affects human behavior, but is not aware of it. Such thinking manifests itself in a state of altered consciousness – during sleep, meditation, hypnosis, self-hypnosis, deep relaxation or under the influence of psychotropic drugs.

Critical Thinking. The ability to question one's own beliefs. Critical thinking is the ability to rationally decide what to do and how to understand a situation, process or object. This is conscious, purposeful, controlled thinking, in the process of which the conclusion is made on the basis of carefully analyzed arguments and facts. It is committed to accuracy and strives for logic and control.

Logical Thinking. Logical thinking is the ability to recognize one's own erroneous judgments and delusions, as well as formal and informal errors in the reason **Deductive Thinking**

Deduction (Latin *deductio* – “inference”, also deductive inference, syllogism) is a method of thinking, the result of which is a logical conclusion, the truth of which is guaranteed by the truth of the premises.

Deductive reasoning derives the logically necessary conclusion from the given premises. Deductive thinking is the kind of reasoning that begins with two or more premises and derives a conclusion that must follow from those premises. The basic form of deductive thinking is the syllogism. An example of a syllogism follows:

Premise 1: All people are mortal.

Premise 2: Socrates is a man.

Conclusion: So, he is mortal.

Inductive thinking. Inductive thinking is an integral part of logical thinking, which also includes deductive thinking. Inductive thinking goes in the opposite direction – observations, patterns (laws), hypotheses and theory.

Abductive Thinking. Abduction (from the Latin *abduction* – “diversion”) is a method of reasoning focused on finding plausible explanatory hypotheses. This is intelligent guessing.

Reverse thinking. Reverse thinking is a purposeful ability to correctly identify an existing problem, present it in a diametrically opposite form and generate as many ideas as possible for such a ‘reverse’ solution to the problem. Such thinking is also called “reverse thinking”, “reversed”, “opposite” or “wrong” thinking. This is creative thinking based on the ability to radically change the understanding of the problem and, thus, to find an extraordinary solution.

ПЕТРЕНКО І. М., доктор історичних наук, професор

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ТЛУМАЧЕННЯ ІСТОРІЇ У ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Історична пам'ять Українського народу давно стала полем інформаційних війн з боку Російської Федерації. Для загострення протиріч в українському суспільстві та впливу на громадську думку західних країн Російська Федерація (далі – РФ) використовує інтерпретації історії з метою легітимації своєї політики, спрямованої на руйнацію української національної ідентичності, розкол і знищення Української Держави. Саме тому складовою гібридної війни з боку Росії є потужні інформаційні атаки та агресивна історична політика супроти українського гуманітарного простору.

На початку XXI ст. російським керівництвом взято курс на зміцнення влади та посилення впливу російської держави на міжнародній арені. Потреба повернення Росією статусу наддержави, яка повинна брати участь у формуванні основ світопорядку, пояснюється існуванням окремої «великої російської цивілізації». Російська цивілізація – це держава разом з «русским миром», під яким розуміється мережа людей і спільнот за межами Російської Федерації, так чи інакше включених у російський культурний та мовний простір. Його основою є сакральне поняття «Свята Русь» і пов'язана з ним етнокультурна спільність східнослов'янських народів: росіян, українців і білорусів [1].

Успіх політики відновлення статусу «наддержави» неможливий без населення і ресурсів України. Боротьба за геополітичний вектор розвитку України ведеться в контексті ідеологічного обґрунтування цивілізаційного

вибору Євросоюз або Євразійський союз. Аргументація кожної із сторін своєї позиції фактами з історії зумовлює пропагандистсько-історичну війну. Росія ясно дає зрозуміти Україні і світу, що саме історичні прецеденти, події історії є легітимізуючим чинником її політичних кроків.

Кремль секьюритизував проблему українського шляху в Європу, тобто перевів її у розряд найважливіших для виживання нації і держави. Масові протести та зміна влади у Києві були інтерпретовані Москвою як державний переворот, інспірований Заходом на території, яка історично та цивілізаційно повинна входити в зону виключного впливу Росії. Оскільки в Україні живуть мільйони російських людей, Росія повинна стати на їх захист, адже вона є гарантом безпеки «русского мира» [2].

«Історичне обґрунтування» російських дезінтеграційних проектів «Крим» та «Новоросія».

Для того, щоб розхитати державність України, розколоти її, і продемонструвати Заходу свою рішучість в цьому напрямі, російське керівництво почало втілювати дезінтеграційні проекти «Крим» та «Новоросія». Їх ідеологічним обґрунтуванням стала концепція «розділеного народу», відновлення «історичної справедливості». Фактично офіційною стала ідеологія пострадянського реваншу, що включає в себе образ Росії – збирачки розділеного штучними кордонами «русского мира».

Російська влада вдається до історичних маніпуляцій, які нібито мають обґрунтувати право Росії на ті чи інші території. У риториці весни 2014 р. найбільш активно задіяним виявилася категорія «русского мира», співзвучна з символічними поняттями «споконвічно російська земля» (Крим), «російське місто» (Севастополь), «російська військова слава» (Чорноморський флот). Приклади з історії мають на меті привчити українців та світове співтовариство до думки, що Крим – це частина Росії [3]. Населений кримськими татарами та українцями Кримський півострів, приєднаний до Російської імперії в 1783 р., подається як

«споконвічна російська земля». А входження Криму до складу України у 1954 р. визнається незаконним [4]. Як аргументи такої політики вводяться сакральні метафори, і анексія Криму виправдовується тим, що він для Росії є святим місцем (як «Храмова гора»), бо там хрестився князь Володимир [5]. Ці аргументи історично неправдиві й хибні в логічному та правовому сенсах. По-перше, Володимир – це Київський князь, по-друге, виправдання сучасних політичних дій тим, що відбулося з Київським князем тисячу років тому, не може слугувати міжнародно-правовою підставою.

Наступним антиукраїнським дезінтеграційним проектом є «Новоросія». Російська влада використовує цей термін, щоб пред'являти претензії на колишні, нібито російські землі, з переважаючим російським населенням. Керівництво РФ визнало «легітимними права етнічних росіян та російськомовних» і декларувало історичне право на існування «Новоросії» «від Харкова до Одеси» [6]. Цей політтехнологічний проект базується на маніпуляціях з історією та перекручуванні фактів, адже Харківщина, або Слобожанщина, а також більша частина Луганщини та Донеччини ніколи до складу «Новоросії» не входили. Росія наполягає на тому, що Новоросія була подарована Україні більшовиками і своїм корінням вона пов'язана з російською державою, а її жителі – це люди з дещо іншим менталітетом, яким важко порозумітися з українцями. Сучасна українська влада нібито проводить імперську політику стосовно населення південного сходу, а воно чинить опір тому політичному режиму («фашистському» у визначенні російської пропаганди), тому вектору руху України (європейському), який нав'язується населенню [7].

Історичне підґрунтя проекту «Новоросія» вкрай хитке. Повноцінної самобутньої землі або республіки з такою назвою ніколи не існувало. Історично сформованих кордонів, окремої історично створеної земельної

символіки у «Новоросії» не було. Її населення ніколи не вело боротьби за якісь окремі автономні права. Проект «Новоросія» сконструйовано, щоб розколоти Україну, пояснити нібито іншу самоідентифікацію жителів південного сходу, продемонструвати існування національної ідентичності, альтернативної українській, довести неможливість співіснування з українцями в одній державі, виправдати нав'язувану ідею регіональної окремішності, яка повинна перерости в державність.

Проблема культурної та державної спадкоємності Київської Русі в російській історичній політиці.

Історична політика, що проводиться російською владою під керівництвом В. Путіна, спрямована на вироблення і закріплення в суспільній свідомості концепції національної історії, в якій держава постає як основний сенс російської історичної традиції. Особливо вперта боротьба в українсько-російському історичному протиставленні ведеться за спадщину Київської Русі (в Росії цей термін часто заміняється терміном «Древнерусское государство»). Ядром легітимації російської держави є твердження, що єдиним спадкоємцем Київської Русі є середньовічна Росія. На прикладах історичного минулого доводиться міф про єдину давньоруську народність Київської Русі, з якої надалі виокремилися росіяни, українці і білоруси. Водночас постулюється його імперський різновид – існування «триєдиного руського народу», який складається з великоросів, малоросів та білорусів. Концепцію підтверджували етимологічними засобами, щоб довести: 1) спільність між словами «російський (русский)» і «Русь», тобто першородство росіян в історії Київської Русі й їх пріоритетне право на стародавню культурну та державну спадщину; 2) ототожнення «України» з окраїною, що «підтверджувало» культурно-історичну і політичну другорядність українців.

Хоча за режиму В. Путіна бачимо спробу стимулювати дискурс про походження російської держави з Новгороду і Пскова, а не Києва, все ж тема Київської Русі залишається однією з центральних в історичній політиці РФ. Одним із прикладів, як дана тема використовується в сучасній політиці, є заява В. Путіна, що Київська Русь була ядром Російської імперії і відтоді росіяни й українці мали спільну історію та культуру і менталітет, схожі мови. Звідси висновок – росіяни і українці один народ [8]. Путін чітко акцентував, що Київська Русь і Росія – це тотожні поняття. Такі заяви є ідеологічним обґрунтуванням права не лише втручатися у внутрішні справи України, а вести політику її повної інкорпорації в Російську державу.

Якщо Україна, втілюючи традиції власної державності, стає суб'єктом геополітики, інтегрується з Європою і виходить зі сфери впливу російської цивілізації, це підриває легітимацію Росії як тисячолітньої держави, Росія втрачає історичну підставу. Сучасна українська влада підкреслює значимість Київської спадщини для національної ідентичності та державності, про що свідчить Указ Президента України П. Порошенка «Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русі-України» [9].

Міфологія війни активно використовується Москвою у внутрішній та міжнародній політиці. Російська влада перетворила ідею фашизму в інструмент політичної боротьби. Постійно акцентуючи тему «неонацизму», тиражуючи інформацію про «фашистів», кремлівська пропаганда ставить за мету: у внутрішньо-українському контексті розколоти країну і потрактувати діяльність сепаратистів як боротьбу з фашизмом; у внутрішньо-російському контексті створити образ ворога і викликати потребу з ним боротися; у зовнішньополітичному контексті

зробити вразливими для критики позиції прихильників України за підтримку нібито «фашистського режиму».

Не випадково події війни рясніють аналогіями з сучасністю. Кремлівській пропаганді важливо переконати всіх, що Україну захопили саме «фашисти». Звірства нацистів під час Другої світової війни ототожнюються з діями українських військ на сході. Риторика пов'язана з «Великою Вітчизняною війною» («карателі», «нацисти», «ополченці»), стала використовуватися для опису того, що відбувається в Україні. Спікер РФ С. Нарішкін брехливо стверджує, що київські радикали посягають на життя жителів південного сходу України за те, що ці люди пам'ятають свою історію, шанують велику Перемогу і хочуть говорити рідною мовою [10].

Революція Гідності, соціально-політична криза, криза національної пам'яті в Україні зумовлені процесами трансформації пострадянського, посттоталітарного, русифікованого суспільства у суспільство українське, громадянське, демократичне, гуманітарним складником якої є проблема трактування української історії.

Отже, влада та громадянське суспільство України мають активніше використовувати потенціал історичної політики як основи формування та збереження національної ідентичності та мовою документів, правдою фактів історії, деконструювати російські історичні інтерпретації, нав'язувані українцям. Об'єктивні історичні дослідження, історична освіта будуть запорукою духовного суверенітету українців та незалежності Української Держави. Потрібно пояснювати українцям і світовому співтовариству історичні витоки Українського народу, традиції державності, наочно показувати, що Україна і Росія – це національно, соціокультурно та політично абсолютно різні держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна та проект «русского мира» : аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.]; за ред. В. М. Яблонського та С. І. Здіорука. К. : НІСД, 2014. 80 с.; Шангіна Л. «Русский мир» для України: російський і руський світи. *Національна безпека і оборона*. № 4–5. 2012. С. 91.
2. Песков: Путин является гарантом безопасности русского мира. URL : <http://www.ng.ru/news/459954.html>
3. Встреча с молодыми учёными и преподавателями истории URL : <http://www.kremlin.ru/news/46951>
4. Решение о передаче Крыма в 1954 году УССР от РСФСР было принято с грубейшими нарушениями- председатель СФ. URL : <http://council.gov.ru/press-center/news/50024/>
5. Послание Президента Федеральному Собранию. URL : <http://kremlin.ru/news/47173>
6. Пять громких заявлений Путина об истории Украины URL : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/11/141110_ru_s_putin_on_history_ukraine
7. Круглый стол «История и культура Новороссии» в Царицыно. URL : http://rushistory.org/?page_id=3489
8. Путин: «Русские и украинцы – один народ». URL : <http://www.km.ru/v-rossii/2013/09/04/barak-obama/719884-putin-russkie-i-ukraintsy-odin-narod>
9. Указ Президента України № 107/2015 «Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русь-України». URL : <http://www.president.gov.ua/documents/19004.html>
10. Нарышкин: юго-востоку Украины угрожают за то, что они помнят историю. URL : <http://ria.ru/world/20140505/1006594869.html>

ПЕТЧЕНКО М. В., кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет внутрішніх справ

*ГЛАЗУНОВА О. О., кандидат економічних наук, науковий співробітник
відділу організації наукової роботи та гендерних питань*

*Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету
внутрішніх справ*

ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Промисловість має визначальну роль у розвитку національної економіки, підтримує діяльність інших галузей економіки і є базою для створення робочих місць. Щоб підтримувати власну конкурентоспроможність, промислове виробництво має супроводжуватися впровадженням інноваційних технологій.

Проте, аналіз витрат промислового виробництва на інновації показує їх нестабільну динаміку, а їх частка за останнє десятиліття у ВВП лише у 2011 р. перевищувала 1 % (рис. 1).

При цьому, як свідчать статистичні дані (рис. 1), кількість інноваційно активних підприємств сягає максимуму у 2016 р., що супроводжувалося і збільшенням витрат на інновації після падіння обсягів у 2012–2014 рр.

У порівнянні із 2010 р. зростає частка витрат на інновації у наукових дослідженнях і розробках: якщо у 2010 р. вона складала 12,4 %, то у 2020 р. вже 18,4 %. При цьому спостерігається тенденція зростання частки вартості, сплаченої за виконання таких робіт стороннім організаціям, хоча переважною ще залишається частка вартості самостійно виконаних досліджень (рис. 2).

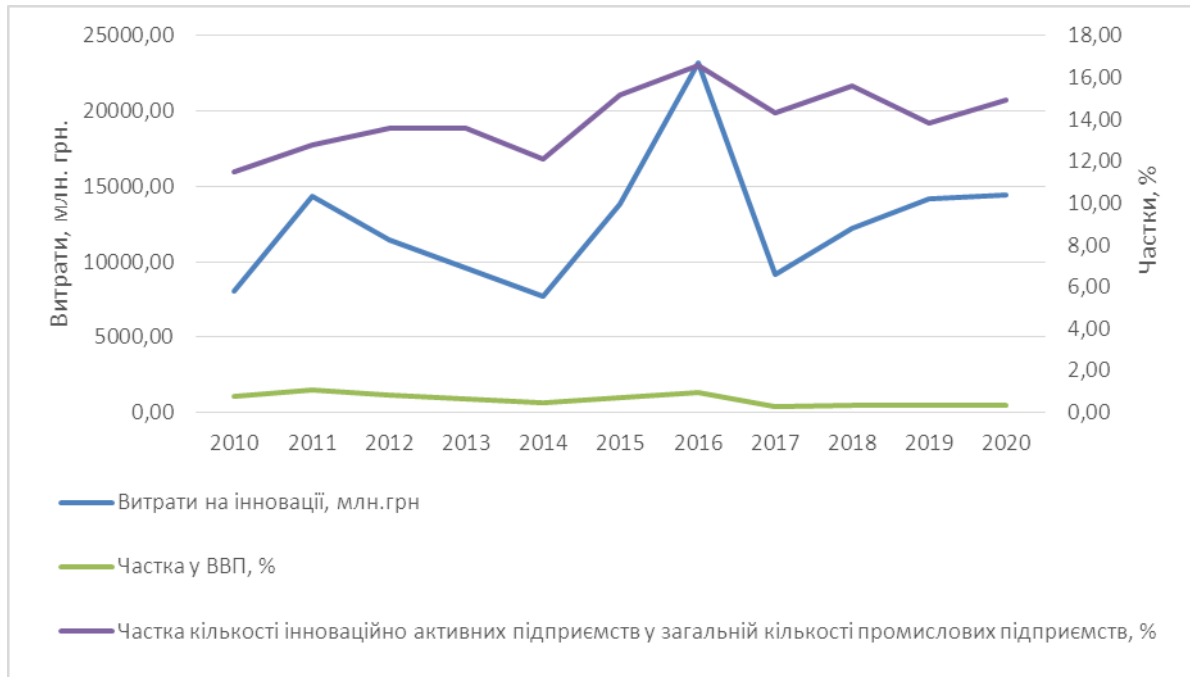

Рис. 1. Динаміка витрат на інновації промислових підприємств України и їх частка у ВВП

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [1]

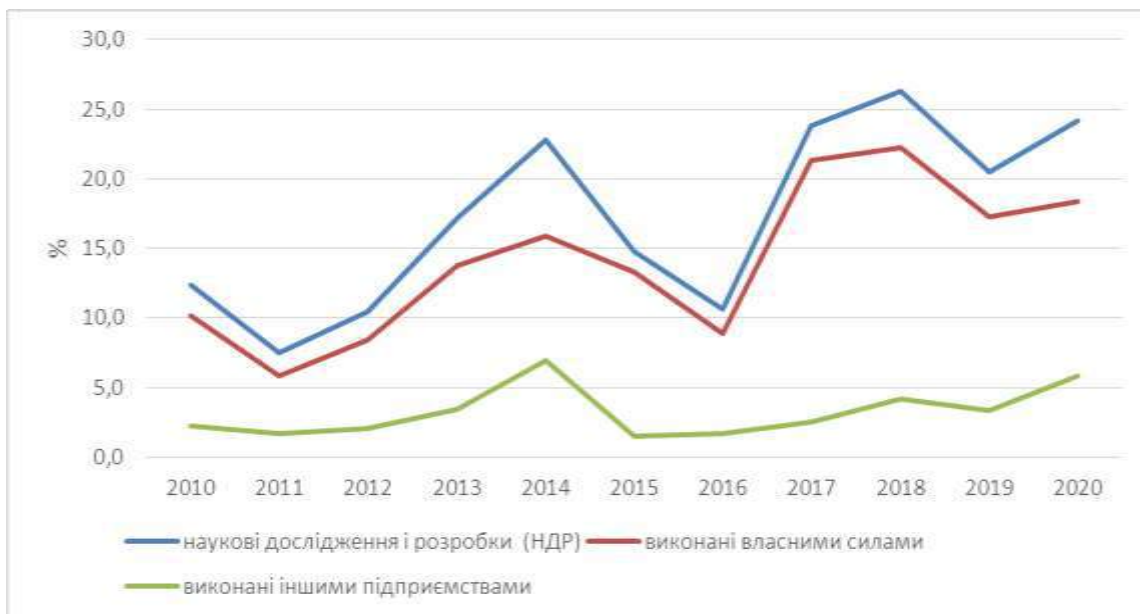

Рис. 2. Динаміка частки витрат на інновації промислових підприємств України у наукових дослідженнях і розробках, %

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [1]

Показовим є той факт, що найбільшу частку вартості інновації у наукових дослідженнях і розробках набувають у 2014 р. та у 2017–2018 рр., коли відбувається загальне зниження фінансування інноваційного розвитку промисловими підприємствами України.

Деталізація джерел фінансування загального обсягу інновацій промислових підприємств показує, що з 2010 р. суттєво зросла частка фінансування інновацій за рахунок власних коштів (з 59,4 % у 2010 р. до 85,4 % у 2020 р., а 2015–2016 рр. вона перевищує 94 %). При цьому частка фінансування з державного бюджету залишається низькою (рис. 3).

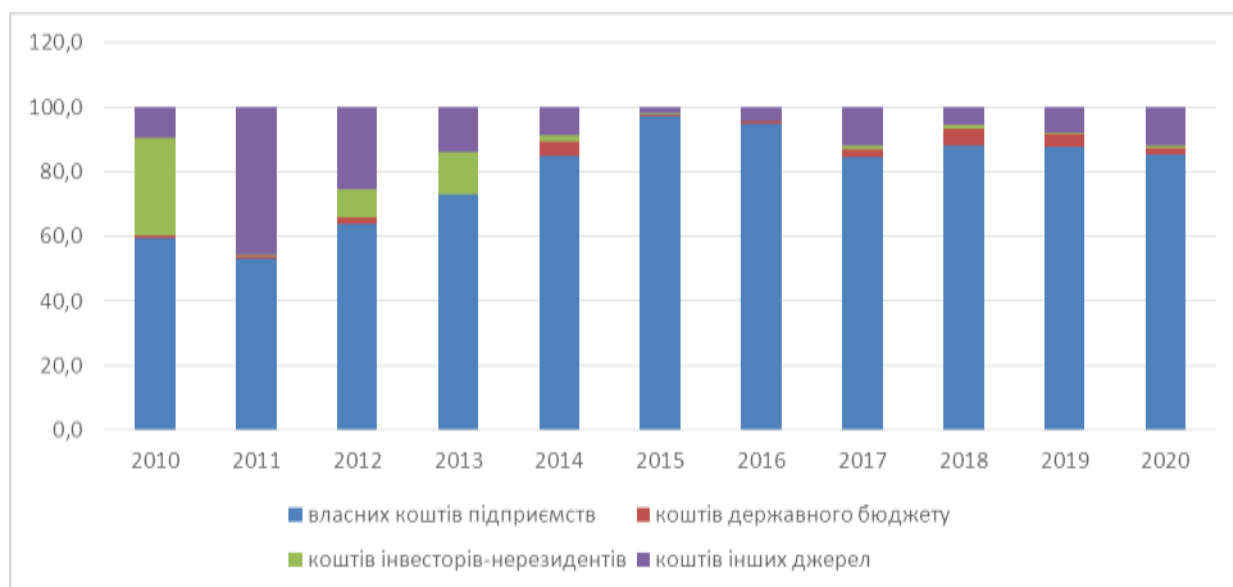

Рис. 3. Структура джерел фінансування інновацій промислових підприємств України, %

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [1]

За видами впроваджених інновацій у промисловому виробництві у 2020 р. спостерігається падіння частки нових продуктів та впроваджених машин та обладнання. Найактивніше впровадження нових продуктів констатовано у 2010 р. та 2018 р. (частка у інноваційній продукції складала близько 25 %), а машин та обладнання – у 2014 р. (більше 35 % в загальному обсязі інноваційної продукції), що проілюстровано на рис. 4.

Зниження виведення на ринок інноваційних нових продуктів свідчить про старіння бізнес-моделі діяльності промислових підприємств України, а нових інноваційних машин та обладнання – про старіння технологій промислового виробництва та потенційну загрозу втрати конкурентоспроможності.

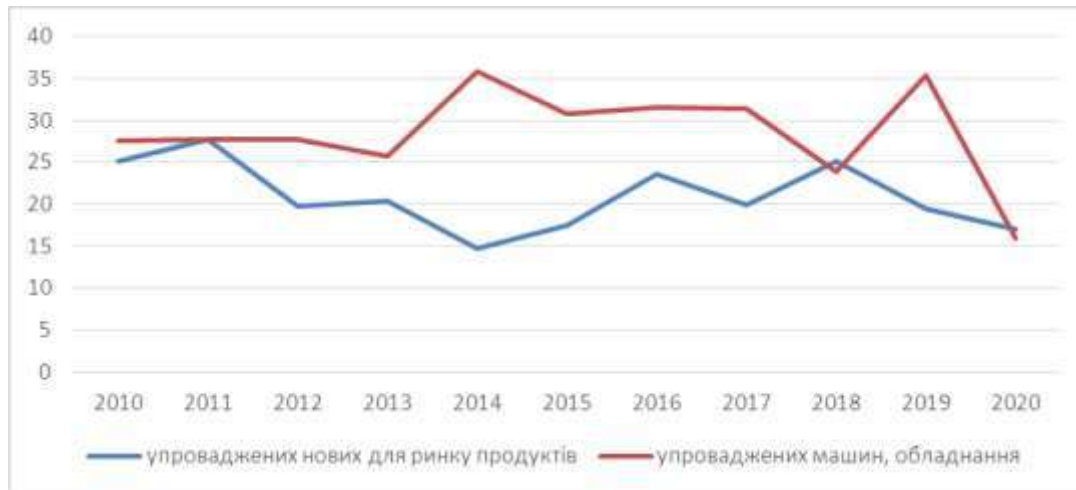

Рис. 4. Частка упроваджених нових продуктів, машин та обладнання, %

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [1]

В умовах воєнного стану, який з лютого 2022 р. упроваджений в Україні, інноваційний розвиток промисловості ще більше ускладнюється, що потребує створення широких можливостей для відновлення діяльності промислових компаній. Такі важелі у даний час вбачаються у держаній підтримці, податкових пільгах та державному субсидіюванні інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

*ЩЕРБАНЬ О. В., доктор історичних наук,
старший науковий співробітник*

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

ПОТЕНЦІЇ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ СУПРОТИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ САДИБ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ)

Повномасштабна війна росії супроти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року і, на превеликий жаль, триває досі, не могла не вплинути на життєздатність вразливої економічної галузі такої, як туризм. Однією з його проформ є сільський зелений туризм, що навіть до повномасштабного вторгнення рф не встиг набрати бажаних повноцінних бізнесових обертів, особливо в центрально-східному регіоні України. З огляду на це, у даному дописі маю намір висвітлити аспекти життєзабезпечення садиб сільського зеленого туризму в тилу (Полтавщина) у воєнних умовах, оскільки маю практичний досвід – є засновницею і організаторкою роботи ЕтноСадибиМузею «Лялина Світлиця» (від 19 грудня 2010 року [1, 2]), а також добре обізнана із станом справ садиб колег та колежанок через Спілку сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, членкинею правління якої є наразі. До речі, дізнатися про функціонування садиб сільського зеленого туризму в умовах війни можна з діючого сайту згаданої Спілки [3].

Діяльність садиб сільського зеленого туризму в нашій, прифронтовій зоні, перші два-три тижні – переважно призупинилася, відносно швидко відновилася-оговталася, але – в новому форматі. Тепер це стали локації прийому, переважно на безкоштовній основі, внутрішньо переміщених осіб на кілька днів чи кілька тижнів (найбільше з Сумщини і Харківщини). Завдяки наявним ресурсам, підготовленим для туристичного сезону, який не

відбувся – насамперед житловим та продуктовим – була можливість поділитися ними і допомогти тим, хто цього потребував. У процесі зустрічей нажаханих війною людей, які пережили ще більше, власні проблеми здавалися мізернішими. Упродовж квітня-травня людський потік лише збільшується, і, вочевидь, ця тенденція ще зберігатиметься.

Безумовним плюсом садиб сільського зеленого туризму вважаю їх розміщення в сільській місцевості (все ж відносно безпечніше порівняно з великими містами, що частіше потерпають від ракетних атак). Спочатку уявлялося можливим у якості розвантаження психіки внутрішньо переміщених осіб помірне залучення їх до весняного циклу аграрних робіт (город-сад), які цьогогоріч набули ще важливішого значення для забезпечення функціонування садиби в подальшому. Але на практиці зреалізувати це мені особисто не вдалося. Хоча відомо з відгуків колег, що все ж деяку фізичну допомогу їм вдається отримувати від гостей, зокрема підмогу в будівництві та ремонті [3].

Вдалося і вдається на базі власної садиби організувати творчі майстерки, що сприятливо відображаються на психо-емоційному стані усіх його учасників, зокрема й організаторів. Саме під впливом адаптації до умов війни і задоволення потреб наших захисників в харчах, у нас з'явився новий вид харчової продукції власного виробництва (окрім качаної каші, домашньої локшини, чаїв, сухофруктів) – сушені борщі (не лише пісні, вегетаріанські, а навіть з м'ясом). Саме завдяки тому, що було ще торік заготовлено й збережено деякі запаси овочів для борщового набору, це стало можливим. Подібна практика доволі розповсюдилася в межах України.

Моральну підтримку і загартування-приспосовування життя в наддискомфортних умовах війни, відволікання і набуття хоча й химерних, але все ж таки векторів розвитку, демаскувала щоденна рутинна праця власників садиб та членів їх родин. До звичних робіт на городі, в саду,

поступово-непомітно додаються роботи із заготівлею продуктів харчування «про запас». Вже тепер активніше, ніж минулоріч, і в значно більших обсягах, ведуться роботи із заготівлі сировини для трав'яних чаїв (окультурені й дикороси); зелені (цибуля, часник, петрушка, кріп, тархун), які в теперішніх умовах найдоцільніше висушувати, а не заморожувати (можливе відключення електропостачання) і засолювати (дефіцит солі).

Відомо, що в тих громадах, де наявні садиби сільського зеленого туризму, присутній ще активніший потенціал запасатися продуктами харчування в сезон розгортання їх посадки-догляду-збирання й заготівлі врожаю.

Поствоєнний розвиток все ж сподіваний. На нас чекають вирішення безліч проблем з відновлення життєдіяльності наших сільських бізнесів, серед важковирішуваних – пошкоджена інфраструктура, залучення інвестицій, відновлення логістики... Але все ж після Перемоги України над росією, є надії на зростання потреб в рекреаційному туризмі, саме таким і є сільський зелений (ресурси наявні). Відносно дешевий (хоча й очікується здорожчання продовольства, енергоносіїв) і екологічний відпочинок в селі – те, що буде повертати до життя і сприятиме швидше відновити сили, і найголовніше – відновити психіку. Видається можливим організувати релакс-тури для підтримки виснажених морально і фізично відпочивальників, плюс має зрости інтерес до власної історико-культурної спадщини. Насамкінець зазначу, що всі ми виявилися не готовими до життя і праці в умовах війни, насамперед у плані захисту від агресій окупанта. Але все ж обираємо теперішнє – вижити, і розвиватися – в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щербань Олена. Наші реалії в умовах повномасштабної російської війни в Україні. *Туризм сільський зелений*. 2022. № 6 (63). С. 2–3. URL : https://www.greentour.com.ua/en/news/turyzm_silskyi_zelenyi_vypusk_6_2022
2. Лялина світлиця. URL : <http://green.vsitury.com.ua/napravleniya/poltava/3431-lyalyna-svitlycyia.html>.
3. Ukrainian hospitable mansions. URL : <https://www.greentour.com.ua/en>.
4. Досвід роботи сільських зелених садиб в умовах війни. URL : https://www.greentour.com.ua/news/dosvid_roboti_silskih_zelenih_sadib_v_umovah_viyni.

ДЕРІД І. О., кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ІНВЕСТИЦІЇ В КУЛЬТУРНЕ РІЗНОМАНІТТЯ

Культура – це сукупність цінностей, вірувань, моделей поведінки, звичаїв і установок, які відрізняють одне суспільство від іншого. Як зазначав Генеральний директор ЮНЕСКО: «Культурна різноманітність є величезним надбанням, ресурсом, властивим людству, який слід розуміти та визнавати як такий. Для культур немає ієрархічної шкали цінностей: всі культури рівні у своїй гідності та правах, незалежно від чисельності груп, що їх представляють, або розміру їх території. Наш світ – це, по суті, синхронія культур, співіснування та плюралізм яких утворюють людство. Це багатоцвіття культур необхідно використовувати найактивнішим чином у рамках нашої діяльності, пов'язаної з безперервним перебігом часу, який називають розвитком» [1].

Деякі дослідники розглядають культурну різноманітність як позитивне явище, оскільки вбачають спільне використання багатств усіх культур світу і наявність взаємозв'язків, які об'єднують нас у процесах обміну та діалогу. Інші вважають, що культурні відмінності затьмарюють спільне, що притаманне всьому людству, будучи причиною численних конфліктів, оскільки глобалізація збільшила кількість точок взаємодії та тертя між культурами [1, с. 1].

У міжнародному бізнесі із різноманіттям культур пов'язаний цілий спектр особливостей функціонування. Ряд міжнародних корпорацій обирають стратегію дублювання моделі ведення бізнесу, яку материнська компанія застосовувала в країні свого виникнення, і не зважають на культурну специфіку країн функціонування. Інші обирають

мультилокальну стратегію, коли корпорація являє собою сукупність відносно незалежних дочірніх компаній, кожна з яких обслуговує конкретний внутрішній ринок. Крім того, кожне дочірнє підприємство може вільно адаптувати свою продукцію, маркетингові кампанії та методи виробництва для максимального задоволення специфічних потреб місцевих споживачів. Треті корпорації обирають глобальну стратегію, в рамках якої сприймає світ як єдиний ринок і в якості основної своєї мети ставить створення стандартизованих товарів і послуг, які відповідали б вимогам споживачів у всьому світі. Четверті корпорації обирають транснаціональну стратегію, що поєднує переваги підвищення ефективності за рахунок глобалізації операцій та переваг делегування повноважень керівництву місцевих дочірніх компаній [2, с. 549–554].

Різноманіття культур створює для міжнародного бізнесу ряд ризиків: непорозуміння щодо стилю та мети переговорів, щодо методів комунікації, щодо часу необхідного на переговори, особливі вимоги до реклами, включаючи специфіку перекладу на різні мови гасел, рекламних текстів і навіть назв торгових марок, специфіка організації команд в різних країнах та проблеми функціонування мультикультурного персоналу ... З іншого боку, розуміння культури і знаходження способів управління всіма вище наведеними ризиками дає суттєві переваги міжнародному бізнесу. Наприклад, дуже нечисельні рекламні ролики здатні подолати культурні межі: дослідники брали ролики, які виключно добре приймалися в одній країні, і в ході дослідження виявили, що лише кожним десятим з них вдалося отримати відповідний результат у іншій країні. Більше того, кожен десятий із цих виняткових роликів, показав в іншій країні результати, нижчі від середнього. Звичайно, використання однієї і тієї ж рекламної кампанії для різних країн економить витрати, але отримана економія буде меншою за ті вигоди, яких можна було б досягти при локалізації реклами під місцевий ринок [3].

Ремісничє виробництво є важливою формою культурного самовираження, що відображає естетичне сприйняття, символічне значення та світогляд угруповань, які виробляють відповідну продукцію. Будучи формою культурної різноманітності, здатною виробляти товари, ремесла стали значним джерелом додаткового доходу та зайнятості в багатьох частинах світу. Є країни, де ремісничє виробництво, в основі якого лежить культурне різноманіття, створює значну додану вартість. До таких країн відносяться Італія, Колумбія, Туніс, Марокко, Таїланд та інші [1, с. 182].

Також, у роки до пандемії COVID-19, як відомо, у світі спостерігалось зростання туристичної галузі. Туризм став ключовим гравцем у міжнародній торгівлі, випереджаючи глобальне економічне зростання і в 2019 році вливши в світову економіку 8,9 трильйона доларів, створивши 10,3 % світового ВВП. Відбувалося відродження туризму, метою якого є пошук самобутності і який мотивується прагненням відкрити для себе інші народи їх природне, соціальне та культурне середовища. Культурний туризм є одним із сегментів туристичної індустрії, що найбільш швидко розвиваються, на нього припадає приблизно 40% усього туризму в усьому світі [4].

Розуміння урядами важливості культури призводить до значних обсягів державних витрат на її розвиток. Зокрема, якщо розглянути ЄС, то в цілому на 2020 рік загальні державні витрати на рекреацію, культуру та релігію склали 1,2 % від ВВП. Серед європейських країн лідерів за рівнем зазначених витрат можна назвати Угорщину (4 % від ВВП), Ісландію (3,5 % від ВВП), Норвегію (2 % від ВВП) [5]. Не менш важливі вкладення приватного сектору в мистецтво та культуру. Приватні спонсори виділяють найбільшу суму доларів установам культури у Сполучених Штатах.

Як відомо, виміряти відмінності культур дуже складно. Метод, розроблений Гертом Хофстеде, передбачає вимірювання за певною шкалою таких критеріїв культури: дистанція влади, індивідуалізм, маскулінність, уникнення невизначеності, довгострокова орієнтація, потурання бажанням [6]. Скористатися цими критеріями можна для аналізу ситуації, що склалася із українцями, які потребують прихистку в країнах світу у зв'язку із військовими діями РФ на території України. За підрахунками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, на 23 квітня 2022 р. з України виїхали понад 5,1 млн. осіб, зокрема близько 2,9 млн. – до Польщі, 774 тис. – до Румунії, 490 тис. – до Угорщини, 443 тис. – до Молдови, 354 тис. – до Словаччини. Як свідчать опитування, вибір країни обумовлено передусім наявністю в ній родичів або знайомих (48 %), а також близькістю до Батьківщини, наявністю чи відсутністю закордонного паспорту, умовами захисту та матеріальної підтримки, які пропонують країни [7]. При цьому, встановити скільки українців наразі перебуває в кожній із країн ЄС складно, оскільки українці мають можливість переїжджати із країни в країну до визначення із остаточним місцем. Отже вище названі країни – це лідери за прибуттям українців, але потім можливі і подальші пересування. При цьому достовірно відомо, що більшість українців залишаються для тимчасового захисту в Польщі, Німеччині, Чехії, Угорщини, Іспанії, Італії, Португалії.

Нам в нашому дослідженні здалося доцільним виявити, наскільки присутня подібність культурних вимірів Хофстеде для України та топу країн, куди прагнуть шукачі тимчасового захисту з України в 2022 році.

Таблиця 1

**Порівняння критеріїв Хофстеде для України та основних країн
надання тимчасового захисту для українців**

Критерії Хофстеде	Дистанція влади	Індивідуалізм	Маскулінність	Уникнення невизначеності	Довгострокова орієнтація	Потурання бажанням
Україна	92	25	27	95	86	14
Польща	68	60	64	93	38	29
Німеччина	35	67	66	65	83	40
Чехія	57	58	57	74	70	20
Угорщина	46	80	88	82	58	31
Іспанія	57	51	42	86	48	44
Італія	50	76	70	75	61	30
Португалія	63	27	31	99	28	33

Як бачимо із табл. 1, особливої подібності культурних вимірів не спостерігається. Можливо, частково цим пояснюється активний виїзд українців назад із зниженням гостроти ситуації в ряді міст України, а також той факт, що на 18 квітня 2022 із усіх українців, що виїхали з України з початку війни лише 21300 подали заявки на міжнародний захист (на статус біженця) [8]. Звісно, причиною небажання статусу біженця є і юридичний аспект, і любов до Батьківщини, і бажання повернутися до родини, тому ми не беремося стверджувати, що саме культурні відмінності є ключовим моментом. Однак, соціальні мережі рясніють постами та відеороликами про те, що в «прймаючих країнах є і хороше ставлення, і безпека, але дуже хочеться додому», а також про те «що, потрапивши в країну в якій неодноразово бував як турист, в новому своєму статусі не можеш сприймати її як раніше». Вочевидь, культурне різноманіття та унікальність країн – це дійсно той фактор приваблення туристів, що створює за нормальних обставин значні грошові потоки, але за умов вимушеного перебування за кордоном – це те, що вибудовує складні бар'єри для адаптації шукачів притулку. Культурна самотність українців – це капітал, який допомагає у визвольній боротьбі, який змушує

українців повертатися додому і відроджувати економіку. Саме тому, подальші інвестиції в культуру є стратегічно важливими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всемирный доклад ЮНЕСКО «Инвестирование в культурное разнообразие и диалог между культурами. 428 с. URL : https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000185202_rus (Дата звернення: 04.05.2022)
2. Гриффин Р., Пастей М. Международный бизнес. 4-е изд. / Пер. с англ. под ред. А. Г. Медведева. СПб. : Питер, 2006. 1088 с/
3. Столкновение культур: глобализация не отменяет разнородность. Точка зрения Millward Brown. URL : <https://gtmarket.ru/library/articles/2229> (Дата звернення: 04.05.2022)
4. Bringing cultural tourism back in the game. UNESCO. URL : <https://en.unesco.org/news/cutting-edge-bringing-cultural-tourism-back-game>
5. General government expenditure by function (COFOG). EUROSTAT. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp/default/table?lang=en (Last accessed: 02.05.2022)
6. Hofstede Insight. URL : <https://www.hofstede-insights.com/product/compare-countries/> (Last accessed: 02.05.2022)
7. Українські біженці війни за кордоном. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinski-bizhentsi-viynu-za-kordonom> (Дата звернення: 08.05.2022)
8. Поїхати, щоб повернутися: чому українці за кордоном уникають статусу біженця. *Європейська правда*. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/28/7138538/> (Дата звернення: 10.05.2022)

RADIONOVA L. A., PhD of Philosophy, Associate Professor

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ECONOMY OF THE CITY IN MODERN CONDITIONS

A century ago, in 1918–1919, there was a Spanish flu pandemic, which was superimposed on the First World War. This led to catastrophic consequences: the number of victims went to tens of millions. World War I, the Spanish flu pandemic, and the Great Depression that followed, shook the global economic system. However, at that time there was no global capital market, so it was much easier to survive the global crisis than it is now. Globalization in today's sense did not exist: countries were not so interconnected. The First World War and the crisis that followed it are, in fact, the first signs of globalization.

It is not national markets that are falling now, but the global capital market. This is important because all national and banking strategies, all reserves depend on it. Almost everything that defines our life today is tied to the global market. As far as the urban economy is concerned, here the effect of the epidemic can be traced in the consumer market.

The COVID epidemic almost coincided with the expected economic recession, which was about to begin. The economy has been growing for many years and reached its limit, a huge bubble formed. Experts understood that a recession would begin in the second or third quarter of 2020, and a very serious one at that: the economic success of previous years had gone too far. The recession coincided with the epidemic, but if they had passed one by one, it would have been much harder. Anyway, a restructuring of the economic mechanism has taken place now.

If we talk about urban business, then it can be divided into three groups. The first group are those for whom the epidemic represents a win–win situation,

since it increases the demand for their services. In the USA, they created a “homebody index”, which included 33 companies and which reflects what services will be in demand in the near future. These are gaming, mobile communications, the pharmaceutical industry and healthcare. The second group is the business, which is now going through a difficult period. This is everything related to tourism. It should be noted that the tourism area was the first to feel the damage from COVID precisely because China – the supplier of the main number of tourists – closed before everyone else. The third group is a business that is in a stressful situation, but can be reorganized, in particular, work remotely. The remote work precedent will affect patterns of mobility, architecture and construction, and urban planning. In large cities around the world, about one-third of citizens have a lot of money and free time. They are destroying the classic Fordist city, which is the modern metropolis and which is a projection of labor legislation on the territory. The whole industrial city was created in order to transport people from home to work and back. However, in the post-industrial era, an imbalance arose: on the one hand, the whole city traveled to and from work, on the other hand, part of the population began to work part-time or according to an alternative schedule, partly from home, partly from the so-called “third place”. A critical mass of people now do not live in a permanent work schedule. Working from home or from a third place increases the price of time, because communication between employees is not constant, and you need to really prepare for it, which increases the level of responsibility. The economic model of office space is changing. The phenomenon of hot-desking appears when employees simply occupy any free table. Since people are not in the workplace full time, companies are drastically reducing office space and the number of desks.

After the pandemic, two trends will appear that will create entire segments in the economy. One of them is a new round of suburbanization. Large cities are better prepared for an epidemic than many small and medium-sized towns,

because the tradition of a suburban area gives a much higher possibility of self-isolation than in cities where it does not exist. This second wave of suburbanization will provoke urban sprawling, where there is a cottage village, but there is no infrastructure around it. It seems that one of the results of the epidemic will be the conversion of the urban sprawl into a normal suburb – a place with infrastructure within walking distance availability [1].

The second trend is the request for the multifunctionality of buildings and structures. Habidatum works with master plans in different cities around the world. Even before COVID, customers were asking to provide zones that could turn into a different type of space. For example, a hotel becomes a hospital, a hospital becomes a premises, a parking lot becomes a military field hospital. Especially a lot of such requests came from China. Even now, in many countries, covered parking lots at offices are turning into markets and galleries on weekends. The ability to constantly change the function of space is a very important requirement for architects and builders.

REFERENCES

1. Радіонова Л. О. Нова норма як детермінанта «віртуального міста». *«Габітус»*. Випуск 14. 2020. С. 70–74. URL : <http://habitus.od.ua/journals/2020/14-2020/12.pdf>

РАДІОНОВА О. М., кандидат економічних наук, доцент

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

СИНЯ ЕКОНОМІКА ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Концепція «синьої економіки» вперше була позначена в матеріалах «Ріо+20» 2012 року і особливий акцент у ній робиться на збереженні та стійкому раціональному використанні, виходячи з того, що здорові океанічні екосистеми більш продуктивні і є обов'язковою умовою формування стійкої економіки використання океанів. Для забезпечення переходу до цього нового підходу Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО) сформулювала ініціативу «синього зростання», засобами якої вона зможе допомогти країнам у розробці та здійсненні порядку денного «синьої економіки» та «синього зростання».

Ідеологом концепції «синьої економіки» є бельгійський підприємець, економіст Гюнтер Паулі. Він вважає, що час міняти наші традиційні підходи до навколишнього середовища настав. Екологічна катастрофа, що насувається, викликана життєдіяльністю людини на планеті, і природні катаклізми, що почастишали, є наслідком споживацького ставлення людей до своєї землі. На думку Гюнтера Паулі, «синя економіка» призведе до енергетичного успіху людей та регіонів нашої планети [1].

Основні принципи «синьої економіки» такі:

- будь-який ресурс можна замінити іншим, якщо він необхідний для виробництва;
- у природі немає відходів;
- будь-який побічний продукт є джерелом нового продукту.

Гюнтер Паулі розповідає, як він на власному досвіді зрозумів обмеження «зеленої економіки» та відмовився від, начебто, екологічного сучасного підприємства. Він купив збанкрутілу парфумерну компанію і створив на її базі найпотужніший у Європі екологічний завод, який виробляв біомило з пальмової олії. На заводі був створений повністю замкнутий цикл виробництва і не було шкідливих викидів у навколишнє середовище. Він дійшов висновку, що природа – найкращий друг і порадник у всьому, зокрема й у бізнесі.

Наша країна, на жаль, відноситься до регіонів, які мають підвищений ризик. Озброєння ідеями Гюнтера Паулі, що викладені в книзі «Синя економіка», може стати ще однією важливою сходинкою на шляху України до одужання та відповідності європейським та світовим стандартам рівня життя, що є базовою умовою для входження до складу Євросоюзу. Володимир Костерін, голова швейцарського фонду «Скорочення ризиків», наголосив, що ідеї «Синьої економіки» сприятимуть становленню України як екологічно чистої та безпечної, економічно розвиненої та надійної для інвестицій країни. А ось приклад, який став для Гюнтера Паулі вже просто хрестоматійним. У бамбукових лісах планети живе мільярд людей. Не секрет, що це дерево здавна вважалося чудовим будівельним матеріалом. Але бельгійському бізнесменові з одnodумцями знадобилося понад 10 тисяч сторінок документальних підтверджень, щоб переконати німецьких інженерів та архітекторів збудувати з нього будівлю, яка витримувала б мільйони відвідувачів. Але коли це сталося, багато вчених було вражено. «Це – неймовірна майстерність!», – казали вони. Більше того, команда Паулі навчила колумбійців будувати чудові приватні будинки з бамбука. Причому собівартість просторого двоповерхового будинку з великим балконом становила лише 2,2 тисячі доларів [2]. Гюнтер Паулі не так дає готові ідеї, скільки апелює до зміни нашої свідомості, яка вперто

відмовляється в результаті багатовікових стереотипів помічати очевидне. Наприклад: чому птах полубляє сидати на зебру? Тому що завдяки смугастому чорно-білому вбранню зебри він отримує безкоштовну вентиляцію. З урахуванням цього закону фізики було збудовано будинок у Японії, в якому влітку на 5 градусів прохолодніше, ніж в інших будівлях – без застосування будь-якої ізоляції та кондиціонування.

Або ще: дослідивши термітники, для яких характерне чітке керування входом та виходом повітряних потоків, архітектори застосували ці «підказки» природи під час будівництва школи Лаггарберг у місті Тімра на півночі Швеції. Як наслідок, вдалося без енергоносіїв на 8 градусів підвищити температуру під час холодних зим. А завдяки розумному природному провітрюванню дітей цієї школи було визнано чи не найздоровішими у Швеції.

Будівництво будинків за принципом термітника, в яких незалежно від коливань температури повітря (від нуля до мінус 40 градусів) завжди 23 градуси. Один із них побудований у Швеції без застосування кондиціонерів, інший, у Делі, збудувала компанія Косли.

Створення матеріалів, які, як панцир у жука, що мешкає в пустелях Намібії, вбирають і зберігають вологу з повітря (такий матеріал створений професором Ендрю Паркером з Оксфорда і переданий британській армії).

Видобуток корисних копалин за допомогою бактерій – без вибухів чи копання кар'єрів.

Звичайно, розробка та впровадження таких технологій потребує чималих витрат, але їх використання не лише заощадить ресурси та енергію, а й принесе додаткові доходи. Кожна географічна область вразлива через результати зміни клімату та відсутність водної безпеки, а також їхнього всебічного впливу на міські засоби до існування, послуги та стійкість інфраструктури, громадське здоров'я, економічну стабільність та багато інших аспектів життя людини. Проте мегаполіси, міські простори,

де щодня їздять, живуть та працюють понад 10 мільйонів людей, неминуче перетворюються на одну із соціально-екологічних систем підвищеного ризику. У той же час мегаполіси концентрують економічні та фінансові ресурси та центри, і часто мають важливе значення для економіки країни.

Як наголошує Л. О. Радіонова, нинішня глобальна криза обумовлює необхідність створення системи економічного розвитку, що заснована на фундаментальних інноваціях, і яка генеруватиме вкрай необхідні робочі місця, стійко задовольняючи потреби Землі та всіх її громадян [2]. Цей «синій» підхід не тільки життєздатний, він уже почав укорінюватися. Якщо говорити про відходи, яких з кожним роком людство накопичує дедалі більше, то тут для нас може бути показовим досвід Південної Кореї. Там навчилися ефективно перетворювати відходи на біогаз, що дозволяє знизити податки для населення на 30%. Звісно, зробити це непросто. Для повноцінної реалізації такого підходу потрібна відповідна державна політика, яка проводитиме такі зміни у суспільстві. Можливо, дуже скоро наші можновладці це зрозуміють. Але хочеться, щоб це сталося якомога раніше, адже при традиційних методах господарювання, спрямованих на вичавлювання з природи всіх соків, часу у Землі насправді залишилося не так вже й багато.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паулі Гюнтер. Синя Економіка. Вид-во : Risk Reduction Foundation. 2012. 320 с.
2. Радіонова Л. О., Мележик А. В. Малі міста від моделі «коричневої економіки» до «зеленої економіки». 2020. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення»*. URL : <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2485/2363>

МОКЛЯК В. М., доктор педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СТУДЕНТСЬКІ ТОВАРИСТВА ВЗАЄМОДОПОМОГИ КИЇВСЬКОГО І ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТІВ ХІХ СТ.

Реформування сучасних закладів вищої освіти неможливе без звернення до багатого історико-педагогічного досвіду минулого. Зокрема, доцільним є аналіз діяльності студентських товариств взаємодопомоги у Харківському і Київському університетах ХІХ ст.

Серед основних завдань учнівського й студентського самоврядування Д. Мехонцева виокремлює такі: контроль за відвідуванням навчальних закладів, своєчасним виконанням домашніх завдань, здачею заліків і екзаменів; організація конкурсної роботи між групами, класами, потоками, курсами, факультетами; проведення шкільних та студентських наукових конференцій; естетичне виховання (організація тематичних вечорів-диспутів, вечорів-концертів); фізичне виховання (проведення спортивних заходів, матчів, змагань, конкурсів, походів тощо); керівництво меншими курсами; постійний зв'язок з громадськими організаціями та адміністрацією школи, закладу вищої освіти, а також викладачами [1, с. 132–133]. Висвітливо окремі факти діяльності означених об'єднань студентської молоді.

Щодо забезпечення літературою Київський університет займав перші позиції. М. І. Пирогов, надаючи великого виховного значення діловій корпоративній організації, сприяв її розвитку серед студентів Київського університету св. Володимира. Він подарував вихованцям свою бібліотеку, що послужила основою студентської бібліотеки, завідувачами якої студенти обрали бібліотекаря та його помічника. Для бібліотеки, лекторії, квартири бібліотекаря і його помічника відводилося окреме приміщення в

університеті. Незабаром при бібліотеці створили касу взаємодопомоги, яка перебувала в повному розпорядженні студентів. Вибори завідувачів, складання правил та інструкцій, обговорення й вирішення різних питань вимагали сходок і нарад, які зазвичай проходили у великому залі-лекторії, а якщо збори були багатолюдні (чоловік 300), то вони проводилися у великій першій аудиторії. На сходках іноді було шумно, проте за всіма ознаками це були ділові збори; справи бібліотеки, каси велися органами студентського самоврядування професійно. Дехто висловлював думку, що така діяльність заважала заняттям, але ті студенти, наприклад, з полтавського гуртка, які брали активну участь у роботі бібліотеки і каси, невдовзі ставали директорами середніх навчальних закладів, професорами, лікарями, вчителями гімназій, тобто участь цих людей у діяльності студентських організацій сприяла їх професійному становленню [2, с. 732–733; 3].

Сучасник і член каси взаємодопомоги П. О. Капніст вважав заснування кас взаємодопомоги помилковим, тому що після їх створення спотворюється сама ідея, яка лягла в основу організації таких товариств [4, с. 196]. На його думку, неправильним було те, що нібито потреба в студентських асоціаціях виникає: з одного боку, з бажання малозабезпечених студентів отримати допомогу від товаришів, а з іншого – з прагнення забезпечених надавати цю допомогу. Не зовсім вдало підібрана і назва «каса взаємодопомоги», адже студенти поділялися на благодійників і тих, хто користувався виділеними коштами. Сам факт використання допомоги порушував рівність між студентами, а наслідком цього була відсутність взаємності, що є необхідною умовою справжнього товариства. «Допомога, яку надає товариш товаришу, ніколи не повинна мати характер благодійності – вона повинна бути взаємною, тобто потрібно, щоб той студент, котрий отримує допомогу, усвідомлював

можливість зробити і у свою чергу щось для товариша або товаришів, що йому допомагали, хоча і в зовсім іншій формі» [4, с. 196]. У загальностудентській касі взаємодопомоги елемент взаємності повністю відсутній, а це заважає формуванню справжніх товариських стосунків. Крім того, допомога товаришу повинна бути не тільки грошова, вона повинна виражатися в різноманітних формах. Автор пророкував касам взаємодопомоги недовге існування, а наслідком їх діяльності – зіпсовані взаємини між студентами [4, с. 196]. Але, незважаючи на таку оцінку діяльності студентських товариств, в Імператорському університеті св. Володимира вихованці планували створення каси взаємодопомоги на досить гуманних засадах.

4 травня 1867 р. студенти Київського університету св. Володимира Петро Щербина і Володимир Ігнатович-Завілейський надіслали київському губернатору доповідну записку. У ній ішлося про те, що багато студентів живуть бідно, в брудних помешканнях, на відстані 3-4 верст від вищого навчального закладу, не мають що одягти, а інколи навіть поїсти. Є студенти, які через це полишають університет, не довчившись у ньому до кінця, або помирають від хвороб. Тож молоді люди висловили пропозицію створити касу взаємодопомоги, як, наприклад, у студентів-євреїв, капітал якої – пожертви єврейського товариства. Ініціатори створення каси взаємодопомоги були впевнені, що є люди, які готові матеріально сприяти бідним студентам. Засади функціонування каси передбачалися такі:

1) мета існування каси взаємодопомоги – видача допомоги бідним студентам Імператорського університету св. Володимира;

2) каса взаємодопомоги формується з одноразових і постійних внесків як тих людей, що навчаються в університеті, так і сторонніх осіб;

3) збір внесків починається засновниками з дня затвердження проекту Вищим Начальством;

- 4) внески передаються на збереження одному з почесних громадян м. Києва і записуються в спеціально створену для цього книгу;
- 5) з цих внесків відраховується певний процент для утворення основного фонду каси, який спрямовується в одну з кредитних установ у Києві;
- 6) та сума, що залишилася, зберігається в почесного громадянина і використовується для задоволення поточних потреб;
- 7) завідувати касою належить розпорядникам з п'яти осіб;
- 8) розпорядники обираються на певний термін серед тих студентів університету, які вносять щорічно не менше одного карбованця сріблом;
- 9) розпорядники про всі фінансові операції складають щорічні звіти, які публікуються в одній з місцевих газет;
- 10) усі звернення з приводу діяльності каси записуються в спеціальній книзі.

Студенти П. Щербина і В. Ігнатович-Завілейський планували укласти ще й статут каси взаємодопомоги. Київський губернатор погоджувався зі створенням такої каси, та умови її функціонування мали бути змінені: керування касою покладалося на викладацький склад університету, а до участі в її роботі залучалися ще й гімназії [5].

За свідченням студентів, на початку 60-х рр. XIX ст. у Харківському університеті не було кас взаємодопомоги. Проте інколи молодь влаштовувала в міському театрі спектаклі, в яких усі ролі, навіть жіночі, виконували студенти-чоловіки і грав студентський оркестр. Публіка була задоволена виставою, а зібрані кошти передавалися інспектору, котрий роздавав допомогу малозабезпеченим студентам [6, с. 386–387].

У Харківському імператорському університеті одна із кас взаємодопомоги діяла у 1858 р. Метою її створення було: 1) видавати безповоротно допомогу бідним товаришам; 2) задовольняти тимчасові

потреби позикою з виплатою 6 % на рік; 3) підтримувати студентську бібліотеку передплатою книг та журналів. Каса взаємодопомоги створювалася 4 роки з сум, які були пожертвовані студентами, благодійниками, а також із коштів, отриманих за спектаклі, літературні вечори та концерти, котрі організовували самі ж студенти. Гроші знаходилися в розпорядженні депутатських зборів, утворених зі студентів – представників від усіх курсів на факультеті. У кінці кожного місяця вони збиралися для нарад та розпоряджень стосовно справ студентської каси, а також для перевірки рахунків. У своїх діях товариство керувалося правилами, викладеними в статуті, розглянутому правлінням університету і затвердженому попечителем навчального округу. Товариством керував попечитель студентської каси, який відповідав за її кошти. У 1862 р. попечителем студентської каси був професор В. І. Лапшин [7]. Професор так описував цю організацію: «студентська каса – справа корисна, такою її вважав і колишній попечитель Харківського навчального округу Д. С. Левшин. Він дозволив організувати касу з умовою, щоб студенти обрали серед викладачів її керівника. Від кожного факультету висувався один депутат; ці виборні представники здійснювали видачу коштів і проводили розрахунки. Справи ішли добре, позики поверталися. Студенти, які закінчили курс, просили про пізніше повернення боргу після зарахування на службу. Проте не було жодного випадку, коли б гроші не повернули» [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Мехонцева Д. М. Научные основания организации школьного и студенческого самоуправления и управления. *Школьные технологии*. 2002. № 6. С. 132–135.
2. Кулябка С. Н. Воспоминания о Н. И. Пирогове, 1858–1861 гг. *Русская старина*. 1892. Т. 75. С. 725–737.
3. Донесение министру народного просвещения от 9 ноября 1871 г. о намерении студентов Киевского университета устроить демонстрацию протеста против

- существующей системы преподавания. 1871 р. ЦДІАК України. Ф. 707, оп. 261, спр. 4, 35 арк.
4. Капнист П. А. Университетские вопросы. Вестник Европы. 1903. Т. 6. С. 167–218.
 5. Правила для студентов и сторонних слушателей императорских российских университетов. Изданы в Санкт-Петербурге в 1885 г., 1885 г. ЦДІАК України. Ф. 275, оп. 835, спр. 210, 21 арк.
 6. Любарский И. В. Воспоминания о Харьковском университете, 1850–1855 гг. Исторический вестник. 1891. Т. 45. С. 373–393.
 7. Вспомогательная касса студентов Харьковского университета. *Журнал МНП*. 1862. Ч. 114. С. 161–163.
 8. Лапшин В. И. Из воспоминаний. *Журнал МНП*. 1890. Ч. 269. С. 120–139.

РЯБЕЦЬ Н. М., кандидат економічних наук, доцент

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені В. Гетьмана»*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасний глобальний світ проходить у своєму розвитку етап цифрової революції – періоду, в рамках якого всесвітня діджиталізація відіграє одну із найголовніших трансформаційних ролей, надаючи віртуальному простору і таким технологіям, як Інтернет, робототехніка та штучний інтелект широкі можливості щодо реалізації кардинальних змін методів та механізмів роботи та формату життя, як бізнесового, так і суспільного. Глибоких трансформацій зазнає також і дизайн мислення індивідуумів. Людство постало на порозі нових викликів та ризиків. Формат інформаційного поля демонструє стрімкі зміни і активно впроваджується в усі сфери життєдіяльності та бізнесової активності, соціальних мереж, хмарні технології, різноманітні девайси та гаджети. Глибинні глобальні і кардинальні локальні зміни формують навколо сучасного соціуму граничні ситуації, що спричиняють появу певних об'єктивних питань: «Чи не випереджають сучасні трансформації за своїми темпами глобальне суспільство, і чи насправді воно бажає змін та прагне до них?».

Вітчизняний соціум, як паритетний суб'єкт глобального суспільства, також щиро прагне до якісно позитивних змін, що засвідчує його історична ретроспектива. Трансформації настають дуже стрімко, і для тих країн та їхнього населення, які не готуються до них, вони будуть неочікуваними, а їх наслідки непередбачуваними та у більшій мірі негативними. Діджиталізація є тригером не лише глобальних змін і перезавантаження суспільства, вона кардинальним чином трансформує звичний формат

способу життя та видозмінює його стратифікацію. Формується новий клас, що являє собою чисельну групу, переважною мірою, освічених і молодих людей зі стабільним рівнем достатку, яка пропагандує та популяризує цифрову культуру та економічний неретів – цифрові бізнес і менеджмент. Процес менеджменту персоналом все більше автоматизується, комп'ютерні системи наповнюються аналізом кон'юнктури ринку, селектуючи найбільш результативні рішення із їх множин. У переважній більшості країн світу цифрова трансформація перетворюється на сферу активної державної політики: шляхом стимулювання бізнесу і громадян до участі у діджиталізації, побудови національних ефективних цифрових інфраструктур, залучення інвесторів, передусім приватних, до створення цифрових платформ, що матимуть широкий діапазон функціонування – від фінтеху до освітніх, медичних, промислових, логістичних та ін.

Діджиталізація як така передбачає масштабне впровадження комплексів, що є повністю автоматизованими та роботизованими. Роботи придуть на зміну чималій кількості професій, деякі з яких взагалі матимуть нульовий попит та затребуваність на глобальному ринку праці. Пріоритетного значення та конкурентні переваги будуть мати ті, хто вміє швидко адаптуватись до динамічного світу, досить легко опануватиме нові спеціальності, серед яких: біофармакологи, ІТ-медики та генетики, кібернетичні аналітики, програмісти, екологи та дизайнери тощо. Роботи реформують як національні, так і глобальний ринок праці. Внаслідок реалізації прогнозованої масштабної практичної імплементації автоматизованих і роботизованих комплексів, виконання більшості видів механічних та рутинних робіт буде делеговане робототехніці. Відповідно до наявних прогнозних даних до 2030 року, переважна частина робочої сили в бізнес-організаціях буде представлена самозайнятими особами, які працюватимуть на контрактній основі та будуть вмотивовані на

забезпечення самореалізації та приватності. Вже зараз, практично перед кожним найманим працівником постало питання: «Чи під силу організувати себе належним чином, в умовах надшвидких змін? Які інструментарій та моделі самоменеджменту варто застосовувати?».

В умовах цифрового суспільства людському потенціалу має надаватись на всіх, без виключення рівнях управління, пріоритетність серед фокусів уваги, перш за все її інтелектуальній компоненті, яка здатна до комерціалізації та забезпечення генерування високого рівня доданої вартості, що у майбутньому чинитиме визначальний вплив на, як мікро-, так і макрорівні, конкурентоспроможність [1, с 46].

Гостро актуалізується феномен «цифрова компетенція», стосовно якого погляди більшості дослідників сходяться на тому, що його контекст формує цілісна сукупність знань, умінь, навичок, які є необхідними для забезпечення впевненого та ефективного застосування та користування інформаційно-комунікаційними технологіями у професійному та повсякденному житті. Варто наголосити на тому, що компетенція в області діджитал технологій має сприйматись не лише виключно як знання щодо певних технічних навичок, але й як знання, що більшою мірою сконцентровані на когнітивних, емоційних та соціальних аспектах життєдіяльності у цифровому просторі [2]. Отже, цифрові компетенції репрезентують здатність особистості розуміти засоби комунікації, відшуковувати інформацію та критично її аналізувати і дискутувати з іншими за допомогою новітніх інструментів та технологій у інформаційно-комунікаційній сфері.

Цифрова трансформація у майбутньому суттєво вплине на систему методів, інструментів, зміст та видову структуру освітнього процесу, який буде реалізовуватись за наступною формулою: освіта, що є безперервною протягом життя. Онлайн та оффлайн ситуативні кейси будуть у вільному доступі для представників всіх вікових категорій населення, особливо для

групи людей третього віку, затребуваність та рівень ресурсності яких значно зростає і підвищуватиметься і надалі.

Френсіс Фукуяма, філософ сучасної епохи, наголошує на тому, що світовий бекграунд демонструє прямий взаємозв'язок між розвиненими державами та реформами, що було реалізовано ними, в освітній сфері. Вже зараз, на етапі, коли діджиталізація лише набирає обертів, знання та досвід перетворюються на один із найцінніших ресурсів. Дана тенденція буде лише посилюватись і надалі, вони вартуватимуть більше за грошові ресурси, які будуть спрямовуватись на підвищення рівня власної компетенції.

Таким чином, простір для інтелектуалів – тих, які безпосередньо є носіями і генерують креативні думки та ідеї, мають коректне, а не драматизоване цифрове мислення, перспективно передбачають серйозні проблемні аспекти та їх вирішення, спроможні до діагностики та розумової ясності, активно використовують ШІ-технології, буде стрімко розширюватись. Важливого значення набуває комунікація між ними, яка матиме інший – вищий вимір. Серед їх числа з'являться необхідні часу та подіям лідери, які стануть джерелом позитивних зрушень, так як незаперечним є той факт, що зміни не стаються самі по собі. Від прекаріату, з доброї волі представників нової еліти та її кінцевої потреби трансформацій зазнає і формат соціальних відносин. На думку експертів, почнуть функціонувати так звані соціальні ліфти, які наразі сконцентровані у руках та сфері впливу багатства і влади – всього один відсоток верхівки.

Не маємо жодних ілюзій, що всі трансформаційні процесу в епоху діджиталізації відбуватимуться без перешкод, адже все нове завжди наражається на супротив різної інтенсивності. Вже зараз формою прояву такого неприйняття є жорстока інформаційна війна, на забезпечення якої

мобілізовано новітні цифрові технології. Так, наприклад, Росія вже тривалий період часу веде агресивну «гру на чужому полі», її боти провадили активну діяльність щодо процесу Brexit, чинили вплив на перебіг американських виборів, а також спрямовували зусилля на посилення сепаратистських настроїв у Каталонії. Щодо України, то наша держава була пріоритетною сферою її брудної інформаційної війни, численна армія поширювачів тролінгів та ботів продукувала без упину фейки та псевдоефекти на українському просторі. В середині ж нашої держави часто у своєрідному дефіциті перебувала політична культура, а політичні коментарі трансливали не конструктивну позицію влади, а зверхньо-знижений «голос народу». Невід’ємне, гарантоване Конституцією право висловлювати власну думку перетворювалося на потужний потік взаємного приниження.

Беззаперечним є той факт, що діджиталізація вже протягом тривалого часу активно застосовується в політичній боротьбі, яка також підлягає трансформуванню. Настав час перетворення політичної боротьби на азартне змагання між її суб’єктами за кількість реальних, актуальних і важливих справ для індивідуумів та суспільства, які втілювали б конкуруючи між собою команди, які претендують, в якості переможної відзнаки, на «владу», або як зазначав французький філософ Габріель де-Тард – використовувати так звані «дуелі еліт» з метою селекції кращих, більш результативних. Головним та неупередженим асистентом арбітра-народу в даній конкуренції була б діджитал-трансформація, штучний інтелект, що є одним із її продуктів, які б забезпечили безпомилкове обрання переможця. Найвищу цінність демократії становить саме надання громадянам прозорості можливості свідомого, колективного та відповідального вибору в країні, орієнтованої на успіх. Сутність цифрового перезавантаження суспільства також полягає в тому, щоб воно було завжди дієздатним щодо забезпечення і контролю умов реалізації та

перебігу цивілізованої, демократичної та соціально орієнтованої «дуелі еліт».

Отже, одним із бажаних результатів цифрової трансформації суспільства, зокрема й українського, має стати формування нового класу, діджиталізована еліта, яка вільно, на принципах прозорості та відкритості, володіє актуальними стратегічними технологіями, а також здатністю надавати нового формату та якісно змістовних характеристик як українській політиці, так і Україні в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105–112.
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р.

САКАЛО О. Є., кандидат історичних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ГОРИЗОНТАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

З моменту розпаду СРСР і створення незалежної української держави у 1991 р. одним із найважливіших стратегічних завдань, що стоять перед нами, залишається розбудова розвинутого громадянського суспільства.

Витоки теорії громадянського суспільства сягають епохи античності, доби Відродження та Нового часу. Відповідно, ще з давніх часів філософи, науковці, політики, громадські діячі пропонують різні дефініції громадянського суспільства. Єдиного загальноприйнятого визначення цього поняття на сьогоднішній день немає. Так, наприклад, міжнародні тлумачні словники визначають громадянське суспільство як «сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян і становлять основу демократичного суспільства з такими елементами, як свобода слова, незалежна судова система тощо»; «сукупність організацій в суспільстві, які працюють задля просування загального блага і зазвичай включають державні установи, сім'ї, благодійні організації та громадські групи» [6; 7]. На думку українського соціолога О. Резніка, громадянське суспільство – це сукупність суб'єктів (особа, сім'я, громадські об'єднання та політичні партії, трудові колективи тощо), які не входять у структуру держави і вступають у різноманітні суспільні відносини, в тому числі і з державою, але існують як відносно незалежні суб'єкти для задоволення своїх потреб та інтересів [3, с. 69].

Серед основних ознак громадянського суспільства виділяють незалежність його інститутів від держави; розвинуту правову систему з пріоритетом прав і свобод індивіда над інтересами держави; демократію і

плюралізм у політичній сфері; ринкову економіку з переважанням приватної форми власності; свободу слова та ЗМІ тощо.

Зазначимо, що соціальна організація будь-якого суспільства здійснюється за допомогою вертикальних та горизонтальних соціальних зв'язків. Варто зауважити, що в розвинутому суспільстві наявні та активні зв'язки обох типів. Вертикальні зв'язки з'єднують різні ієрархічні рівні та формують розподіл повноважень. Їхнє основне призначення – передача наказної (згори донизу) та звітної (знизу догори) інформації. Історики відзначають, що домінування вертикальних соціальних зв'язків було характерним для суспільств епохи середньовіччя, Нового часу й, наприклад, доволі ідеалізованим варіантом подібної системи може слугувати державна система управління часів СРСР.

Традиційно громадянське суспільство розглядається як система інститутів, що обмежує експансію влади й не допускає її домінування над суспільством. Ця функція громадянського суспільства не може бути виконана без достатньої кількості добровільних недержавних організацій, які діють у найрізноманітніших сферах соціального життя. Кількість громадянських ініціатив у розвинутих суспільствах дуже висока. Вони можуть бути пов'язані з громадянською активністю, культурною, спортивною, науковою і т. п. діяльністю, благодійністю. Важливо зауважити, що всі ці організації утворюють горизонтальні зв'язки, які щільніше включають індивіда у соціальні відносини, ефективніше захищають його інтереси та задовольняють потреби, зміцнюють почуття причетності [2]. Загалом, соціально-психологічною основою горизонтальної інтеграції суспільства є рівень довіри, толерантності, солідарності та відповідальності.

Більшість сучасних дослідників погоджуються із твердженням, що важливою характеристикою розвинутого громадянського суспільства є

розгалужена система різноманітних горизонтальних зв'язків. Слід зауважити, що в Україні процес формування громадянського суспільства, починаючи від часів радянської перебудови та проголошення незалежності, йшов доволі повільно з різними труднощами. Відповідно, й горизонтальні зв'язки спочатку формувалися обмежено та локально. Так, на думку вітчизняної соціологині І. Бекешкіної, в основу громадянського суспільства покладена така якість, як солідарність. У своєму інтерв'ю 2011 р. дослідниця зазначала: «У цьому сенсі горизонтальні зв'язки розвинені в нас на такому вузько локальному рівні, як сім'я, друзі, у найкращому разі – колеги по роботі. Більш загальні інтереси, на жаль, людей зв'язують мало» [1].

Причини такої слабкої горизонтальної інтеграції (горизонтальних зв'язків) досить складні та різноманітні. Аналізуючи соціальну кооперацію, що засновується на горизонтальних зв'язках, дослідники зазначають, що під час соціальних трансформацій у пострадянських суспільствах подібні зв'язки були утруднені або взагалі заблоковані низкою соціальних чинників-феноменів: аномією, високим рівнем суспільної недовіри та корупції на всіх рівнях, а також патерналізмом. Так, наприклад, домінування в суспільстві як міжособистісної недовіри, так і недовіри до соціальних інститутів (зокрема, політичної влади на всіх рівнях) суттєво підважувало розвиток міжособистісної співпраці та її інституціоналізацію в добровільні громадські організації. Внаслідок цього соціальні інтереси індивіда зосереджувалися навколо нього самого та його родини. Так само, масове поширення корупції в усіх сферах життя скоріше підштовхувало індивіда не в бік кооперації-об'єднання з іншими задля вирішення певних проблем, а в бік таких самих аморальних, незаконних, проте більш ефективних корупційних дій [4, с. 67–68].

З різних причин в українському суспільстві давно сформувалися певні горизонтальні розколи у сфері соціальної інтеграції. Наприклад: між

групами політичних опонентів, географічними регіонами (опитування засвідчили низький рівень внутрішньої мобільності населення), демографічними групами (чоловіки-жінки, молодь-люди похилого віку), сільським і міським населенням тощо [5].

Суттєві зміни в розвиткові горизонтальних зв'язків та формуванні відповідної інтеграції почали відбуватися під час та після Євромайдану 2013–2014 рр. Втрата легітимності старої влади, складний процес транзиту влади та її фактичний параліч одразу після Революції Гідності підштовхнув суспільство до міжособистісної співпраці. У цей час виходять на перший план і здобувають значну суспільну довіру добровольці та волонтери. На нашу думку, саме волонтерський рух став прикладом ефективної соціальної кооперації, заснованої на горизонтальних зв'язках. На цьому етапі система міжгрупової взаємодії лише починала утворюватися, однак ефективність соціальної кооперації прискорила зміни не тільки масової свідомості, але й позначилася на нормативному рівні [4, с. 70].

Від початку збройної агресії Росії проти України 24 лютого 2022 р. діяльність як окремих волонтерів, так і цілих волонтерських організацій отримала своє продовження. Так, наприклад, не зважаючи на певні реформи і в цілому помітно кращий стан Збройних Сил України, ніж у 2014 р., забезпечення окремих військовослужбовців (а також представників деяких інших силових відомств) та навіть цілих підрозділів засобами зв'язку, спостереження, індивідуального захисту, автотранспортом, медикаментами, харчуванням тощо здійснюється волонтерами на основі горизонтальних зв'язків. Більш за те, на нашу думку, саме цей чинник став одним із вирішальних у збереженні боєздатності військових частин та, зрештою, утриманні оборонних рубежів й уникнення швидкої поразки. Вочевидь, цей чинник був недооцінений

нашим противником під час планування нападу (до речі, рівень горизонтальних зв'язків у російському суспільстві дуже низький). Так само важливу роль відіграє соціальна кооперація у питанні допомоги внутрішньо переміщеним особам – саме волонтери часто займаються евакуацією людей із зони бойових дій, приймають переселенців в інших регіонах та забезпечують їх усім необхідним тощо. Хоча, безсумнівно, той факт, що горизонтальна інтеграція вимушено проявляється у нас у цій сфері – це наша трагедія і біль.

Отже, можемо впевнено резюмувати, що рівень сформованості та поширення горизонтальних зв'язків в українському суспільстві наразі достатньо високий. Цей факт є позитивним чинником у контексті становлення громадянського суспільства й розвитку соціальної кооперації. Соціальна діяльність, що базується на горизонтальних зв'язках, стосується як локальних побутових проблем (наприклад, благоустрій місць проживання), так і масштабних – захист Батьківщини, гуманітарна допомога, захист прав і свобод громадян, боротьба з корупцією тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириченко І. Горизонтальні зв'язки пунктиром: громадські організації в Україні. URL : https://zn.ua/ukr/SOCIUM/gorizontalni_zvyazki_punktirom__gromadski_organizatsiyi_v_ukrayini.html.
2. Косова Л. Б. Вот такая старость.... *Демоскоп Weekly*. 2016. № 709-710. URL : <http://demoscope.ru/weekly/2016/0709/tema01.php>.
3. Резнік О. Особистість і громадянське суспільство: досвід теоретичного осмислення. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 3. С. 68-79.
4. Соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму/ [О. Г. Злобіна, М. О. Шульга, Л. Д. Бевзенко та ін.]; за наук. ред. О. Г. Злобіної. Київ : Інститут соціології НАН України, 2016. 276 с.
5. Фоуані М. Об'єднання громад через соціальну згуртованість. URL : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2020/connecting-communities-through-social-cohesion.html>.
6. Civil Society. URL : <https://www.dictionary.com/browse/civil-society>.
7. Civil Society. URL : <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/civil-society>.

ПРИХОДЬКО С. М., кандидат політичних наук, доцент

ТЕЛЯТНИК Р. В., здобувач вищої освіти (СВО магістр)

Полтавський державний аграрний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕФЕКТА В УКРАЇНІ

Проблеми взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування завжди зберігають свою значущість фактично в усіх країнах світу. Особливо актуальними вони є у тих із них, які формують свою систему влади. Зокрема, в Україні нагальною залишається необхідність впорядкування відносин між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Потреба вирішення цього питання досить тісно пов'язана з реалізацією політики децентралізації влади в Україні.

У цьому контексті значний інтерес представляє вивчення моделей організації такої взаємодії в різних країнах світу. Найбільш поширеними серед них є такі.

Англосаксонська (муніципальна) модель представлена у Великій Британії, США, Канаді, Австралії. Органи місцевого самоврядування формально виступають як діючі автономно в межах наданих їм повноважень без прямого підпорядкування нижчих органів вищим. Найбільш важливими ознаками такої моделі є: «1) значна автономія органів місцевого самоврядування; 2) відсутність на місцях повноважних представників центральної влади, які б опікали органи місцевого самоврядування; 3) виборність ряду посадових осіб місцевого самоврядування; 4) органи місцевого самоврядування можуть робити лише те, що прямо передбачено законом – це так званий позитивний принцип

правового регулювання; 5) контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування здійснюється переважно непрямим шляхом – через центральні міністерства, а також тут діє жорсткий судовий контроль» [1].

Друга модель, біполярна, поширена в країнах континентальної Європи (Франція, Італія, Польща). Для неї характерні такі особливості: «1) у порівнянні з англо-американською моделлю тут більш високий ступінь централізації, а також наявне вертикальне підпорядкування; 2) поєднання місцевого самоврядування та прямого державного управління на місцях; 3) органам місцевого самоврядування дозволяється робити все, що не заборонено законом, що є негативним принципом правового регулювання» [1].

Варто відзначити, що інтерес для нашої країни представляє саме континентальна модель. Бо муніципальна може ефективно функціонувати лише в рамках, де демократична практика має тривалу історію, а демократичні інститути є стабільними. Особливої уваги, на думку авторів, заслуговує французька модель. Певний час Франція була державою, яка характеризувалася високим ступінем централізації місцевого врядування і самоврядування. Це проявлялось у розвитку системи адміністративного контролю центральної влади над місцевими органами, бюрократичної субординації у відносинах центру і регіонів.

Проведена в 1982 р. реформа з децентралізації влади суттєво розширила повноваження територій, забезпечила їм значну самостійність у вирішенні своїх справ, зберігши разом із тим за центральною владою досить сильні позиції на місцях. «З метою реалізації нової урядової політики децентралізації влади у 1983 р. були прийняті Закон про розділення компетенції між комунами, департаментами, регіонами і державою та Закон про розділення джерел фінансування. У широкому розумінні децентралізація мала на меті: по-перше: передати по можливості більше повноважень периферії (переважно щодо послуг); знайти

відповідну «шкалу» для покращення управління, підвищення його ефективності у вирішенні завдань, переданих на рівень регіонів і місцевих властей; по-друге – інші заходи: розширити фінансову самостійність місцевої влади; полегшити навантаження на центральний уряд; у деяких випадках розширити повноваження виконавчих органів відносно місцевих рад, оскільки місцева влада була змушена виконувати все більш численні і технічно складні функції» [2, с. 91–92].

Під адміністративний округ у французькому законодавстві підпадає частина національної території, яка слугує рамками діяльності різних державних служб. Статус адміністративного округу має дві особливості. Округ не має юридичного статусу, оскільки є частиною держави. Очолює округ вища виконавча посадова особа – префект. «Префекта призначає і відкликає Президент Французької Республіки. Префект округу отримує від Президента і Прем'єр-міністра Франції прямі вказівки, від виконання яких не може ухилитися. Подібний підхід дає змогу: розподілити навантаження між центральним і місцевим апаратом державного управління: на органи влади центру покладаються завдання загальнонаціонального масштабу і характеру, а на органи адміністративних округів – розв'язання проблем балансування інтересів держави і місцевих товариств на різних рівнях влади. Забезпечення децентралізації базується на дотриманні двох умов: по-перше, визнання і законодавче закріплення факту існування інтересів, відмінних від державних стосовно регіону, департаменту і комуни; по-друге, законодавче закріплення незалежності органів місцевої влади від державних органів у частині прийняття рішень, використання коштів і майна, необхідних для їх реалізації» [2, с. 92]. Тобто, у Франції префект виконує функції контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування щодо дотримання ними закону. Власне на цьому його

повноваження обмежуються. Такі принципи забезпечуються виборністю місцевих органів влади регіону, департаменту і комуни.

Для сучасної України значний інтерес представляє інститут префекта. Проект Закону «Про префектів» було запропоновано ще у 2015 році. Він є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Згідно цього проекту основними повноваженнями префекта визначалися: 1) здійснення нагляду за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування та посадовими особами місцевого самоврядування; 2) здійснення координації діяльності територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, здійснення нагляду за додержанням ними Конституції і законів України [3].

Призначення на посаду та звільнення з посади префекта не пов'язується зі вступом на посаду Президента України, припиненням виконання ним повноважень, а також формуванням нового складу Кабінету Міністрів України, складенням ним своїх повноважень або його відставки. Префект призначається на посаду Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України на термін, що не перевищує три роки. Префекти призначаються зі складу кадрового резерву. Формування кадрового резерву префектів здійснюється шляхом відкритого конкурсу, який проводиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної служби, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. За результатами відкритого конкурсу конкурсна комісія вносить на розгляд Президента України кандидатуру особи, для включення до кадрового резерву префектів. За наслідками розгляду цієї кандидатури Президент України видає акт про її включення до кадрового резерву префектів [3].

Префект області реалізує такі повноваження: 1) здійснює нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого

самоврядування області; 2) здійснює координацію діяльності територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади на рівні області, здійснює нагляд за додержанням ними Конституції і законів України; 3) забезпечує виконання державних програм на рівні області; 4) спрямовує і організовує на рівні області діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації; 5) здійснює контроль за виконанням виконавчим комітетом обласної ради наданих законом державних повноважень [3].

Префект здійснює також нагляд за додержанням Конституції та законів України шляхом аналізу актів територіальних громад, голів та рад громад, їх виконавчих органів, районних та обласних рад, їх виконавчих комітетів. Префект може зупинити дію нормативних актів органів місцевого самоврядування в разі порушення ними Конституції і законів України.

Префект координує діяльність територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, сприяє їм у виконанні покладених на ці органи повноважень. Префект під час координації діяльності територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади уповноважений: здійснювати моніторинг діяльності територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; проводити спільні засідання з керівниками територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; погоджувати призначення та звільнення керівників територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади (крім територіальних органів центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері оборони, що забезпечують

формування та реалізують державну податкову і митну політику, територіальних органів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких поширюється на територію, яка не співпадає з територією юрисдикції префекта), в порядку, визначеному законом; вносити до міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, подання про відповідність займаній посаді керівників їх територіальних органів, на підставі чого міністр повинен у місячний термін прийняти рішення та дати обґрунтовану відповідь; вносити до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо скасування актів територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади за результатами моніторингу їх діяльності [3].

Отже, введення посади префекта в Україні має на меті забезпечення балансу загальнодержавних інтересів і прав місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лелеченко А. П. Зарубіжний досвід організації функціонування місцевого самоврядування: імплементація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 3. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=266> (дата звернення 06.05.2022).
2. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови). Київ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2013. Т. 2. 324 с.
3. Про префекта: Проект Закону України від 26 серпня 2015 р. URL : <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/Prefectu26.08.2015.pdf> (дата звернення 06.05.2022).

ТЮТЮННИК Ю. М., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський державний аграрний університет

СТРУКТУРА І ВИДИ СИСТЕМ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Базовою категорією під час соціально-економічних досліджень є категорія «система», яку використовують для характеристики певного об'єкту як складного цілого. Слово «система» походить від давньогрецького «systema» і означає поєднання, утворення. Існує багато підходів до розуміння систем, їх структури, функцій та класифікації видів. Найбільш поширеним та вичерпним можна вважати визначення системи як сукупності елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, утворюючи певну відокремлену з навколишнього середовища цілісність, яка характеризується новою якістю та властивостями, не притаманними жодному з елементів окремо [1, с. 81].

Поняття складу і структури системи не тотожні. Склад системи – це повний перелік її елементів. Структура системи – це впорядкованість її складових частин і зв'язків між ними. Розуміння складу системи дає відповідь на питання «з чого складається система?», але для з'ясування того, як та чи інша система влаштована, слід вивчити її структуру.

При аналізі структури системи у соціально-економічних дослідженнях звертають увагу на наступні аспекти:

1. Зовнішнє середовище – сукупність умов існування системи, зовнішніх щодо неї, але які впливають на її розвиток та функціонування. Є три основні способи взаємодії системи і зовнішнього середовища [2, с. 25–26]:

– система перебуває під значними впливом оточення та змінюється

відповідно до його вимог;

- система впливає на середовище, модифікуючи його;
- система та зовнішнє середовище співіснують, не зумовлюючи суттєвих взаємних трансформацій.

2. Межа системи – система функціонує та зберігає свої основні властивості в рамках, окреслених її межами. Межі системи повинні охоплювати усі елементи та підсистеми, а також зв'язки між ними.

3. Входи та виходи: вхід системи – це вплив оточення на неї; вихід – результат життєдіяльності системи як реакція на цей вплив.

4. Підсистема – це компонент системи, який входить до її складу і об'єднує певну кількість складових елементів; це сукупність елементів, поєднаних єдиним процесом функціонування та взаємодії для виконання певного завдання в рамках призначення системи в цілому.

Виокремлення підсистем доцільне, якщо між системою та її елементами (найдрібнішими частинами) є проміжні об'єднання, які мають всі властивості системи.

5. Елемент – це найдрібніша та неподільна частина системи; це складова, яка являє собою єдине ціле та не підлягає подальшому поділу в межах дослідження (наприклад, політичні партії, підрозділи партії, члени партії, тобто немає універсальних правил виокремлення елементів системи, що залежить від мети, яку ставить перед собою дослідник).

6. Зв'язки – вони роблять систему цілісною та надають притаманних властивостей. Зв'язки поділяються на дві великі групи: зовнішні – це зв'язки між системою та її середовищем; внутрішні – це зв'язки між елементами системи, які можуть виражатися в обміні речовиною, енергією та інформацією.

Наявність зв'язків сприяє перенесенню властивостей від кожного елемента системи до інших елементів та утворенню нових характеристик системи як цілого. Зв'язки виконують низку функцій: формують

«архітектуру» системи; визначають розміщення елементів, спосіб їх взаємодії між собою; створюють основу для виникнення унікальних властивостей системи; забезпечують життєдіяльність системи та її розвиток [3, с. 105].

Підсистеми, елементи та зв'язки між ними у своїй сукупності утворюють структуру системи. Виокремлюють низку типових структур системи [1, с. 89]:

– лінійна (структура посередників) – елементи пов'язані між собою у вигляді прямої лінії; кожен елемент має зв'язки лише з сусідніми елементами, які виступають у ролі посередників між крайніми елементами;

– мережева – елементи рівноправні між собою, жоден елемент не домінує; елементи пов'язані між собою складними зв'язками;

– ієрархічна – наявні чітко виражені керівні елементи, які впливають на елементи нижчого рівня, що, своєю чергою, домінують над елементами ще нижчого рівня;

– кругова (циклічна) – схожа на лінійну, але матерія, енергія та інформація можуть тут рухатися по колу, між першим та останнім елементом також є взаємозв'язки;

– структура колеса – схожа на мережеву, усі елементи можуть бути пов'язані між собою, але у центрі «колеса» розташований домінуючий елемент або елементи, які впливають на усі інші.

Важливий аспект у вивченні систем – це розуміння основ їх класифікації, що здійснюється за різними критеріями (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація систем

Критерій класифікації	Типи систем
Складність – кількість та різноманітність зв'язків між елементами системи і зовнішнього середовища та алгоритмів поведінки	1. Прості 2. Складні

Організованість – міра різниці між простою сумою елементів, що входять у систему, та системою як єдиним цілим	1. Погано організовані 2. Добре організовані 3. Системи, що самоорганізуються
Характер поведінки – прогнозованість, наявність причинно-наслідкових зв'язків чи непередбачуваність	1. Детерміновані 2. Вірогіднісні 3. Ігрові
Тип взаємодії з навколишнім середовищем – наявність чи відсутність обміну матерією, енергією та/чи інформацією з навколишнім середовищем	1. Відкриті 2. Закриті

За критерієм складності системи поділяються на прості та складні:

– прості – характеризуються невеликою кількістю можливих станів, їхню поведінку легко вивчати;

– складні – ті, структуру яких важче виявити та описати (багато елементів, зв'язків, форм структури, властивостей, функцій тощо).

Відмінності між простими та складними системами наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Відмінності між простими та складними системами [1, с. 91]

Критерій	Проста система	Складна система
Кількість елементів	Мала	Велика
Кількість взаємодій між елементами	Мало	Багато
Властивості елементів	Наперед визначені	Невизначені
Організованість взаємодії елементів	Низька	Висока
Поведінка системи	Здебільшого передбачувана	Здебільшого непередбачувана
Розвиток системи	Не змінюється	Еволюціонує
Цілеспрямованість підсистем	Не мають власних цілей	Можуть генерувати власні цілі
Взаємодія з навколишнім середовищем	Переважно відсутня	Відкриті та активно взаємодіють

За критерієм організованості системи поділяються на погано організовані, добре організовані та системи, що самоорганізуються:

– погано або слабо організовані (дифузні) – це системи, у яких практично неможливо врахувати всі елементи і зв'язки між ними;

– добре організовані – це системи, очевидні для дослідника, тобто він може визначити всі елементи системи, взаємозв'язки між ними та цілі системи, відобразити їх у вигляді аналітичних залежностей;

– системи, що самоорганізуються – характеризуються непередбачуваністю поведінки, здатністю адаптуватися до мінливих умов навколишнього середовища (змінювати склад і структуру, зберігаючи цілісність), протистояти тенденціям зростання ентропії, формуючи альтернативні варіанти поведінки та обираючи оптимальний.

За критерієм характеру поведінки системи поділяються на детерміновані, вірогіднісні та ігрові:

– детерміновані – це системи, складові яких взаємодіють точно визначеним способом, через що їх стан у майбутньому можна прогнозувати через розуміння стану на поточний момент та законів, які описують переходи елементів і системи в цілому в інші стани;

– вірогіднісні (стохастичні) – це системи, для передбачення майбутньої поведінки яких недостатньо знання про поточний стан і особливості взаємодії між елементами; для їх опису використовують категорії теорії ймовірності, оцінюючи вірогідність того чи іншого сценарію розвитку;

– ігрові – це системи, які самостійно здійснюють раціональний вибір одного з альтернативних варіантів своєї майбутньої поведінки.

За критерієм типу взаємодії з навколишнім середовищем системи поділяються на:

– відкриті – це системи, які в процесі свого життєвого циклу

обмінюються з навколишнім середовищем речовиною, енергією та інформацією;

– закриті – це системи, у яких взаємозв'язок із навколишнім середовищем мінімальний або взагалі відсутній; у них відбувається лише внутрішній обмін (між власними елементами) речовиною, енергією та інформацією.

Таким чином, наявність класифікації систем слугує інструментом, який можуть використовувати системні аналітики для кращого опису систем під час соціально-економічних досліджень. Розуміння характеру системи дозволяє визначити ту сферу, де можна шукати первинну інформацію, яка буде покладена в основу моделювання та пошуку рішення поставленої проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології: підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 304 с.
2. Вовк В., Дрогомирецька З. Основи системного аналізу. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка 2002. 248 с.
3. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ. Киев : МАУП, 2003. 368 с.

МОКЛЯК В. М., доктор педагогічних наук, доцент

ПЕТРЕНКО Л. М., доктор педагогічних наук, доцент

ХОМЕНКО А. В., кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

STEM-ОСВІТА: ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ У ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

В українській освіті відбуваються трансформаційні процеси, що пов'язані з реалізацією Концепції Нової української школи, Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) [1]. Посилення ролі STEM-освіти є одним із пріоритетів модернізації освіти, складовою частиною державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та розвитку людського капіталу, одним з основних факторів інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства [2].

Необхідною умовою якісного функціонування системи освіти є наявність висококваліфікованих фахівців, які усвідомлюють свою соціальну місію, проблеми сучасної освіти, розмірковують над пошуком шляхів і засобів підвищення якості навчання.

Якість запровадження STEM-освіти визначається компетентністю та рівнем професійної діяльності науково-педагогічних працівників і тим, наскільки вони ефективно використовують новітні технології, інноваційні засоби та практики міждисциплінарного навчання з акцентом на розвиток дослідницьких компетенцій

У сучасному світі, який постійно змінюється, стає все більш складним, як ніколи важливо, щоб молодь нашої країни була готова

здобувати знання та навички для вирішення освітніх проблем, розуміти інформацію та вміла збирати й оцінювати докази для прийняття важливих рішень.

STEM-освіта, тепер також відома як STEAM, є багатодисциплінарним підходом до навчання. STEM-освіта – це сучасний підхід до навчання, який поєднує науку, технології, інженерію та математику. Його недавній наступник, STEAM, також включає мистецтво, яке має «здатність розширити межі навчання та застосування STEM», згідно з Stem Education Guide. STEAM покликаний заохочувати обговорення та вирішення проблем серед студентів, розвиваючи як практичні навички, так і вдячність за співпрацю, згідно з Інститутом інтеграції мистецтва та STEAM. Замість того, щоб викладати п'ять дисциплін як окремі предмети, STEAM інтегрує їх у цілісну парадигму навчання, засновану на реальних здобутках.

У 2021 році у Полтавському національному педагогічному університеті ректоркою Мариною Гриньовою було прийнято рішення про відкриття нової, перспективної освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти «Теорія і практика STEM-освіти» на базі кафедри загальної педагогіки та андрагогіки фізико-математичного факультету, щоб мотивувати та надихати студентів до успіху з предметів STEM. Відкриття освітньої програми пов'язане з тим, що на сьогодні існує недостатня кількість викладачів і вчителів, які мають кваліфікацію для навчання з цих предметів. Усе це робить реальністю прагнення майбутніх вчителів до ефективного професійного розвитку в умовах STEM-освіти.

Освіта STEM має вирішальне значення для задоволення освітніх потреб сучасного світу, який постійно змінюється. З прогнозованим збільшенням професій, пов'язаних із STEM, необхідно однаково збільшити зусилля з навчання STEM, щоб заохочувати студентів до цих галузей, інакше розрив у навичках продовжуватиме зростати [3].

Що відрізняє STEM від традиційної природничо-математичної освіти, так це змішане навчальне середовище та демонстрація студентам, як наукові методи можна застосувати в повсякденному житті, обчислювальне мислення та зосередження на реальному застосуванні вирішення проблем. Необхідно зазначити, що навчання STEM необхідно розпочинати з початкової школи.

У початковій школі STEM освіта зосереджена на курсах STEM початкового рівня, а також на обізнаності про STEM напрямки та професії. Цей початковий крок забезпечує навчання на основі стандартів, структуроване на основі запитів і реального проблемного навчання, з'єднуючи всі чотири предмети STEM. Мета полягає в тому, щоб зацікавити учнів, які хочуть продовжити курси, а не в тому, що вони змушені це вивчати. Також акцент робиться на поєднанні можливостей навчання STEM у школі та поза школою.

У середній школі – на цьому етапі курси стають більш вимогливими та складними. Перед учнями розкриваються академічні вимоги про сфери та професії STEM та саме на цьому рівні починається вивчення необхідного поля діяльності, пов'язаного із STEM. У середній школі – програма навчання зосереджена на опануванні предметів, які доступні в сферах і професіях STEM, більша увага приділяється поєднанню можливостей STEM у школі та поза школою.

Створення інноваційного науково-технологічного центру, який поєднуватиме сучасні методики з практичним навчанням, виставки та конференції є важливим кроком для реалізації STEM. Нами розроблено власні методи навчання та обміни досвідом з іншими навчальними центрами STEM. Найголовнішими завданнями, в першу чергу є: удосконалення знань і навичок майбутніх вчителів; описове впровадження інноваційних моделей STEM-освіти в освітній простір; удосконалення та

підвищення рівня професіоналізму майбутніх вчителів; впровадження інновацій у навчальний план; підвищення рівня оволодіння майбутніми вчителями інноваційними навичками до рівня педагогічної майстерності.

Розвиток гнучких навичок (критичне мислення, орієнтація на IT, креативність, міжгалузева спеціалізація, багатомовність) найкраще забезпечується за допомогою STEM-навчання, яке органічно поєднує природничі науки, математичні навички, технологічну, інформаційну та художню обізнаність.

STEM-освіта формує особливу стратегію, внаслідок якої думки дітей узгоджені, рішення виважені, учні вибирають правильне рішення серед багатьох альтернатив. На заняттях учні самостійно знаходять шляхи подолання проблем. Така самостійність тренує вміння незалежно планувати завдання та розбивати їх на частини. Таким чином, дитина вчиться аналізувати інформацію та відстоювати власну думку. STEM-освіта – це крок у майбутнє, який робить навчання захоплюючим і творчим, а також допоможе учням усвідомити та реалізуватися в сучасному та майбутньому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція «Нова українська школа». URL : <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczya.pdf>
2. Стан і перспективи розвитку STEM-освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/kolegiya-mon-rozglyanula-stan-i-perspektivi-rozvitku-stemosviti?fbclid=IwAR2TtVkZ3xeTEND21TjBRA0Kkpv5QJG0GTgBy3Fxl5vgSgbjmnTjhUANNLE>
3. STEM професії: минуле, сьогодення та майбутнє. Стелла Фаєр, Алан Лейсі та Одрі Вотсон. Звіт. 2017 рік.

ДРОБОТЯ Я. А., кандидат економічних наук, доцент

ДОРОШЕНКО О. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський державний аграрний університет

КОНТРОЛЬ ТА БЕЗПЕКА ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Головна ціль стосовно формування фінансової безпеки в межах банку – забезпечення його фінансової стійкості як в поточному, так і в довгостроковому періоді та захист від ризиків.

Окреслюючи питання стосовно фінансової безпеки банків, вважаємо, що варто акцентувати на її ключових аспектах, зокрема:

- забезпечення рівноважного і стійкого фінансового стану банку;
- формування ефективної діяльності;
- окреслення «вузьких» місць менеджменту в межах банку.

Варто акцентувати і на тому, що фінансова безпека в межах комерційного банку є запорукою успішності держави в цілому, адже, фінансова безпека окремого банку здійснює вплив на фінансову безпеку фізичних і юридичних осіб, позначається на фінансовій безпеці банківської системи в цілому, на фінансовій безпеці держави.

Саме тому питання стосовно фінансової безпеки банку знаходиться під постійним контролем Національного банку України [1]. З ціллю здійснення регулювання і контролю НБУ сформував нормативи, яких потрібно дотримуватись банкам для забезпечення власної безпеки [1–5]. Дані нормативи – індикатори стосовно контролю діяльності в межах менеджменту банку та об'єкти постійного контролю НБУ.

Об'єктами стосовно забезпечення фінансової безпеки з боку банку є фінансова діяльність загалом та окремі її елементи такі як: прибуток,

фінансові ресурси, грошові потоки, доходи і витрати, фінансовий потенціал, валютні цінності тощо.

Саме ці ключові об'єкти і входять до основних напрямів оцінки, що формують нормативи (табл. 1).

Таблиця 1

**Індикатори фінансової безпеки (економічні нормативи)
комерційних банків**

Індикатори	Конкретизація індикаторів оцінки, нормативи
Капіталу	- регулятивний капітал (мінімальний обсяг) (Н1); - регулятивний капітал (достатність) (Н2); - основний капітал (достатність) (Н3)
Ліквідності	- ліквідність короткострокова (Н6); - ліквідність (покриття (LCR) стосовно всіх валют (LCR _{ВВ}) та в іноземній валюті (LCR _{ІВ})); - чисте стабільне фінансування (NSFR)
Кредитного ризику	- кредитний ризик стосовно одного контрагента (за максимальним обсягом) (Н7); - великі кредитні ризики (Н8); - кредитний ризик стосовно операцій з пов'язаними з банком особами (за максимальним обсягом) (Н9)
Інвестування	- інвестування (в цінні папери) стосовно кожної окремої установи (Н11); - загальний обсяг інвестування (Н12)
Відкритої та закритої валютної позиції	- ризик стосовно загальної довгої відкритої валютної позиції (Л13-1) - ризик стосовно загальної короткої відкритої валютної позиції (Л13-2)

Джерело: [3–5]

Варто акцентувати увагу на тому, що НБУ формує нормативні значення залежно від концентрації ризиків, тобто нормативні значення за нормативами кредитного ризику відрізняються для універсальних банків, системно важливих банків, для спеціалізованих ощадних банків, для спеціалізованих банків здійснення довірчого управління.

Окрім того слід відзначити, що Національний банк може висувати додаткові вимоги до банку залежно від виду його спеціалізації, залежно від

рівня капіталу, з метою забезпечення фінансової стійкості конкретно взятого банку [1–5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. №679-XIV / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/ed19990520> (дата звернення: 7.05.2022).
2. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 7.05.2022).
3. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова правління НБУ від 15 грудня 2017 р. № 803-рш / Верховна рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#Text> (дата звернення: 7.05.2022).
4. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова правління НБУ 28 серпня 2001 р. № 368 / Верховна рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 7.05.2022).
5. Про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції та контроль за їх дотриманням банками: Постанова Правління Національного банку України від 12 серпня 2005 р. № 290 / Верховна рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0946-05#Text> (дата звернення: 7.05.2022).

УСАНОВА Л. А., кандидат філософських наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УСАНОВ І. В., кандидат філософських наук, доцент

Полтавський університет економіки та торгівлі

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

Ми живемо сьогодні у надзвичайно інтенсивному подієвому потоці, де в глобальному процесі відлунюють локальні проблеми, а локальні ситуації потребують глобальних зусиль для свого вирішення. Це нарешті стало очевидним для більшості 24 лютого 2022 року. Військові події не тільки проявили масштабність існуючих суперечностей чи протиріч державного, міждержавного чи глобального характеру, але й висвітили приховані лінії соціальної конфліктності як українського суспільства, так і донедавна безпечного європейського.

Сам аналіз сучасних соціальних процесів і тенденцій соціальних трансформацій виявив односторонність поширених теоретичних моделей, які працюють в логіці лінійності, ієрархічності та універсалізму. Але унікальність і непередбачуваність подій, які ми сьогодні спостерігаємо чи творимо власними діями скасовують цю логіку детермінізму, гібридність подій потребує і «гібридності» мислення, оксюмори лінійного мислення «стабільна нестабільність» стають концептами логіки парадоксу і нелінійності. Серед прикладів – процеси соціальної мобільності, які переважно сприймаються якщо не як загроза стабільності, то чинник конфліктності. Але в контексті сучасних подій вона стає інструментом не тільки соціальної адаптації, але й виживання як окремої людини, так і

суспільства в цілому. Прикладів сьогодні цьому багато – від географічного переміщення до зміни діяльності, перекваліфікації, тощо.

Крім того, вітчизняні дослідники зазначають, що «особливість ситуації в Україні полягає в тому, що не тільки індивіди переміщуються між позиціями, але й самі позиції зрушилися відносно один одного і не можуть утворити нові стійкі конфігурації» [1, с. 138]. Сама структура набула рухливості, що виявляє обмеженість пануючих концептуальних схем.

Серед різноманіття теоретичних основ соціального аналізу виділяються ідеї про віртуалізацію соціальної реальності, синергетику порядку і хаосу, а також мережевість як структурної організації сучасного соціального простору та моделі розгортання інформаційного суспільства. Як вважав М. Кастельс, авторитетний теоретик інформаційного суспільства, особливістю сучасного соціального простору є його здатність до переструктурування (реконфігурації) і переформатування. Таким чином, головна відмінність мережевої логіки соціальних систем і відносин полягає у відсутності звичної централізації та традиційної ієрархічності, а отже, однозначної заданості ролі, місця, життєвої траєкторії як окремої людини, так і соціальних структур і суспільства в цілому. Власне, здатність останніх реагувати на виклики часу є умовою адаптації людини до надзвичайно швидкої динаміки соціальних трансформацій.

Таким чином, мобільність та, зокрема, соціальна мобільність, стають узагальненими ознаками сьогодення. З одного боку, це свідчить про активізацію соціальних процесів, а з іншого, – про порушення рівноваги у соціальних системах, яке несе у собі приховані ризики та суттєво впливає на соціальний статус індивідів та груп.

Зауважимо, що осмислення цієї суперечності мобільність/стійкість передбачає зміну всієї парадигми суспільних відносин, соціальної

взаємодії та системи управління, що в свою чергу, потребує формування відповідних моделей мислення і діяльності. В цьому когнітивному контексті та контексті військових подій стає очевидним той факт, що традиційна логіка поділу на місцевий розвиток, національний і глобальний не працює. Цьому драматичний приклад як маленька Буча сколихнула світ і завела такі механізми (наприклад постачання певних видів озброєння), про які ще 24 лютого ніхто і думати не міг.

Хоча, з іншого боку, ці процеси серед суперечностей сучасного суспільства (а можливо рушійних сил його розвитку) розкривають суперечність між глобалізацією світу й ідентичністю (самобутністю) конкретної спільноти чи окремої людини. Як зазначалось, сучасний тип соціальної стратифікації тісно пов'язаний з соціальною і географічною мобільністю індивіда. Швидкість і гнучкість розвитку техногенної реальності призводять до зміни в стратифікаційній системі суспільства, що пов'язано з ускладненням соціальної структури через переплетення статусних і ситуативних груп, появою функціональної диференціації членів суспільства тощо.

Отже, дійсність вимагає від людини оперативної реакції на запити сучасних соціальних систем. Така ситуація потребує від особистості високих адаптивних здібностей, тому проблема адаптації є вельми актуальною в сучасних умовах і має тісний зв'язок із процесами мобільності, оскільки статусні зміни є, певною мірою, показником ідентичності індивідів та соціальних груп.

Специфічну класифікацію процесів ідентифікації, що відбуваються в інформаційному суспільстві, запропонував у свій час М. Кастельс. Він виділив три її види: ідентичність «узаконююча», ідентичність опору і проєктивна ідентичність. «Узаконююча» ідентичність проводиться пануючими суспільними інститутами для розширення й упорядкування свого домінування. Ідентичність опору здійснюється тими соціальними

гравцями, які перебувають у стані «вигнаних» логікою й характером узаконених в даному суспільстві домінувань. Проективна ідентичність полягає в конструюванні соціальними гравцями, виходячи з доступного їм культурного матеріалу, нових ідентичностей, які змінюють їхні суспільні позиції, що сприяє зміні всієї соціальної структури.

Така логіка доводить, що участь у різноманітних мережевих об'єднаннях (наприклад, волонтерський рух) є одним з характерних засобів пошуку ідентичності в постійно змінному соціальному просторі. Аналіз соціальної реальності як виміру життя передбачає виділення певних умов, що безпосередньо віддзеркалює процес ідентифікації індивіда (з позиції його внутрішнього становлення як соціального актора), так і рівень його соціальної мобільності. Серед них, прийняття форми соціальної активності як актуалізованої уваги до суспільного життя. Йдеться про те, що процес соціальної ідентифікації вимагає активної позиції особистості, її уваги до дійсності, аналізу дійсності, оскільки, як уже згадувалося вище, життя наповнене нескінченною низкою соціальних змін, що відбуваються все частіше. Аналіз дійсності дозволяє індивідові вживати певних заходів, що сприяють його адаптації до існуючої соціальної системи [2, с. 33].

Серед умов також прийняття практичної діяльності, як однієї з основ формування соціального капіталу, тобто практична діяльність є одним із процесів ідентифікації індивіда. Активна діяльність дозволяє особистості зайняти свій статус у соціальній структурі, взяти участь у процесах виробництва й розподілу матеріальних і культурних благ, інтегруватися в поле Інших, ідентифікувати себе з певними спільнотами й соціальними групами, тощо.

Варто зазначити, що важлива роль у формуванні такої готовності належить освіті як інституції соціалізації та інтеграції особи, з одного боку. З іншого, – освіта є визначальним чинником вертикальної

мобільності, оскільки, чим вищий освітній рівень, тим більшою є ймовірність переміщення у високостатусні групи. В цьому контексті цікавими є результати дослідження, проведеного Європейською комісією, яке передбачало визначення нових способів отримання освіти та підвищення кваліфікації в Європі у 2020–2030 рр., де були сформульовані такі тенденції оновлення освітніх практик: впровадження відкритого і безперервного навчання як моделі отримання освіти; використання інформаційних та мультимедійних форм навчання; формування відкритих освітніх ресурсів для широкого доступу до них усіх суб'єктів навчального процесу; розширення віртуальної мобільності та подолання бар'єрів між національними системами освіти, тощо. Не випадково одним із принципів сучасної освітньої практики є академічна мобільність. Складність (чи неможливість) її реалізації в наших умовах не спростовує її актуальність.

Разом з тим, варто звернути увагу на те, що для українського суспільства актуальною соціальною проблемою залишається значне падіння статусу багатьох масових інтелектуальних професій (учителі, лікарі, інженери), інтелектуальної праці в цілому, включаючи наукову діяльність. Відомо, що в країнах Заходу ці професійні групи входять у середній клас, а професура відноситься до соціальної еліти. Така невідповідність спричиняє горизонтальну чи навіть низхідну вертикальну соціальну мобільність, що змушує багатьох людей висококваліфікованої розумової праці відмовлятися від спеціальності і займатися діяльністю, яка не вимагає високого рівня освіти. Тому очевидно є єдність економічних, соціальних та гуманітарних чинників формування соціальних статусних характеристик.

Слід зазначити, що спонукання індивідів до певних дій, які активізують процеси мобільності є стимулюючою складовою його формування. Серед видів мобільності сучасні дослідники виділяють соціальну, академічну, культурну, соціокультурну та професійну, тощо.

Варто звернути увагу на те, що процеси соціальної мобільності є комплексними, а тому теоретичне осмислення їх має носити міждисциплінарний характер, де враховуються і економічні чинники, і соціальні, і нерозривно з ними пов'язані гуманітарні чинники.

Узагальнюючи зазначимо, що трансформаційні процеси в сучасній Україні значною мірою змінюють її соціальну структуру, формують нові механізми соціальної мобільності. Очевидно, що ці процеси є складними і суперечливими, вони можуть проявлятися як у висхідній вертикальній соціальній мобільності, так і в процесах маргіналізації як окремого індивіда, так і певної соціальної групи, але вироблення відповідних механізмів є обов'язковим елементом формування відкритого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваліско Н. В., Сенюра О. В. Мобільна поведінка: типологія та динаміка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2016. Вип. 37. С. 136–141.
2. Балакірева О. М. Процеси соціальної мобільності у сучасному суспільстві : колективна монографія / За ред. О. М. Балакіревої. К. : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2014. 287 с.

ДМИТРЕНКО В. А., кандидат історичних наук, доцент

ДМИТРЕНКО В. І., кандидат історичних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ

Появу та стрімкий розвиток креативних індустрій дослідники зазвичай маркують останніми десятиріччями ХХ століття. Наразі вони представлені в економічних моделях усіх провідних країн світу. Базовими факторами, що визначили їх формування, вважають інформаційну революцію, використання як головного виробничого ресурсу творчого потенціалу людини, поєднання бізнесової, культурницької та технологічної діяльності й пріоритет інноваційного (креативного) мислення. Аналітики відзначають великі можливості культурних індустрій, розглядаючи їх як альтернативу традиційним галузям економіки. Вони вказують на їхню здатність виробляти нові товари й послуги, розширювати ринок праці, залучати до економіки фактично невичерпний ресурс людської винахідливості, відкривати нові перспективи для країн і регіонів небагатих на традиційні джерела розвитку та зберігати екологічний баланс планети.

Попри поширеність креативних індустрій, єдиного підходу до визначення поняття та переліку секторів економіки, котрі можна вважати креативними, не існує. Зазвичай, різні країни послуговуються різними класифікаціями. В українському законодавстві, починаючи з 2018 року, під креативними індустріями розуміють ті види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є

результатом індивідуальної творчості [1]. Водночас, у низці програм, у тому числі й державного рівня, використовують паралельно термін «культурні індустрії» із тим самим змістом.

Перелік креативних індустрій у нашій державі був затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій» № 265-р від 24 квітня 2019 року. Згідно з ним до креативних індустрій відносять такі види економічної діяльності: 32.12 Виробництво ювелірних і подібних виробів, 32.13 Виробництво біжутерії та подібних виробів, 32.20 Виробництво музичних інструментів, 58.11 Видання книг, 58.13 Видання газет, 58.14 Видання журналів і періодичних видань, 58.19 Інші види видавничої діяльності, 58.21 Видання комп'ютерних ігор, 58.29 Видання іншого програмного забезпечення, 59.11 Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, 59.12 Компонування кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, 59.13 Розповсюдження кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, 59.14 Демонстрація кінофільмів, 59.20 Видання звукозаписів, 60.10 Діяльність у сфері радіомовлення, 60.20 Діяльність у сфері телевізійного мовлення, 62.01 Комп'ютерне програмування, 62.02 Консультування з питань інформатизації, 63.91 Діяльність інформаційних агентств, 70.21 Діяльність у сфері зв'язків із громадськістю, 71.11 Діяльність у сфері архітектури, 72.20 Дослідження і експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук, 73.11 Рекламні агентства, 73.12 Посередництво в розміщенні реклами в засобах масової інформації, 74.10 Спеціалізована діяльність із дизайну, 74.20 Діяльність у сфері фотографії, 74.30 Надання послуг з перекладу, 85.52 Освіта у сфері культури, 90.01 Театральна та концертна діяльність, 90.02 Діяльність щодо підтримання театральних і концертних заходів, 90.03 Індивідуальна мистецька діяльність, 90.04 Функціонування театральних і

концертних залів, 91.01 Функціонування бібліотек і архівів, 91.02 Функціонування музеїв [5].

Як зазначено на урядовому порталі, створення креативного продукту належить до сфери діяльності таких секторів: народні художні промисли; візуальне мистецтво (живопис, графіка, скульптура, фотографія тощо); сценічне мистецтво (жива музика, театр, танець, опера, цирк, ляльковий театр тощо); література, видавнича діяльність та друковані засоби масової інформації; аудіальне мистецтво; аудіовізуальне мистецтво (кіно, телебачення, відео, анімація, мультиплікація тощо); дизайн, мода; нові медіа та інформаційно-комунікаційні технології (програмне забезпечення, відеоігри); цифрові технології в мистецтві (3D-друк; віртуальна, доповнена, змішана реальність тощо); архітектура й урбаністика; реклама, маркетинг, зв'язки з громадськістю та інші креативні послуги; бібліотеки, архіви та музеї [6].

Попри те, що креативні індустрії – це порівняно молодий сектор вітчизняного господарства, статистичні дані демонструють зростання їхньої ролі в економічному житті. Так, згідно з дослідженням, підготовленим Центром аналітики зовнішньої торгівлі Trade+, у 2019 році креативні індустрії згенерували 3,94% доданої вартості в Україні (117 млрд грн.), забезпечили роботою 352 тисяч людей, або 3,8% всіх зайнятих осіб. Найбільші креативні сектори за обсягом створеної доданої вартості – інформаційно-комунікаційні технології, реклама, маркетинг та зв'язки з громадськістю, аудіовізуальний сектор, архітектура, видавнича справа. Частка доданої вартості креативних індустрій в економіці України співвідносна з часткою креативних індустрій в економіці Німеччини. Експорт креативних послуг склав \$5,4 млрд., і становив 30% загального експорту послуг. Збільшення капіталу в секторах креативних індустрій на 1 грн. призводить до збільшення загального ВВП на 1,9–2,2 грн. Програмування має найбільший мультиплікатор від зростання капіталу

порівняно з усіма галузями. Показники обчислено на основі офіційних даних отриманих з Держстату й НБУ, а також методик ЮНКТАД та ЮНЕСКО [2].

У 2020 році, за дослідженням Міністерства культури та інформаційної політики України, додана вартість у сфері креативних індустрій становила вже 132,4 млрд. грн. – це 4,2% у загальній структурі валової доданої вартості держави. Кількість зайнятих у сфері креативних індустрій становила 360,3 тис. осіб, що склало 4,0% від загальної кількості офіційно зайнятого населення. Секторами-лідерами за обсягом створеної доданої вартості стали: ІТ – створили понад 60% доданої вартості, реклама і PR – 15%, кіно й телебачення – 13%, архітектурна діяльність та видавнича справа по 3% кожний, концертна і театральна діяльність – 2%. Деякі креативні індустрії покращили свої показники порівняно з попереднім роком, особливо це стосується інформаційно-комунікаційних технологій та дизайну (видання комп'ютерних ігор +61%, діяльність із дизайну +40%, комп'ютерне програмування +33%), натомість інші сектори суттєво постраждали від епідемії COVID-19 (кінопрокат -70%, видавнича справа від -14 до -26%, музеї -26%, театральна та концертна сфера від -5 до -12%) [4]. Такі результати суголосні ситуації в інших державах, в яких падіння доданої вартості, створеної креативними індустріями, сягнуло 30–40%. Однак, у 2020 році креативні індустрії, попри пандемію і падіння ВВП України на 4%, загалом покращили свої показники.

Не в останню чергу сприятливі показники розвитку креативних індустрій у нашій державі зумовлені участю України у міжнародних програмах із їхнього розвитку. Прикладом тут є проект «Креативна Європа» – рамкова програма Європейського Союзу, спрямована на підтримку культурного, креативного та аудіовізуального секторів. Він був реалізований у 2014–2020 рр., і дав змогу українським митцям взяти участь

у 38 міжнародних грантових проєктах сумою у 5472228,12 євро [3]. Це дозволило вітчизняним підприємцям тестувати нові мистецькі бізнес-моделі у глобальному просторі. Згодом, 12 жовтня 2021 року було підписано Угоду між Україною та Європейським Союзом про участь нашої країни у новій програмі ЄС «Креативна Європа», розрахованій на 2021–2027 роки.

Таким чином, креативні індустрії стають важливим сегментом національної економічної моделі. Їхній розвиток відповідає загальним тенденціям еволюції світового господарства й дозволить Україні посісти гідне місце на світовому ринку. Наголошуємо на потребі подальшого комплексного, міждисциплінарного вивчення цього сектору економіки з метою дослідження закономірностей функціонування та напрацювання нових перспектив і стратегій розвитку креативних індустрій в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії» від 19.06.2018 № 2458-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#n2>.
2. Креативні індустрії: вплив на розвиток економіки України. URL : <https://kse.ua/ua/kse-research/kreativni-industriyi-vpliv-na-rozvitok-ekonomiki-ukrayini/>
3. Онлайн-звіт програми ЄС «Креативна Європа» в Україні в 2016–2020 роках. URL : <https://creativeeurope.in.ua/report#block-2>
4. Основні економічні показники креативних індустрій в Україні. Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ. 2021. 17 с.
5. Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2019 року № 265 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-%D1%80#Text>
6. Які види діяльності належать до креативних індустрій. Уряд затвердив перелік. URL : <https://news.dtki.ua/state/entrepreneurship/54945>

ЗАЙКА В. М., кандидат психологічних наук, доцент

*Полтавський інститут економіки і права ЗВО
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

РОДОВИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОСТВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний розвиток українського суспільства в ХХІ ст. характеризується стрімким рухом вперед в процесах державотворення, патріотичного виховання, розвитку обороноздатності країни, захисту її суверенітету та цілісності, розвитку територіальних громад та піднесенні національної ідеї. Такий динамічний розвиток суспільства, безумовно, відбувається з екстраполяцією в минуле. Адже в ньому міститься віковий досвід державотворення наших предків та значний потенціал побудови демократичного та громадянського суспільства, починаючи з часів Київської Русі, Гетьманщини, Центральної Ради, Української Народної Республіки, Української Держави гетьмана Павла Скоропадського тощо.

Але всі ці спонукання не можливі без розуміння свого місця на геополітичній карті світу, без знання свого минулого, сформованої національної ідентичності, родового досвіду предків. Про проблему формування національної ідентичності говорили відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: Е. Фромм, Л. Сонді, К. Юнг, Е. Геллнер, Е. Сміт, В. Куєвда, Хв. Вовк, А. Маслюк, М. Козловець, Л. Нагорна, О. Губко, Ф. Моргун, О. Піменова, В. Заїка та ін. [1; 7; 8; 9; 10].

Для підтвердження розуміння невід'ємного зв'язку людини, нації та країни потрібно довести їх безумовний взаємовплив одне на одного. Народ – це людська спільнота, що склалася історично й відрізняється від подібних п'ятьма головними ознаками: 1) батьківщиною; 2) мовою;

3) етнокультурою; 4) темпераментом (ментальністю); 5) національною самосвідомістю. Причому остання ознака головна, адже без неї народ дезінтегрується. Національна свідомість, стрижнем якої є спільна історія, відмінна від історії сусідів та етносів-попередників – це обов'язкова умова етнічної єдності. Коли народ забуває власну історію, зникає самоусвідомлення окремішності від сусідів і етнічна спільнота дезінтегрується, її асимілюють сильніші сусіди й вона сходить з арени історії. Тому з античних часів відомо: щоб завоювати народ, мало захопити його землі – треба написати його історію (або викривити вже існуючу). А історія країни безумовно пов'язана з історією кожної родини, які проживають на її території. Саме тому дослідженням історії власної родини, родоводу потрібно займатися кожному свідомому українцю [5, с. 67].

Необхідно сказати декілька слів стосовно особливостей вивчення власного родоводу, життя та побуту предків у звичаях українського народу. Знання історії своїх предків є невід'ємною частиною культури будь-якого народу, а від уявлень про свій родовід залежить відношення до самих себе та інших народів. На жаль, у нас відсутня історична традиція пам'ятати свій рід в іменах та постатях до сьомого покоління, як це існує у деяких народностей Сходу. Можливо, це було пов'язано з постійною зайнятістю українців, їх важкою працею та нестабільним соціально-політичним станом суспільства в різні часи, розривом зв'язку передачі знання між поколіннями та навмисними репресивними заходами з боку певних влад та режимів з метою стерти з пам'яті історію кількох поколінь українців. Адже через пізнання і вшанування людиною своїх кровних предків відбувається й пізнання генетичних коренів свого народу, і шанобливе ставлення до його святинь.

Слово «генеалогія» грецького походження й означає поняття «родовід» і походить від слів «ген» (γενεα, genea) – «рід», «логос» (λόγος,

logos) – «наука, знання». В нашій країні приклад ведення власної генеалогії зафіксовано лише в елітних верствах суспільства – в князів та гетьманів, феодалної слов'янської знаті, шляхти та старшинської козацької верхівки з метою фіксування спадкових прав, походження та шляхетності роду. До нашого часу дійшли біографії відомих полководців та вчених, партійних чиновників та можновладців, але як жили та вмирили мільйони звичайних українців, їхні, найчастіше, трагічні долі в більшості залишаються ще й досі нам невідомими [8; 9].

Але достеменно відомо, що середня маса народу у вільний час збиралася на вечорницях, так званих посиденьках, на храмові свята, на яких старші досвідчені родичі розповідали про минулі часи, свої поневіряння в житті та пошуки щастя. Зазвичай це робилося бабусями і дідусями або прабабусями і прадідусями, які шанувалися та поважалися як носії життєвого досвіду, знавці давніх традицій та знань, психології життя людини та хранителі сімейної мудрості. Як правило, до них найбільш прислухалися внуки та правнуки, для яких ця жива усна мова предків була прямою передачею родового знання, яке подавалося у формі цікавих історій та оповідань, що сприймалися малечею наче писані казки з мудрих книжок. Зі спогадів батька відомо, що раніше після досягнення пенсійного віку чоловіки переставали голитися і можна ще й зараз побачити на фотографіях того часу дідів з бородою-лопатою, в котрій, як і в зморшках на обличчі зберігалася і проступала та сама мудрість поколінь. Так, ще у ХХ ст. діди збиралися зі своїми ровесниками та пригадували минуле, обговорювали сучасні новини. Бабусі збиралися окремо, вони одночасно вишивали, в'язали, співали пісні, ворожили, радили в складних життєвих обставинах, ділилися старовинними рецептами приготування різних страв, народними методами лікування тощо.

Так ще в 1950-х рр. моему батькові його дід, Заїка Павло Григорович, 1887 р.н., ветеран Першої світової війни 1914–1918 рр., поранений в ногу шрапнеллю, охоче розповідав, зачерпуючи саморобною дерев'яною ложкою з глиняної миски, гарячий наваристий селянський борщ, про рідну землю, про минулі часи, про життя своїх батьків та дідів. Ці ложки він сам особисто вирізав з дерева духмяної груші, ніколи не визнаючи вже широко поширеного тоді металевого посуду. І його слова міцно закарбовувалися в пам'яті нащадків та потім передалися по спадку й мені [2, с. 31; 4, с. 121].

Однак існували періоди в історії кожної країни і сім'ї, коли ця традиція передачі знань переривалася через різноманітні загарбницькі війни, голодомори та репресії. Саме в ці часи найбільше гинуло здорових, мужніх, досвідчених представників роду, на долю яких випадала честь боронити Батьківщину від загарбницьких посягань інших держав. В результаті чого сім'ї часто залишалися без чоловічих рук, що також не кращим чином позначалося на довготривалості життя жінок. Саме тут, ми вважаємо, потрібно шукати причину необізнаності багатьох сімей із власною генеалогією, своїм минулим, формування синдромів: «меншовартості», «меншого брата», «Іванів не помнящих родства», «втрати коріння», «ворогів народу», «свій серед чужих, чужий серед своїх» тощо [3].

Таким чином, родовий досвід українського народу як складова національної ідентичності займає важливе місце в умовах національного розвитку. З вивчення власного родоводу, знань предків, народної культури відбувається становлення народу та нації в цілому. Минуле України насичене безліччю історичних, релігійних, наукових та культурних подій, досвід яких потрібно втілювати в практику в сучасних реаліях розвитку. Адже, як казав класик, «не знаючи власного минулого, неможливо зрозуміти справжній сенс теперішнього та цілі майбутнього».

ЛІТЕРАТУРА

1. Заїка В. М. Відродження та збереження української національної самобутності в умовах сучасного розвитку сільських територій. *Становлення механізму публічного управління розвитком територій як пріоритет державної політики децентралізації* : зб. наукових праць. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. С. 119–122.
2. Заїка В. М. Значення родової професії в професійній орієнтації сучасної молоді. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 22–23 травня 2019 р. : у 2 т. Т. 1. К. : Університет «Україна», 2019. С. 29–31.
3. Заїка В. М. Куди зникають українські хати? URL : <https://www.0532.ua/news/605151/kudi-znikaut-ukrainski-hati>
4. Заїка В. М. Психологічна сутність родової професії та її вплив на нащадків. *«ВЕКТОРИ ПСИХОЛОГІЇ – 2019»*. Матеріали Міжнародної молодіжної наукової конференції (24 квітня 2019 р., м. Харків, Україна). Харків, 2019. С. 120–121.
5. Заїка В. М. Психологічні особливості поколінь українців в історичній транспективі. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу* : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн конференції, м. Полтава, 25–26 березня 2020 р. Полтава : Полтавський інститут економіки і права, 2020. С. 67–77.
6. Заїка В. М. Створення ментальних карт України в якості сприяння соціо-культурному розвитку її територій. *Моделі соціокультурного розвитку територій: перспективи та можливості у світлі історичної спадщини сучасного та майбутнього* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., м. Суми, 25–27 вересня 2019 р. : у 2 т. Т. 1. Суми : СНАУ, 2019. С. 103–107.
7. Моргун Ф. Т. Куди йдеш, Україно? Національна ідея, рідна мова і українка. Полтава : Полтавський літератор, 2003. 244 с.
8. Моргун Ф. Т. Перепаханые поколения. В 2-х кн.; издание третье, перераб. и доп. Полтава: Полтавский літератор, 2001. Кн. 1. Проклятие войне. По следам сфальсифицированной истории. 272 с.; кн. 2. Крестьянин – мировая душа. 320 с.
9. Моргун Ф. Т. Сталинско-гитлеровский геноцид украинского народа. Факты и последствия. изд. 2-е, с изм. и доп. Полтава : Дивосвіт, 2008. 372 с.
10. Піменова О. В. «Родові поселення» як специфічна форма малого господарювання. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2011. Вип. 25. С. 217–223.

ІЛЬЧЕНКО О. Ю., доктор педагогічних наук, професор

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЄДНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ РОБОТИ

Сьогодні, в умовах Нової української школи, принцип зв'язку теорії і практики є одним із провідних в організації освітнього процесу, адже мета школи – сформувати в учнів «ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті» [3]. А тому серед компетентностей, які мають набути учні школи: вільне володіння державною мовою; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність та ін. [3]. Тож сьогодні, крім універсального комбінованого уроку і класно-урочної системи, все більшої актуальності набувають методи / системи / технології самореалізації учнів такі як: перевернутий клас, метод проєктів, кейс-метод, віннетка-план, дальтон-план та ін. Аналіз цих освітніх систем, умов та інструментарію їх ефективного впровадження в сучасній школі потребує окремого наукового дослідження.

Отже, зв'язок педагогічної теорії і практики – факт незаперечний. Історичні і сучасні освітні практики переконують та підтверджують його доцільність і необхідність. «Педагогічна енциклопедія» (за ред. І. Каїрова, Ф. Петрова, 1966 р.) діалектичний зв'язок теорії і практики визначає наступним чином: «по-перше, теоретичне і практичне навчання ніколи не повинні замикатися в свої, особливі рамки; й, по-друге, теоретичне

навчання має бути організовано таким чином, аби його процес і результати, за можливості, ставили перед учнями актуальні проблеми практичного характеру. Розв'язання практичних задач, у свою чергу, має не лише ставити за мету конкретизацію теоретичних знань, але й створювати потребу здобуття нових знань, визначати нові пізнавальні цілі, формувати пізнавальне ставлення до дійсності» [4, с. 540].

Реалії сьогодення в Україні переконують, що в сучасних умовах, поки що, не досягнуто належного рівня єдності теорії і практики у підготовці вчителя: терміни багатьох видів практик скорочені, пропедевтична педагогічна практика, як один із найважливіших і визначальних видів практики студентів, у багатьох університетах відсутня, через брак коштів не завжди проводиться практика в школах сільської місцевості тощо. Водночас, Закон України «Про освіту» (2017 р.) наголошує і акцентує на тому, що метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2]. Реалізація цієї мети вимагає оновлення головних завдань професійно-педагогічної підготовки здобувача вищої освіти і, зокрема, вчителя. Ці зміни стосуються нових освітніх стандартів, кваліфікаційних моделей і методичних систем професійної підготовки фахівців за рівнями «бакалавр» і «магістр».

Враховуючи багатий і потужний досвід Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка щодо підготовки педагогічних кадрів і, зокрема, досвід кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, пропонуємо такі рекомендації щодо посилення ефективності цієї роботи.

У площині підвищення професійного і загальнокультурного рівня та педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти:

1. Вдосконалення професійної спрямованості викладання педагогіки та інших дисциплін через обов'язкове знання викладачем освітньої програми тих предметних спеціальностей, на яких він викладає навчальну дисципліну (мета, основний фокус освітньої програми, її орієнтація, особливості і унікальність, сфера працевлаштування випускників, загальні і фахові компетентності, програмні результати навчання, передреквізити і постреквізити освітніх компонентів відповідно до дисципліни, яку викладає, або практик, які проводить).

2. Оновлення і вдосконалення змісту програм і навчально-методичного забезпечення педагогіки та інших дисциплін через уведення нових тем і змістових модулів; оновлення і коригування змісту програм та методичних матеріалів виробничих практик, враховуючи актуальні проблеми освіти і виховання, сучасні тенденції і прогнози розвитку освітньої політики тощо.

3. Робота викладача над формуванням стійких мотивів студентів до навчання, які, за належних педагогічно доцільних умов, трансформуються у їх внутрішню потребу працювати в школі. Зосередження зусиль викладачів на посиленні мотиваційної готовності студентів до професійної педагогічної діяльності у сфері освіти.

4. Постійне прагнення викладача до підвищення професійного і загальнокультурного рівня, педагогічної майстерності, до саморозвитку і самовдосконалення, безперервної освіти упродовж життя. Формування

усвідомлення необхідності знання практики шкільного життя і тенденцій розвитку шкільної освіти.

У площині розроблення нових та перегляду / оновлення діючих освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів і магістрів:

1. Збільшення кількості кредитів на вивчення навчальних дисциплін: «Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Педагогіка старшої і вищої школи». Прагнення до збереження сталості годин, відведених на опанування освітніх компонентів.

2. Уведення до переліку освітніх компонентів освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта навчальних дисциплін: «Підготовка до роботи в літніх оздоровчих таборах», «Історія педагогіки», «Персоналії в історії української педагогіки»; в системі підготовки магістрів спеціальності 014 Середня освіта – «Проблеми світової сучасної педагогіки», «Менеджмент в освіті», як обов'язкових освітніх компонентів.

3. Збільшення кількості кредитів на виробничу педагогічну практику (літня). Збільшення кількості кредитів на виробничу педагогічну практику, зокрема на модуль «Виховна робота» (в системі підготовки бакалаврів і магістрів) з метою посилення виховної складової педагогічного процесу.

4. Уведення до освітньо-професійних програм підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 014 Середня освіта на всіх факультетах, як обов'язкового освітнього компоненту, навчальної (пропедевтичної) педагогічної практики у школах.

5. Врахування в освітніх програмах інтересів стейкхолдерів щодо удосконалення і покращення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, активне залучення стейкхолдерів до роботи в методичних комісіях з оновлення діючих та розроблення нових освітніх програм.

6. Врахування в освітніх програмах підготовки майбутніх учителів вимог і завдань Нової української школи, дотримання відповідності освітніх програм сучасним вимогам ринку праці тощо.

У площині удосконалення механізмів забезпечення надання якісних освітніх послуг:

2. Урізноманітнення та впровадження нових шляхів і форм забезпечення єдності, балансу, оптимального співвіднесення теорії і практики у професійній педагогічній підготовці майбутнього вчителя.

3. Продовження і зміцнення традицій кафедр Університету проведення науково-практичних конференцій (семінари, круглі столи, конгреси тощо) із залученням авторитетних учених-теоретиків і освітян-практиків, які б піднімали актуальні питання забезпечення якості вищої педагогічної освіти і, зокрема, єдності теорії і практики у підготовці здобувачів вищої освіти.

4. Зміцнення зв'язків кафедр методик із кафедрами педагогіки та психології Університету. (Цю пропозицію свого часу висувала А. М. Бойко [1, с. 8], вважаємо її доцільною і корисною до застосування і в умовах сьогодення, з урахування особливостей сучасних реалій освітнього процесу).

5. Відповідність стандартів вищої освіти України професійним стандартам, зокрема, професійним стандартам вчителя закладу загальної середньої освіти.

6. Удосконалення роботи Університету в системі «стейкхолдер – університет», «стейкхолдер – факультет», «стейкхолдер – освітня програма».

7. Подальше систематичне проведення Університетом моніторингових заходів («Якість освіти очима студентів бакалаврату», «Якість освіти очима студентів магістратури», «Якість освіти очима науково-педагогічних працівників (викладачів)», «Якість освіти очима

роботодавців (зовнішніх стейкхолдерів)», їх урізноманітнення та впровадження нових форм анкетування і опитування.

8. Розширення в діяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка системи зв'язків із виробництвом – з відділами освіти, школами, системою профтехосвіти та ін. Збереження Університету як важливого осередку, що координує, інтегрує і скеровує взаємодію цих структур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. М. Шляхи забезпечення єдності теорії і практики у підготовці вчителя. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полт. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2002. С. 8.
2. Закон України «Про освіту» (2017). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. *Нова українська школа*. (2016). URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. *Педагогическая энциклопедия* / Глав. ред. И. А. Каиров, Ф. Н. Петров. Т. 3. Москва : Советская энциклопедия, 1966. С. 540.

ТЕСЛЕНКО М. М., кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА ОСОБИСТОСТІ З НАДМІРНИМ СТРЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОСТВОЄННОГО ЧАСУ

З початком повномасштабного вторгнення на територію нашої держави збройних сил російської федерації, кардинально змінилося наше життя у всіх його проявах – починаючи від буденних речей та завершуючи глобальними геополітичними трансформаціями. Однією з головних характеристик «нової повсякденності» став високий рівень невизначеності. Умови такого життя потребують від людини високої індивідуальної стресостійкості до дії несприятливих чинників навколишньої дійсності. Вона постає перед необхідністю вирішення складних завдань, пошуку індивідуально-психологічних ресурсів продуктивної самореалізації.

Поняття «стрес» («напруга») було введено в науковий побут канадським біологом та лікарем Гансом Сельє (1907–1982). У своїй концепції Г. Сельє пов'язує стрес із хворобами адаптації. При цьому він відрізняє так званий нормальний стрес, що служить цілям пристосування організму до змін навколишнього середовища від тривалого інтенсивного і тому патогенного стресу, названого ним дистресом. Останній виступає патологізуючим фактором, викликаним неадекватним сприйняттям складної дійсності індивідом.

Учений запропонував відому зараз усім фахівцям фізіологічну формулу процесу перебігу стресу, що складається з трьох компонентів або етапів – тривоги, опору та виснаження організму. Вже ця загальна формула може бути використана в психологічній роботі зі шкідливими видами стресу. Тому деякі психологи закономірно зосереджують свої зусилля, з одного боку, на роботі із фобіями, тривожністю, страхами, з іншого – на

оптимізації процесу протистояння людини стресорові, а з третьої – на релаксаційних аспектах відновлення нормального стану після виснаження ресурсів організму та особистості постстресового періоду.

Вважаємо, що в умовах воєнного та поствоєнного часу необхідно приділити увагу огляду цілісної системної моделі стресостійкості особистості.

У сучасній науковій літературі для позначення стресостійкості особистості використовується низка синонімічних понять. Серед них відносно новим є поняття «резилієнс», що, за В. Чернобровкіною, описує, з одного боку, індивідуально-психологічну характеристику людини, яка виявляється у здатності до позитивного, конструктивного опанування важкою (травмуючою) ситуацією, з іншого – процес використання, задіяння особистістю (або громадою, групою) внутрішніх і зовнішніх ресурсів такого опанування та підтримування своєї цілісності, повноцінного функціонування, рівноваги.

Д. Романовська зауважує, що у науковій літературі відсутнє єдине трактування терміну «стресостійкість», тому більшість дослідників уживають його як синонім поняття «емоційна стійкість». Під емоційною стійкістю дітей молодшого шкільного і підліткового віку авторка розуміє здатність їхньої психіки долати стан надмірного емоційного тиску під час виконання складної діяльності, не піддаючись деструктивним емоційним навантаженням і зберігаючи стабільну позитивну спрямованість емоційних переживань.

В. Маклаков як синонім терміну «стресостійкість» використовує поняття «особистісний адаптаційний потенціал», що є інтегральним поєднанням рівня нервово-психічної стійкості, самооцінку, відчуття своєї значущості для оточуючих, рівня конфліктності, досвід спілкування, моральної орієнтації, орієнтації на вимоги найближчого оточення [1].

Слід зазначити, що переживаючи одні й ті ж умови, дві людини можуть відреагувати на стрес-фактори по-різному: одній поставлять діагноз «психотравмуючий стресовий розлад», а нейросистема іншої без особливих зусиль справиться з психотравмуючим матеріалом (болем, тривожністю, страхом, негативними спогадами тощо). Звідси стає зрозумілим, що у кожного буде своя межа, що визначає певний поріг.

Відповідно до теоретичного аналізу сучасних досліджень та авторської моделі стресостійкості особистості Олександри Когут, виявлено та узагальнено такі властивості стресостійкості особистостей: *психофізіологічні* – підвищення рівня стійкості до фізичних стрес-факторів (виснаження організму), опрацювання негативних захисних реакцій (втеча, тремтіння, ступор, тривожність, метушливість, паніка, гнів, агресія, істерика, страх, горе), здатність до вегетативної саморегуляції – вміння керувати процесами збудження і гальмування завдяки дихальним практикам (зняття зайвої напруженості), знання особливостей власного темпераменту та вміння їх застосовувати в ситуаціях невизначеності (холерики фізично витривалі, сангвініки активно-врівноважені, флегматики толерантні до монотонії, меланхоліки винахідливі); *емоційні* – підвищення психоемоційного балансу: зміна негативних механізмів захисту, опрацювання руйнуючих емоцій, дезорганізуючих страхів та побоювань, підвищення рівня комунікативної компетентності, підвищення рівня впевненості у собі (опрацювання тривожності, сором'язливості, агресивності, неадекватної самооцінки), опрацювання емоційного вигорання (формування позитивної мотивації до професії), підвищення рівня толерантності до невизначеності; *когнітивні* – формування успішних копінг-стратегій, опанування і вдосконалення вмінь перетворювати фактори незнайомих або небезпечних дій у добре вивчені, треновані й відпрацьовані, підпорядковані, контрольовані та керовані ситуації: вміння вибирати ефективні стратегії подолання складних життєвих ситуацій

невизначеності, психологічна резилентність (інтелектуальна гнучкість), планомірне вирішення проблем, позитивна переоцінка ситуації, навички трансформації переживань стресової проблематики, опанування стресом (пошук точки опори у визначенні всіх складових стресу та смислів, застосування методів переробки травмуючого психіку матеріалу), розвиток критичного мислення (вміння бачити причини і наслідки стресу, глибоко мислити), вміння самоорганізуватися та працювати в умовах невизначеності; *інтегративні* – воля, цілеспрямованість, схильність до пошуку нестандартних варіантів виходу із ситуації невизначеності [2].

У роботі з уникнення стресу Д. Тюбсінг пропонує пройти шлях із зупинками на роздуми, встановлення важливості кожного кроку і пріоритету, послідовності етапів роботи над ними, враховує індивідуальні особливості людини та її особистісні ресурси. Він пропонує піднятися на 10 сходинок на цьому шляху.

Перша сходинка – підсумовування симптомів свого нещастя і усвідомлення необхідності змін.

Друга сходинка – визначення проблеми уникнення стресу шляхом розбору різних його аспектів, зокрема причин, джерел стресу та готовності їх усунення на шляху до норми.

Третя сходинка – уточнення своїх можливостей, індивідуальних і соціальних ресурсів та складання конкретної мети діяльності.

Четверта сходинка – згадати досвід роботи з подібними проблемами у минулому, досвід успіхів та невдач, щоб краще діяти у сьогодні.

П'ята сходинка – перевірка свого ставлення до проблеми, вироблення установки щодо серйозності намірів на майбутнє, гнучкість дій, позитивність, ефективність дій.

Шоста сходинка – чітко визначити свої цілі та завдання щодо конкретних змін своєї особистості та наслідків цих змін для свого життя.

Сьома сходинка – скласти план і програму дій із самоудосконалення, що відповідають меті та своїм можливостям, уникаючи при цьому імпульсних, радикальних змін. Це передбачає кілька варіантів дій: складання графіку та розкладу дій з конкретними деталями, фіксація тривалого позитивного ефекту, розвиток позитивних навичок. Укладіть контракт із самим собою та виконуйте цей контракт!

Восьма сходинка – додайте трошки «перцю», тобто фантазії та гумору, до виконання наміченого плану, щоб він приносив не тільки користь, а й задоволення.

Дев'ята сходинка – почніть діяти відразу ж для реалізації власного плану!

Десята сходинка – оцініть та виправте при необхідності поточний порядок дій на основі зворотного зв'язку та проведіть потрібні корекції та уточнення на шляху до успіху! Якщо це буде необхідно, складіть новий план і почніть все спочатку, тому що життя не стоїть на місці, і щоб наше завтра було краще ніж сьогодні, ми повинні постійно розвиватися [3].

Розглянута модель цілісної системної моделі стресостійкості може стати корисною в умовах надмірного стресу під час війни та повернення людей до нормального життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванцанич В. Стресостійкість: чинники та особливості прояву в учнівської молоді. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія.* 2020. Том. IX. Вип. 13. С. 116–124.
2. Когут О. Стресостійкість особистості в екстремальних умовах праці. *Psychological journal.* 2020. Том. 6 Вип. 3. С. 65–73.
3. Рибалка В. Психологічна робота особистості з надмірним стресом по зняттю його патогенного впливу на здоров'я людини. *Психопедагогіка і життя: науково-популярний щорічник.* Редакційна колегія: Рибалка В. В. (гол. ред.), Лук'янова Л. Б., Панок В. Г., Ігнатівич О. М., Корнієнко І. О., Романовська Д. Д. Київ: ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України, УНМЦПКСР НАПН України, 2022. С. 192–198.

КОНЧАКОВСЬКИЙ Є. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський державний аграрний університет

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Процес децентралізації активно проходить в країнах Європи, спостерігається тенденція до зміцнення відносин регіональних та місцевих органів управління із центральним урядом. Однак цей рух не є рівномірним і лінійним. У країнах Європейського союзу децентралізація набуває різних форм, ґрунтуючись на ідеях та цінностях, які поділяються всіма державами-членами ЄС: самоврядування, громадянська участь та близькість влади до населення.

Проблеми децентралізації управління давно викликають інтерес вітчизняних дослідників, особливо в умовах курсу уряду України у сфері перерозподілу повноважень між центральними та місцевими органами, який впроваджується в практику починаючи з 2014 року.

Ключовим є питання про мотивацію до руху шляхом децентралізації. Вчені розробили низку теорій, що пояснюють причини та наслідки переходу влади і ресурсів від центральних до субнаціональних урядів. Децентралізація, по-перше, сприяє поглибленню демократії та розвитку ринкової економіки; по-друге, допомагає «вилікувати» неефективне управління і ліквідувати макроекономічну нестабільність; по-третє, підтримує національну єдність в етнічно фрагментованих державах; по-четверте, може зменшити «тяганину» прийняття рішень та підвищити поінформованість чиновників про місцеві проблеми. Більшість вчених вважають децентралізацію значущою і цінною, оскільки вона може бути використана як інструмент розширення прав і можливостей громадян, як «платформа для розвитку демократії, як структура економічного розвитку і

як промоутер ефективного управління» [2, 7].

Такі країни, як Бельгія, Іспанія, Великобританія та Італія розпочали процес децентралізації для того, щоб послабити територіальну або етнічну напруженість і зберегти єдність країни. В інших випадках причини децентралізації мали більш «технічний», ніж політичний характер. Так, у Нідерландах та Данії децентралізація була викликана необхідністю підвищити ефективність місцевих органів влади. У Швеції державне управління децентралізоване на всіх рівнях, тому що це дозволяє шведським громадянам отримувати повний набір соціальних послуг однакової якості [6].

Децентралізація може бути застосована до всіх типів державного суверенітету, але в різних формах і в різному ступені. Децентралізація характерна як для федеративних, так і для унітарних держав. У європейських державах використовуються різні моделі децентралізації. Німеччина та Бельгія децентралізовані шляхом створення федеральних систем. Великобританія та Італія застосували модель деволюції як максимально можливий захід децентралізації, що зачіпає сферу законодавчої влади, її самостійність у певних питаннях. Незважаючи на набуття регіонами вищого статусу, природа цих країн залишається унітарною. У більшості унітарних демократичних країн Європи здійснюється адміністративна децентралізація з передачею регіональним і місцевим органам влади повноважень та ресурсів у сфері освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, захисту навколишнього середовища, транспорту, дорожнього будівництва, комунального господарства.

Найменш спірним результатом децентралізації є залучення місцевих жителів до процесу прийняття рішень. Децентралізація зміцнює демократичні цінності та партнерство між державою та суспільством, забезпечуючи широке представництво різних соціальних та етнічних груп у політичному процесі. Крім того, вона може сприяти більш

справедливому розподілу ресурсів або об'єднувати процвітаючі райони з менш успішними сусідніми територіями під одним місцевим органом влади [4].

Вчені докладно досліджували не лише переваги, але й недоліки та ризики децентралізації, підкресливши, що вона не завжди дозволяє досягти бажаних результатів. Зазначається, що децентралізацію не можна вважати ні хорошою, ні поганою, але її ефективність залежить від конкретних факторів, наприклад, розміру території або інституційного дизайну. Серед негативних наслідків називають зростання нерівності, появу місцевих автократій, слабкий місцевий адміністративний потенціал, підвищення рівня етнічної самосвідомості та пов'язане з ним прагнення до сепаратизму [1].

Якщо повернутися до європейської практики децентралізації, то слід зазначити, що субнаціональне управління в Європі дуже різноманітне. На характеристику національних систем регіональних та місцевих установ впливають такі фактори, як розмір територій, ступінь національної єдності, історичний досвід, політичні традиції, рівень освіти громадян, правова та адміністративна культура. Слід розуміти, що децентралізація пов'язана не лише з розміром державної території, а й з культурними відмінностями між регіонами всередині країни. При цьому частка місцевих еліт, які виступають на користь децентралізації, в Іспанії, Швеції та Німеччині вища, ніж у таких невеликих по території країнах, як Ісландія чи Нідерланди [4].

Прагнення до місцевої автономії в країнах з давніми централістськими традиціями (Франція), слабші, ніж у країнах, що об'єдналися за історичними мірками зовсім недавно (Німеччина, Італія), і країнах, що зберігають етнічну різноманітність, чия єдність досі є спірною (Бельгія). Варіації територіальних моделей управління можуть бути зумовлені також

уявленнями про роль центрального уряду. Недовіра до нього може бути пов'язана з тим, що країна у своїй недавній історії пережила період авторитаризму (наприклад, державний націонал-соціалізм у Німеччині або франкізм в Іспанії). У ряді держав Східної Європи рівень впровадження демократії в політичну практику також незначний, оскільки після існування протягом кількох десятиліть комуністичних режимів їм доводиться наново «відкривати» демократію [5].

Незважаючи не всі переваги процесу децентралізації в Європі, вчені попереджають про необхідність відмови від його ідеалізованого уявлення. Насамперед вони відзначають проблему нерівності територій, тому що не всі мають можливість фінансування повноважень з допомогою власних ресурсів. Органи управління слабких територій змушені просити своє населення про додаткові фінансові зусилля за рахунок зниження якості життя. Щоб уникнути цієї загрози, децентралізація часто супроводжується вирівнюванням, пов'язаним із перерозподілом державних ресурсів. Водночас сильні в економічному плані території часто не погоджуються з такою солідарністю.

Слід зазначити, що модель децентралізації не може бути універсальною, кожна країна повинна знайти свою, що відповідає її соціальним, економічним, політичним, культурним, історичним та географічним умовам. Процес децентралізації не лінійний, але заснований на демократичних принципах і механізмах. Децентралізація сприяє ефективному управлінню, зміцненню демократії та, отже, прогресу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко В. Країни ЄС діляться успішним досвідом децентралізації «Урядовий кур'єр» Газета Кабінету Міністрів України. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/krayini-yes-dilyatsyauspishnim-dosvidom-decentral/> (дата звернення: 20.04.2022).

2. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. № 1, 2016. URL : http://ird.gov.ua/pe/re201601/re201601_005_DanylyshynBM_PylypivVV.pdf (дата звернення: 20.04.2022).
3. Децентралізація дає можливості. URL : <https://decentralization.gov.ua/news/9213> (дата звернення: 20.04.2022).
4. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. Вип. 12. 2013. URL : http://lvivacademy.com/vidavnytstvo_1/visnik12/fail/Roman.pdf (дата звернення: 22.04.2022).
5. Bettoni G. Constitutional Reform and Territorial Organisation in Italy // The Palgrave Handbook of decentralization in Europe / ed. by J. M. Ruano and M. Profiroiu. L., 2017.
6. Palgrave Handbook of decentralization in Europe / ed. by J. M. Ruano and M. Profiroiu. L., 2017.
7. Savy R., Pauliat H., Senimon M. The Process of Decentralisations in Europe // The Palgrave Handbook of decentralization in Europe / ed. by J. M. Ruano and M. Profiroiu. L., 2017.

КОТЛОМАНІТОВА Г. О., кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

В українському соціумі наявні соціально уразливі групи населення, котрі потребують фахової соціальної допомоги й підтримки. Однією з таких є геронтологічна група – осіб літнього, поважного віку. Соціальна робота з людьми похилого віку в Україні займає пріоритетне місце в системі соціального захисту. Низка науковців і практиків сфокусувала свою увагу на питаннях соціальної підтримки означеної уразливої групи населення: С. Архипова, В. Болтенко, Р. Галкін, Н. Дементьєва, І. Зверєва, Т. Лях, Л. Міщик, А. Токар, Л. Тюптя, С. Харченко та ін.

У контексті сучасних проблем (соціально-економічна нестабільність, низький рівень життя населення, високий показник захворюваності, недосконалість системи соціального захисту та інші) постала необхідність удосконалення процесу організації соціальної підтримки людей похилого віку. Територіальна громада є тим утворенням, в умовах якого варто налагоджувати системну фахову соціальну роботу з однією із уразливих груп громади – людьми похилого віку. У цій науковій розвідці маємо за мету з'ясувати потенціал територіальної громади в аспекті організації соціальної роботи і забезпечення соціальної підтримки людям похилого віку.

Соціальна робота з людьми похилого віку здійснюється на двох рівнях. На макрорівні відбувається формування державної соціальної політики з урахуванням інтересів осіб похилого віку, створення пенсійних та інших фондів підтримки, формування комплексної системи соціального

захисту, страхування, соціального, медичного, психологічного та консультаційного обслуговування. На мікрорівні відбувається вивчення умов побутового життя осіб похилого віку, рівня та якості надання їм соціальної допомоги [1, с. 152–160]. Нині в Україні функціонування територіальних громад передбачає реалізацію соціальної політики щодо людей похилого віку на мікрорівні, адресного спрямування соціальної підтримки кожному з об'єктів соціальної роботи на місцях їх проживання. Соціальна робота з людьми похилого віку – багатопланова, багатокомпонентна. Вона торкається таких сфер життєреалізування, як фінанси, здоров'я, подолання криз, організація дозвілля.

У територіальній громаді соціальна робота з людьми похилого віку має провадитися у таких напрямках:

- соціальна допомога, соціальне забезпечення, створення необхідних матеріальних умов для підтримання нормальної життєдіяльності;
- соціальна робота з людьми похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та відділеннях денного перебування;
- соціальний догляд та соціальна допомога в стаціонарних установах Міністерства соціальної політики України;
- догляд та соціальна підтримка вдома.

Відповідно до Положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) територіальний центр утворюється в громаді для здійснення соціального обслуговування та надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання, в умовах стаціонарного, тимчасового або денного перебування [2]. Функціонування й успішна діяльність територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг)

непрацевдатних громадян забезпечить дієву соціальну підтримку людей похилого віку в громаді.

На основі теоретико-практичного аналізу проблем соціалізації людей похилого віку можна визначити першочергові завдання соціальної роботи із зазначеною категорією у цьому напрямку:

- профілактика причин, які породжують проблеми осіб похилого віку, їх соціальну депривацію;
- сприяння практичній реалізації прав та законних інтересів;
- забезпечення можливостей самореалізації та самовиявлення осіб похилого віку;
- попередження соціальної ізоляції, відсторонення від активного життєвого шляху;
- забезпечення інформованості осіб похилого віку про можливості соціальної допомоги та послуг [3, с. 82–83].

У територіальних громадах уможливлено вдаватися до різних технологій соціальної роботи з означеною цільовою групою. Цілі й завдання визначаються необхідністю забезпечення належної якості попередження соціальної депривації людей похилого віку та/або її мінімізації, нейтралізації її наслідків, а також підвищення якості життя. Саме такі завдання мають вирішувати територіальні центри соціального обслуговування.

Однією зі стратегій організації соціальної роботи з людьми похилого віку має стати залучення цієї цільової групи до «соціальної самодіяльності», яка може розв'язати їхні проблеми. Така «самодіяльність» може здійснюватися на базі розроблення відповідних соціальних програм, основними цілями яких є такі:

- формування та організація додаткових служб із осіб похилого віку, які добровільно надають допомогу своїм ровесникам;

– надання людям похилого віку можливості принести користь немічним, особам з інвалідністю, самотнім, хворим, які потребують допомоги, та, надаючи допомогу іншим, відчувати задоволення від усвідомлення своєї корисності та можливості зробити життєреалізування іншого кращим, заслужити повагу оточуючих;

– використання досвіду та знань осіб похилого віку для надання допомоги дитячим садкам, школам, адміністрації шляхом консультацій; реалізація програм на кшталт «Бабусі та дідусі приходять», «Молоді й похилі люди разом», у межах яких особи похилого віку допомагають дітям із маргінальних сімей долати труднощі у навчанні;

– забезпечення сприяння поліпшенню зв'язків між різними поколіннями, зближенню осіб похилого віку та молоді, переданню свого життєвого досвіду, знань молодим, збереженню зв'язків з установами, де працювали [4, с. 69].

Загалом, соціальна підтримка людей похилого віку в територіальних громадах має вибудовуватися на головних засадничих положеннях. Основними принципами реалізації соціальної роботи з означеною цільовою групою можна виділити такі:

1. Принцип незалежності. Особи похилого віку повинні мати доступ до основних суспільних благ та обслуговування, можливість працювати чи займатися іншими видами діяльності, зберігати можливість участі у соціальних програмах освіти та професійної підготовки, жити в безпечних умовах з урахуванням індивідуально-особистісних запитів, мати можливість проживати в домашніх умовах доти, поки це можливо.

2. Принцип участі відображає питання залучення осіб похилого віку до реалізації у соціумі й активної участі в розробленні та здійсненні державної соціальної політики, яка стосується їхнього добробуту, можливостей створювати рухи чи асоціації осіб похилого віку.

3. Принцип «відхід» є основою при вирішенні проблеми забезпечення особи похилого віку доглядом та захистом з боку родини, громади, доступу до системи медичного обслуговування з метою підтримки чи відновлення оптимального стану та запобігання захворюванню, доступу до соціальних та правових послуг, користування послугами піклувальних установ та обов'язкового дотримання в соціальних установах прав і основних свобод особи похилого віку, включаючи повагу переконань, гідності, права приймати рішення щодо догляду та якості свого життя.

4. Принцип «реалізація внутрішнього потенціалу». На ньому базується ідея, яка стверджує, що особи похилого віку повинні мати можливість для всебічної реалізації власного потенціалу, щоб їм завжди був відкритий доступ до суспільних соціальних цінностей у галузі освіти, культури, духовного життя та відпочинку.

5. Принцип «гідності» несе ідею недопущення експлуатації, фізичного, психічного насильства стосовно осіб похилого віку, забезпечення їм прав на справедливе до них ставлення незалежно від віку, статі, расової чи етнічної приналежності, індивідуальності чи іншого статусу, а також незалежно від їхнього трудового внеску [5].

Перераховані принципи орієнтовані на те, щоб допомогти особам похилого віку вести повноправне та повноцінне життя, забезпечити їм умови, необхідні для підтримання чи досягнення гідного життєвого шляху.

У підсумку зазначимо, підвищення якості життєдіяльності людей похилого віку, активізація їх ролі в суспільстві є однією з головних цілей соціальної політики держави, предметом піклування органів влади на всіх рівнях. І саме територіальна громада має для цього можливості й повноваження, володіє ресурсним потенціалом для налагодження системної фахової соціальної підтримки уразливій категорії осіб похилого віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тополь О. Теоретичний аналіз дослідження вікового періоду старості : геронто-психологічний підхід. *Гуманітарний вісник Запорізьк. держ. інженерної акад. : зб. наук. праць*. 2008. Вип. 34. С.152–160.
2. Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) від 29.12.2009 р. № 1417. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/243237372>
3. Лях Т. Основні моделі соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: науково-методичний журнал*. 2009. № 4. С. 37–46.
4. Робак В. Перші психосоціальні теорії старіння (50–60–ті роки ХХ ст.). *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2011. № 4. С. 197–208.
5. Принципы ООН в отношении пожилых людей. Приняты резолюцией 46/91 Генеральной Ассамблеи от 16.12.1991. URL : <http://www.un.org>

ДЕЛІЯ О. В., кандидат історичних наук, доцент

Полтавський фаховий кооперативний коледж

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ВИРОБЛЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Економічна складова є однією з найважливіших у середовищі державної політики, що чинить на неї визначальний вплив – як середовищна система економіка підтримує процесні якості країни, представляє процесну роль макросистеми, реалізує процеси виробництва та споживання, забезпечує економічну єдність території країни та соціального середовища. У більшості випадків реалізація економічних функцій держави здійснюється не безпосередньо, а у зв'язку з реалізацією інших її функцій – економічні функції виконують своєрідну допоміжну, обслуговуючу роль, порівняно, а інколи і сумісно, з іншими функціями сучасної держави.

Ключовою складовою економічного середовища виступає економічна система. Економічна система будучи відображенням культурного шару, особливостей та потенціалу конкретної держави, орієнтована, передусім, на відтворення цього типу, тобто, постає жорсткою замкнутою системою: з **одного боку**, особливі властивості та потенціал економічного середовища та економічної системи мають вплив і підлягають обов'язковому врахуванню в процесі вироблення державної політики, з **іншого** – у процесі розвитку держави та вироблення державної політики, регламентуючої діяльності державі необхідно постійно вирішувати питання «як зберегти рівновагу між державою, що розглядається як загальне благо, і вільним ринком, як допускати в ім'я цього блага деяку дозу патерналізму держави, не дозволяючи їй повністю керувати нашим

життям (бо гірше мінімальної держави може бути тільки держава повсюдна)» [1].

Важливим елементом державної політики, який може бути підмогою в процесі її вироблення і враховує особливості економічного середовища, особливості функціонування економічної системи держави є економічна політика, яка формується виходячи із цілей та завдань, визначених у державній політиці, і представляє діяльність органів державної влади та державного управління, спрямовану на досягнення певних цілей в економіці і відображає економічну і господарську структуру країни. Подібний комплекс заходів часто відбиває сутність політичного устрою країни (табл. 1).

Таблиця 1

Піраміда цілей економічної політики

Цілі, що обумовлюють спрямованість державної політики	Суспільний добробут				
	Суспільно-політичні цілі				
	Свобода		Правопорядок		Безпека
Цілі, що обумовлюють спрямованість економічної політики держави	Цілі економічної політики держави				
	Стабільність			Економічне зростання	
	Стабільність національної економіки		Зовнішньоекономічна стабільність		Структура мети
	Рівень інфляції	Рівень безробіття	Баланс зовнішньоторгових операцій		Галузева структура
					Регіональна структура
			Інфраструктура	Структура зовнішньої торгівлі	Структура розподілу
Інші цілі економічної політики держави					

* Побудовано автором на підставі [2].

Економічна політика є органічною єдністю економічної стратегії та економічної тактики. Мета і завдання економічної політики держави багато в чому обумовлені державною політикою. Значне місце у формуванні економічної політики відводиться суб'єктам виконання та впливу: громадським та політичним об'єднанням, засобам масової інформації, помітним політичним діячам.

Очевидно, що ролі суб'єктів економічної політики тісно переплетені та взаємопов'язані. Складна система суб'єктів економічної політики визначає три важливі положення її формування:

- економічна політика завжди відчуває на собі визначальний вплив господарської ситуації, що постійно змінюється, і рівня економічного мислення;

- ефект економічної політики вищий у тому випадку, коли вона пов'язана з реаліями цієї країни: враховано політичний розклад сил, виробничо-технічний потенціал, стан соціальної структури, інституційний порядок загальнодержавного та місцевого управління тощо;

- економічна політика є вирішальним засобом підтримки політичного курсу країни.

Економічна політика пов'язана з внутрішньою та зовнішньою політикою держави і навіть з її ідеологією. Економічна політика втілює у собі політичні погляди уряду. Але уряд, приймаючи економічні рішення та формуючи бюджет, змушений враховувати реакцію різних верств населення.

Іноді протести населення можуть впливати на проведення економічної політики держави. Після цих процесів, вона може переглядатися. Економічна політика формується через закони, укази президента та інші нормативні акти. Цілями проведення економічної політики є: стабільне зростання економіки країни, стабілізація цін, регулювання конкуренції. Управління економікою – це одне з найважливіших завдань держави [3].

Для того, щоб контролювати економічну діяльність від працівників до підприємств, необхідно вивчити інформацію про економічну діяльність у масштабах країни, зробити висновки про економічні перспективи та прийняти необхідні рішення, закони.

Зважаючи на вищевикладене необхідно підкреслити безперечну важливість економічного середовища в процесі вироблення державної політики – в економіці закладається важливий потенціал стабільності, безпеки та розвитку держави, засади для гармонізації інтересів усього суспільства. Державній економічній політиці інколи відводиться обмежена сфера діяльності, пов'язана із фінансовим забезпеченням роботи державних органів та створенням загальних умов функціонування ринку – зовнішня оборона, суд, утримання інфраструктури, тим часом реальний вплив економічного середовища на процеси вироблення державної політики лише посилюється. При цьому держава завжди відіграє певну роль в економіці, виступаючи представником суспільства у цілому, встановлює правила роботи та ринкової взаємодії економічних агентів у межах певного господарського порядку, забезпечує організацію та збалансоване функціонування всіх елементів соціально-економічної системи, здійснює контроль за їх дотриманням. Водночас держава і бізнес повинні зберігати самостійні інтереси, підтримувати коопераційні відносини, не скочуючись ні в тотальну конфронтацію, ні в тотальне підпорядкування. Те саме можна сказати і про взаємодію держави і соціуму, а також економіки із соціумом та бізнесом. По суті, мистецтво управління країною і полягає у пошуку та утриманні в кожній новій ситуації тонкої «коопераційної» грані між злиттям та конфронтацією елементів пар систем макрорівня: держави та соціуму, соціуму та економіки, економіки та держави [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Szahaj A. The Philosophy of extreme egoism. *Rzeczpospolita. PLUS MINUS*. 2017. 18–19.11.
2. Предпосылки развития экономических систем: монография / под ред. И. Т. Корогодина. Воронеж, 2008. 190 с.
3. Лошихін О. М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти. Київ : Юридична думка, 2008. 368 с.
4. Клейнер Г. Б. Государство и экономика: взаимодействие в свете системной экономической теории. *Экономика. Налоги. Право*. 2014. № 4. С. 9–24.

ІГНАТЬЄВА О. В., бізнес-тренерка, експертка із ігротехнологій

Академія фінансової грамоти ГО «Спілка жінок Рівненщини»

ІГНАТЬЄВА С. О., учениця

Обласний науковий ліцей, м. Рівне

КЛУБ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК ПЛАТФОРМА З ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основним рушієм розвитку держави в усі часи, а особливо воєнні та поствоєнні, є соціально врівноважене, фінансово стабільне суспільство, в якому кожна молода людина може зреалізувати свої знання, вміння та навички. Однією із основних компетенцій кожного є фінансова грамотність як провідник до успіху в усіх сферах життя людини, а особливо у підприємстві. Позитивним кроком державної політики у 2019 році стало введення предмету «Фінансова грамотність» у навчальні програми для учнів 10–11 класів [1]. Стартував у 2019 році Національний проєкт із фінансової грамотності за сприяння Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що направлений на підвищення фінансової обізнаності педагогів шкіл, викладачів предмету «Фінансова грамотність» у школах [2].

Звичайно, це позитивні зміни, та розповсюджуються вони лише на учнів 10-11 класів, і то за умови, що такий предмет у навчальному закладі введено. Одним із ключових питань на сьогодні є поширення знань та компетенцій із фінансової грамотності серед молоді, яка їх не отримала через відсутність у навчальних закладах відповідних дисциплін. Негативним наслідком відсутності відповідного навчання є низька якість або повна відсутність знань у молоді з фінансової грамотності та навичок з підприємництва. Вирішення цієї проблеми в короткостроковій перспективі

неможливе, адже для отримання результатів необхідні не лише теоретичні знання, але й навички використання знань на практиці. Отримання швидких результатів можливе шляхом формування середовища, у якому фінансова грамотність активно розповсюджуватимуться серед молоді самою ж молоддю, наприклад, через створення і функціонування Клубів фінансових ігор. Бути фінансово грамотним має бути модно і цю тенденцію потрібно розповсюджувати за методикою «рівний-рівному» та у форматах ігрових технологій.

З метою перевірки такого шляху навчання ми створили Клуб фінансової грамотності в Обласному науковому ліцеї Рівненської обласної ради. Для визначення початкового рівня підготовки ми провели опитування учасників Клубу на початку його існування. В опитуванні взяли участь учні 8–9-х класів. На питання «Чи хотіли б ви стати підприємцем/ницею?» 85 % опитаних дали ствердну відповідь. На питання «Чи маєте ідею, яку б хотіли втілити?» 43 % відповіли «так» і 57 % зазначили, що їм «важко відповісти». На питання «Чи вмієте ви рахувати прибутковість?» лише 28 % відповіли «так», а питання «Чи знаєте що таке бізнес-план?» викликало труднощі у 57 %. Особливо вражає, що 100 % молоді обрали стратегію партнерства у бізнесі, на противагу стратегії монопольної (самостійної) діяльності, що була широко поширена серед старшого покоління власників бізнесів. На жаль, такі поняття як капітал, активи, пасиви, фінансова свобода, фінансова незалежність, ризикове страхування є незрозумілими для учасників опитування та лише 43 % розуміють сутність понять депозит, кредит, страхування життя.

Метою створення Клубу фінансової грамотності стало створення середовища як платформи з підготовки молоді до підприємницької діяльності. Завданнями діяльності Клубу визначили – набуття та практичне застосування навичок із фінансової грамотності, написання та реалізація проєктів, створення ідей для соціального шкільного підприємництва та їх

реалізація, організація та проведення заходів, ігор з метою розвитку фінансового мислення, створення можливості для саморозвитку і набуття навичок підприємництва.

Засідання Клубу відбувалось із використанням симулятора з управління ресурсами «Життєвий капітал». Це ігрова розробка харківської команди ГО «Діловий клуб «Партнер» на чолі із Сергієм Івагло, яка отримала схвалення МОН для використання у навчальному процесі в освітніх закладах [3]. Кожна зустріч Клубу включала теоретичну та практичну складові. Розглядались такі теми – «Правила успішної самопрезентації», «Розрахунок суми життєвого капіталу», «Фінансова подушка безпеки та правила її накопичення», «Методи генерації бізнес-ідей», «Розрахунок прибутковості бізнесу», «Алгоритм прийняття фінансових рішень».

У зв'язку із введенням дистанційного навчання зустрічі Клубу у закладі освіти були обмежені і був обраний шлях реалізації проекту у соціальній мережі Instagram через створення онлайн-проєкту «Fly» [4]. Як визначили авторки проєкту, «Fly» – це платформа для підлітків 12–17 років, де можна легко, цікаво та доступно освоїти основні знання із фінансової проблематики та підприємництва. Мережа Instagram була обрана через те, що учасники Клубу та більшість підлітків мають свої сторінки і проводять багато вільного часу саме в цій соціальній мережі, чим складають цільову аудиторію для Клубу та онлайн-проєкту.

На сторінках проєкту «Fly» розглядались важливі теми, що стосуються фінансової грамотності, підприємницької діяльності в підлітковому віці, правильних комунікацій про гроші. Важливим елементом стало оформлення сторінки в Instagram, а саме наявність інформації про фінансову подушку безпеки, правила самопрезентації, огляд корисних книг, завдяки яким потрібно вивчати фінансову

грамотність, висвітлення цікавої статистики, пояснення теорії квадранту Кійосакі та інші.

Також були організовані заходи, зокрема: онлайн дебати на теми «Чи варто підліткам займатися підприємництвом?», «Чи варто в школі вивчати окремий предмет «Фінансова грамотність?», «Чи потрібна школярам профорієнтація у 7–8 класі?» та захід на тему «Як правильно зберігати гроші?». Важливим індикатором ефективної діяльності проекту стало те, що перші заходи проводились з допомогою наставників, а останні – повністю за ініціативою та організацією учасників Клубу фінансової грамотності.

Учасниками Клубу фінансової грамотності організовувались комерційні заходи (майстер-класи, фінансові ігри, участь у записі подкастів), які продемонстрували практичне застосування підприємницьких навичок учасників Клубу, що помітно вирізняло їх серед однолітків.

Отож, досліджуючи тему «Клуб фінансової грамотності як платформа з підготовки молоді до підприємницької діяльності» ми прийшли до таких висновків:

- суспільство страждає від фінансового невігластва молодого покоління. Причинами таких ситуацій є невміння заробляти та розподіляти гроші, невміння зберігати та інвестувати, невміння користуватись фінансовими послугами, невміння приймати правильні й усвідомлені фінансові рішення, схильність до участі у фінансових пірамідах та незаконних видах заробітків;

- часто навчання з тем фінансової грамотності носять суто теоретичний характер, без навчання практичним навичкам, що призводить до відсутності фінансової культури у більшості молодих людей та, на жаль, неможливості вирішення цієї проблеми;

- найбільш болючою є перспектива щодо вирішення цієї проблеми, адже вже сьогодні потрібно реалізовувати заходи і навчати дітей, щоб через 10 років отримати позитивні зміни у діяльності цілого покоління;

- однією з основних компетенцій кожного у складні часи війни має стати фінансова грамотність та підприємництво як провідник до успіху в усіх сферах життя людини. Одним із ключових питань на сьогодні є поширення не тільки знань, а напрацьованих методик із фінансової грамотності та підприємництва серед молоді через ігротехнології, зокрема симулятор з управління ресурсами «Життєвий капітал»;

- пішовши в життя після школи, діти не встигають набути потрібні навички і потерпають від невдач, саме тому існування Клубу фінансової грамотності у навчальному закладі допомагає самореалізації молоді та досягненню успіхів у підприємницькій діяльності;

- вирішення означених завдань вбачаємо у навчанні молоді використовувати інтерактивні та ігрові методики в роботі Клубу фінансової грамотності;

- втілення на практиці навчання за принципом «рівний-рівному» та сторінки в соціальній мережі Instagram цілком забезпечують бажані результати і учасники Клубу фінансових ігор набувають практичних навичок щодо підприємницького мислення та практики втілення підприємницьких ідей;

- особливо корисним вважаємо використання та запровадження досвіду діяльності Клубу фінансової грамотності у воєнний та поствоєнний час з метою досягнення швидких та ефективних результатів навчання підприємництву молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. З 1 вересня школярі вивчатимуть фінансову грамотність за новими підручниками. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/z-1-veresnya-shkolyari-vivchatimut-finansovu-gramotnist-za-novimi-pidruchnikami>
2. В Україні стартує трирічний Національний проект з фінансової грамотності. URL : <https://www.fg.gov.ua/articles/42976-v-ukraini-startuie-tryrichnyi-natsionalnyi-proekt-z-finansovoi-hramotnosti.html>
3. Підприємництво та фінансова грамотність 8-9 клас. URL : https://osvita.ua/doc/files/news/830/83023/Pidpriyemnictvo_ta_fin_gramotnist_8-9kl_.pdf
4. Fly. URL : https://instagram.com/flyrivne?utm_medium=copy_link&fbclid=IwAR1ej1xyFNyIoRExzTorl8cggendBjg9tMoay2HyPLKo3l1jre5vyVgvNAk

БІЛОУС Л. Б., доктор філософії

ГО «Енергоефективна Слобожанщина» (м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЛОКАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОГО ЧАСУ

Початок активної фази війни виявив залежність країн Європи та світу від російських енергоносіїв. Повномасштабне вторгнення спонукає країни ЄС знизити споживання російських енергоносіїв. Загалом Європейські країни мають у своїй структурі майже 40 % природного газу з Росії. Деякі держави повністю залежні від російського газу [1]. Так, Німеччина мала у своїй сировинній структурі більше половини природного газу та вугілля і третину сирої нафти. Наразі Німеччина планує до 2030 року повністю відмовитися від вугілля та отримувати 80 % електроенергії з відновлюваних джерел енергії [2]. Наразі ЕС звертається до інших країн-експортерів природного газу для альтернативи російській сировині. Серед таких країн: США, Норвегія, Катар, Азербайджан, Алжир, Єгипет, Туреччина, Японія и Південна Корея [3, 4] (рис. 1).

Така потреба у заміні постачальника енергоносіїв відображається й на попиті на відновлювальні джерела енергії та впливає на зростання цін. Війна збільшила й без того високу напругу на ціновому ринку відновлювальних джерел енергії. Така ситуація вірогідно підвищить інтерес до таких дорогих технологій, як біопаливо та зелений водень. Вископне паливо наразі є дорогим та ненадійним джерелом енергії. Спираючись на глобальні тенденції, інтерес до технологічних рішень з відновлювальної енергетики зберігається на тому ж рівні. Тому попит на відновлювальні джерела енергії зростатиме, попри те, що пропозиція наразі не може задовольнити його у повній мірі [5].

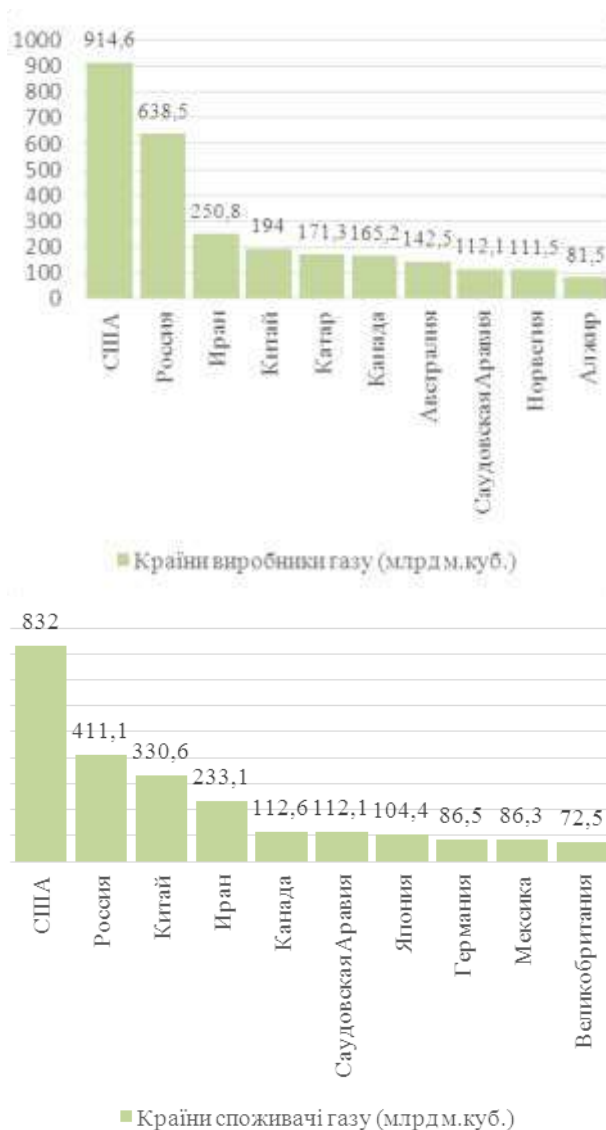

Рис. 1. Топ 10 виробників та споживачів природного газу
(станом на 2020 рік) [4]

Вищезазначене підтверджує, що глобальний тренд до використання відновлювальних джерел енергії зберігається. Перехід від викопних палив до відновлювальних джерел буде прискорено та продовжено [6].

У роботі [7] було проведено аналіз економічного середовища, його готовність сприймати та просувати енергоефективні технології. За результатами проведеного дослідження було виявлено опір зовнішнього середовища новим енергоефективним технологіям, яке було у подальшому

класифіковано як бар'єри енергоефективності для України [8]. Проведений аналіз уможливив визначення шляхів мінімізації бар'єрів для підвищення продуктивності енерготехнологій. У процесі дослідження проблеми розвитку інфраструктури стали основними перешкодами на шляху ефективного впровадження енергоефективних технологій [9]. Воєнні дії по всій території країни лише загострили цю проблему. Відмовившись від російських енергоносіїв Україна стала на шлях енергонезалежності, що поставило її у більш вигідну позицію порівняно з країнами Європи.

Першочерговим завданням після закінчення воєнних дій для України буде відбудова знищеної інфраструктури на рівні, що є відповідним та достатнім для впровадження енергоефективних технологій. Також необхідним є доведення інфраструктури країни до відповідного рівня в цілому. Досягнення достатнього рівня розвитку інфраструктури, уможливорює енергоефективний розвиток локальних територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. What is LNG and can it fill the energy gap left by Russian oil and gas? URL : <https://www.euronews.com/green/2022/03/11/what-is-lng-and-can-it-fill-the-energy-gap-left-by-russian-oil-and-gas>
2. How the Ukraine war is accelerating Germany's renewable energy transition. URL : <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/how-the-ukraine-war-is-accelerating-germanys-renewable-energy-transition>
3. EU will slash imports of Russian gas by two thirds by 2023. URL : <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/08/eu-will-slash-imports-of-russian-gas-by-two-thirds-by-2023>
4. Natural Gas by Country 2022. URL : <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/natural-gas-by-country>
5. Renewable energy prices soar as Ukraine war is the 'last straw' for the sector. URL : <https://www.euronews.com/green/2022/04/13/renewable-energy-prices-soar-as-ukraine-war-is-the-last-straw-for-the-sector>
6. Robison R., Skjølsvold T.M., Lehne J., Judson E., Pechancová V., Foulds C., Bilous L., Büscher C., Carrus G., Darby S., Demirbağ-Kaplan M., Douzou S., Drevenšek M., Frantál B., Guimarães Pereira A., Hargreaves T., Karvonen A., Katzeff C., Kola-Bezka M., Laakso S., Lettmayer G., March H., Parag Y., Renstroem S., Sáfián F., Swora M., Tjørring L., van der Werff E., van Vliet B., Wallenborn G., Wolsink M. and Wyckmans A. 2020. 100

Social Sciences and Humanities priority research questions for smart consumption in Horizon Europe. Cambridge: Energy-SHIFTS.

7. Bilous L. Determination of energy efficiency barriers taxonomy in socio-economic model of Ukraine. *Technology audit and production reserves*. 2020. Vol 3, No. 4(53). P. 14–21.
8. Bilous L. Evaluation of the feasibility of implementing innovative energy efficient technologies on the way of economic development of the region. *EUREKA: Social and Humanities*. 2020. No. 4 (28). P. 15–24.
9. Bilous L. Minimization of energy efficiency barriers in the context of optimization of management decisions in the process of sustainable development. *Technology Audit and Production Reserves*. 2021. Vol. 3, No 4. P. 22–27.

ВЕРКАЛЕЦЬ Т. Я., директор, учитель

*Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
№ 38 Полтавської міської ради Полтавської області»*

Депутат Щербанівської сільської ради

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЄКТ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Сучасна шкільна освіта останні роки знаходиться в стадії активного реформування основних наративів. Основою нової системи освіти має стати набуття учнями ключових компетентностей, перелік яких закріплено Законом України «Про освіту» з урахуванням «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (від 18.12.2006 р.) [1]. Для демократичної держави надзвичайно важливим є формування громадянських та соціальних компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей. Фактично формування цих компетентностей є основою формування історичної пам'яті українського народу.

Історична пам'ять, що є здатністю людей фіксувати, зберігати і відтворювати у своїй свідомості історичне минуле, є складним феноменом, який впливає на сприйняття ними сучасності і значною мірою зумовлює їхні дії. З одного боку, історична пам'ять є природною властивістю людини запам'ятовувати образи, події, явища, процеси тощо, з іншого – складовою свідомості, моралі, застосування досвіду попередніх поколінь, розуміння тяглості історичного процесу [2].

Пострадянська українська освіта довгий час продовжувала працювати в напрямку збереження радянських історичних принципів. Основна увага

приділялася формуванню стійких знань про явища та події без акценту на критичний аналіз та формування власної точки зору. Проблемою було безособове викладання історії, коли вона вивчалась у глобальному масштабі, персоніфікуючись виключно на постатях політичних діячів. Вивчення історії повсякдення, еволюції моральних засад суспільства в ту чи ту епоху, історії роду у світових процесах – це те, чого бракує і сучасній історичній освіті, що створює в учнів відчуття своєї непричетності до історії. Якщо ці підходи не змінити, то викладання шкільного курсу так і залишиться набором мертвих дат та імен і це стане перешкодою у формуванні історичної пам'яті. Учні мають розуміти, що історичні процеси завжди впливали на життя звичайних людей і, навпаки, – звичайні люди є творцями історії.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої галузі передбачають, що здобувач освіти:

- мислить історико-хронологічно, орієнтується в історичному часі, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства;

- мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища;

- мислить критично, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання;

- мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого й сучасного та зіставляє їх інтерпретації [3].

Для досягнення зазначених результатів педагог може використовувати різні методи, прийоми. Пропонуємо детально зупинитися на методі

історичних проєктів. Метод проєктів – це освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь та навичок завдяки системній організації проблемноорієнтованого навчального пошуку.

Цей метод може бути застосований як у середній, так і старшій школі. Визначаючи тематику історичних проєктів, учителі часто пропонують загальні, глобальні, об'ємні теми, при дослідженні яких учні працюють переважно з науковими джерелами, відтворюючи вже наявні висновки.

З метою поглиблення персоніфікації, наближення загальної історії до історії сім'ї окремого учня, пропонуємо розглянути використання історичних родинних проєктів. Мета такого виду навчальних проєктів:

- спроектувати основні історичні події на історію роду учня;
- розвивати вміння працювати з різними видами візуальних джерел, що зберігаються в родині учня (сімейні світлини, листівки, листування, нагороди, щоденники тощо);
- формувати вміння проводити інтерв'ю: складати запитання, вести бесіду, формулювати уточнення, робити висновки на основі отриманої інформації;
- формувати дослідницькі навички.

Вибираючи тему проєкту, слід враховувати:

- його соціальну спрямованість;
- зв'язок із досліджуваними у відповідному курсі історії темами;
- наявність необхідних знань й особистого досвіду учнів із цієї проблеми;
- можливість реалізації міжпредметних зв'язків.

Розглянемо декілька прикладів подібних проєктів. Одним із найперших історичних досліджень, що здійснюють учні, є створення генеалогічного дерева. Цей вид проєкту допомагає учням у співпраці з

іншими членами родини сформувані уявлення про загальне місце членів сім'ї в тих чи тих історичних епохах. Зазвичай, після закінчення такого проекту учні продовжують цікавитися життєвим шляхом членів своєї родини на тлі інших історичних процесів.

Найчастіше до тематики родинних історичних проєктів ми повертаємося при вивченні історії ХХ–ХХІ ст.

Проєкт «Голодомор 1932–1933 років у спогадах та свідченнях».

Мета проєкту:

- розглянути життя родини в роки голодомору через аналіз усних спогадів та свідчень очевидців (за наявності);
- розвивати вміння створювати опитувальник, узагальнювати та аналізувати отриману інформацію.

Форма представлення результатів дослідження: есе, інтерв'ю, публіцистична стаття.

Проєкт «Міфи та реалії Другої світової війни через призму життя родини».

Мета проєкту:

- зібрати інформацію про життя членів родини в роки Другої світової війни;
- проаналізувати наявні джерела: листування, фотографії, нагороди;
- розвивати вміння створювати опитувальник, узагальнювати та аналізувати отриману інформацію;
- формувати історичну емпатію.

Форма представлення результатів дослідження: інтелект-карта, лист із минулого, есе тощо.

Проєкт «Повсякденне життя в роки Застою».

Мета проєкту:

- зібрати інформацію про свята, моду, їжу, дозвілля членів родини в зазначений період;

– розвивати вміння працювати з різними видами джерел: поштовими листівками, марками, рекламою, кулінарними книгами, календарями тощо;

– формувати вміння створювати опитувальник, узагальнювати та аналізувати отриману інформацію.

Форма представлення результатів дослідження: інтелект-карта, фото-колаж, відео-презентація тощо.

Отже, історична пам'ять – це один з головних компонентів формування української національної ідентичності. Спільне уявлення про минуле власного народу є основою для згуртування народу і його подальший розвиток як нації та формування національної ідентичності. Маємо розглядати урок історії як один з методів передачі історичної пам'яті. Але для досягнення поставленої мети маємо відійти від викладання історії як систематизованого переліку історичних подій, до історії як фактору, що впливав на розвиток окремо взятої людини, сім'ї. Використання методу історичних проєктів через призму життя роду стане важливим етапом у формуванні історичної пам'яті та формуванні сімейних традицій у збереженні та передачі цієї пам'яті наступним поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text
2. Двуреченська О. С. Місце історичної пам'яті у розвитку України як суб'єкта сучасних міжнародних відносин. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/268616859.pdf>
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

СТЕПАНЕНКО С. В., кандидат економічних наук, доцент

НАКОНЕЧНА В. Г., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ ЩАСТЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Попередні кілька десятиліть ознаменувалися проведенням знакових міжнародних і глобальних досліджень щодо вимірювання рівня щастя як на індивідуальному, так і на суспільному рівні.

Ще у 1988 році дочірньою компанією знаного міжнародного часопису «The Economist» – «Economist Intelligence Unit» (EIU) – було реалізовано наукову розвідку, що мала на меті рейтингування країн світу з огляду на забезпечення ними умов для життя та дітонародження. Дослідження охоплювало 48 країн, було опрацьовано 11 індикаторів соціально-економічного та політичного розвитку. До десятки найкращих для життя країн увійшли США, Франція, Німеччина (ФРН), Італія, Канада, Японія, Гонконг, Велика Британія, Швеція та Нідерланди. 21 місце у рейтингу посів СРСР. Окреслене дослідження стало піонерним експериментом, спрямованим на вивчення рівня добробуту у світі і започаткувало серію наукових проєктів, присвячених соціально-економічній та гуманітарній проблематиці міжнародного розвитку [6, с. 23–24].

Починаючи з 1990 року у щорічному звіті Організації Об'єднаних націй почав використовуватись Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI). При підрахунку HDI враховуються декілька показників, серед яких: передбачувана тривалість життя, рівень грамотності населення та очікувана тривалість освіти, рівень життя (оцінюється через валовий національний дохід, з обрахунку на душу

населення за паритетом купівельної спроможності в американських доларах). Із часом (у 2010 році) кількість індикаторів вимірювання ІЛР зросла, а сам індекс зазнав суттєвого коригування. Значення HDI в Україні на 2019 рік становило 0,779, що відносить країну до категорії високого людського розвитку, позиціонуючи її на 74 місці зі 189 країн і територій. У період з 1990 по 2019 рік значення ІЛР в Україні зросло з 0,725 до 0,779, тобто на 7,4% [2].

У 2005 та 2013 роках компанія «Economist Intelligence Unit» відновила дослідження 1988 року за Індексом якості життя (англ. quality-of-life index). Рейтингування за рядом статистичних та соціологічних показників здійснювалось у 2005 році серед 111 країн, а у 2013 році – серед 80 країн. У 2013 році перші місця отримали Швейцарія, Австралія, Норвегія, останні – Україна, Кенія, Нігерія. Цей рейтинг сама компанія «Economist Intelligence Unit» визначила як рейтинг країн, де краще народжувати дітей [6, с. 24].

У 2005, 2007, 2009, 2011 роках Україна долучилася до реалізації проекту соціологічного моніторингу «Європейське соціальне дослідження». Протягом чотирьох хвиль опитувань було отримано об'єктивну та неупереджену інформацію про перебіг соціальних та політичних процесів в Україні та Європі (до європейських країн були також долучені Ізраїль та Туреччина). З-поміж інших пунктів анкети респонденти мали відповісти на запитання «Наскільки Ви в цілому задоволені своїм сьогоdnішнім життям?» та «Наскільки Ви є щасливим?». Найвищі місця за цими оцінками отримали держави Данія, Швейцарія, Норвегія, Нідерланди, а найнижчі – Росія, Греція, Україна та Болгарія. Це дало підстави станом на 2011 рік вважати Україну однією з нещасливих країн Європи [5, с. 77–78].

У 2006 році Британський аналітичний центр «New Economics Foundation» запропонував світовій спільноті інструмент дослідження рівня добробуту і стану довкілля в різних країнах світу – Міжнародний індекс щастя (Happy Planet Index, HPI). HPI – це комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу та окремих регіонів з точки зору їхньої спромоги забезпечити своїм мешканцям щасливе життя. Індекс вимірює показники задоволеності жителів кожної країни та середню тривалість їхнього життя у співвідношенні з кількістю споживаних ними природних ресурсів. Економічні показники у методології розрахунку Індeksu не використовуються, натомість до уваги беруться результати соціологічних досліджень Gallup World Poll, які відображають оцінки благополуччя, статистичні показники очікуваної середньої тривалості життя, показники нерівності, екологічний слід (показник впливу людей на природне середовище). Загалом за цим підходом відбулось три хвилі підрахунку індексу щастя: у 2006 (179 країн), 2009 (143 країни) та 2016 (140 країн) роках. У 2016 році перші місця в рейтингу щастя отримали Коста-Ріка, Мексика та Колумбія. Україна посіла 70 місце (для порівняння: Чад – 140, Туркменістан – 134, Росія – 116, США – 108, Канада – 85, Китай – 79) [3].

У липні 2011 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію рекомендаційного характеру до країн-членів ООН оцінювати рівень щастя своїх народів та використовувати його як орієнтир у політиці держави. Затим, 2 квітня 2012 року, відбулося перше засідання високого рівня ООН «Щастя і благополуччя: визначення нової економічної парадигми» під керівництвом Джигме Тінлей, прем'єр-міністра Бутану, першої та поки єдиної в світі країни, яка офіційно прийняла валове національне щастя за основний показник розвитку [1].

Опублікований напередодні зустрічі Всесвітній звіт про щастя привернув увагу науковців як перше глобальне дослідження про щастя у світі. У матеріалах були викладені принципи світового щастя, причини та

наслідки суспільного благополуччя [4]. З 2013 року Всесвітній звіт про щастя був доповнений міжнародним оглядом і набув щорічного характеру. У звіті використовуються дані опитувань Gallup World Poll. Доклади доступні для перегляду на веб-сайті World Happiness Report.

Система показників Рейтингу щастя містить 12 основних блоків: 1) ВВП на душу населення з поправкою коефіцієнтом нерівності Джині (статистичні показники); 2) очікувана тривалість здорового життя (статистичний показник ВООЗ); 3) оцінка якості життя за 10-бальною системою (соціологічний показник); 4) соціальна підтримка рідних, друзів (соціологічний показник); 5) свобода життєвого вибору (соціологічний показник); 6) щедрість, благодійність (соціологічний показник); 7) рівень поширення корупції в державних органах та бізнесі (соціологічні показники); 8) позитивні емоції (почуття щастя, радості, насолоди – соціологічні показники); 9) негативні емоції (почуття неспокою, печалі, гніву – соціологічні показники); 10) рівень довіри до уряду (соціологічні показники); 11) рівень довіри до людей, суспільства (соціологічні показники); 12) якість державного управління, рівень демократичності (соціологічні показники) [6, с. 25].

За результатами World Happiness Report 2021 Україна посіла 110 місце у рейтингу найщасливіших країн світу. Минулого року до переліку було включено 149 країн. Учетверте поспіль список найщасливіших країн очолила Фінляндія, за нею розташувались Данія та Швейцарія. У десятку найщасливіших країн також увійшли Ісландія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Люксембург, Нова Зеландія та Австрія. Варто зауважити, що у порівнянні з попереднім показником, Україна піднялась на 13 позицій та отримала 110 місце. Найнижчий індекс щастя наразі у Республіки Руанда, Зімбабве та Афганістану [4].

Описані рейтингові дослідження суспільного благополуччя є надзвичайно важливими для розвитку концепції економіки щастя в рамках економічної науки та інших соціальних та поведінкових дисциплін. Окреслені рейтинги уже зараз є суттєвим мотивуючим чинником для лідерів та урядів країн у напрямі «олюднення» заходів державної політики, її переорієнтування на забезпечення індивідуального та суспільного щастя.

ЛІТЕРАТУРА

1. GNH Survey Findings 2010. The Centre for Bhutan Studies. URL : http://www.grossnationalhappiness.com/docs/2010_Results/PDF/National.pdf.
2. Human Development Report 2020. Ukraine URL : <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/UKR.pdf>.
3. The Happy Planet Index 2016. A global index of sustainable wellbeing. URL : <https://static1.squarespace.com/static/5735c421e321402778ee0ce9/t/57e0052d440243730fdf03f3/1474299185121/Briefing+paper+-+HPI+2016.pdf>.
4. World Happiness Report 2021. URL : <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2021/WHR+21.pdf>.
5. Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011. К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. 119 с.
6. Кириленко О. М. Благополуччя людей як об'єкт соціологічних досліджень: феліцитарний підхід. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 3 (30). С. 18–33.

ВАСИЛЕЦЬ В. Л.

Директор ГО «Інститут прикладної креатології»

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Формування нових, вищих потреб зумовлює пошук досконаліших способів їх задоволення. Це можуть бути як традиційні та загальновідомі методи, так і принципово нові, креативні технології. Відповідно національну економіку доцільно структурувати, виділивши у ній традиційний та креативний сектори.

Традиційний сектор передбачає переважне використання технологій, які не зазнали принципових змін, а були лише модифіковані (наприклад, виплавка сталі, ткацьке виробництво, вирощування зернових тощо). Відмінністю креативного сектора економіки є генерація ідей, створення та використання в ньому нових програмних продуктів, технологій і відкриттів, що не існували раніше.

Терміни «креативна економіка» та «креативна індустрія» стали використовуватися в науковому обігу з кінця 1990-х – на початку 2000-х рр. Проте їхнє розуміння трактувалося у вузькому розумінні, що було розкрито у доповіді уряду Австралії «Креативна нація: культурна політика Австралійського союзу» (1994), і в якій наголошувалося на економічному потенціалі лише галузей культури та мистецтва [1].

Більш широким є офіційне визначення креативних індустрій, сформульоване у Великій Британії у 1998 р. Департаментом культури, медіа та спорту: «Види економічної діяльності, засновані на

індивідуальних творчих здібностях, навичках та талантах та які володіють потенціалом створення доданої вартості та нових робочих місць інтелектуальної власності» [2].

Подальша еволюція предметної області креативної економіки пов'язана з концепцією Дж. Хокінса, згідно з якою особливість креативної економіки проявляється у системі специфічних соціально-економічних відносин між власне економікою та творчим підходом до її розвитку і вдосконаленням. Це призводить до становлення та розвитку креативного сектора постіндустріальної економіки, в основі якого лежить інтенсивне використання творчих та інтелектуальних ресурсів. Дослідження креативного бізнесу дозволило йому виділити індустрії, що виробляють креативний продукт (реклама, дизайн, архітектура, декоративне мистецтво, мода, кіноіндустрія тощо), та виявити результати їх розвитку (збільшення кількості авторських прав, патентів, торгових марок тощо) [3].

Підхід у ракурсі теорії людського капіталу пов'язаний з роботами Річарда Флориди, який використав основним критерієм вид діяльності працівників, виявивши так званий креативний клас, а у його структурі два підкласи: суперкреативне ядро (вчених, інженерів, поетів, художників, акторів, дизайнерів і архітекторів та ін.) та креативних професіоналів («креативних фахівців», які працюють у таких галузях, як сектор високих технологій, фінанси, право та охорона здоров'я) [4].

Британський урбаніст, фахівець з міського планування і розвитку міст, автор концепції креативного міста Ч. Лендрі здійснив виокремлення особливого фактора виробництва – креативних здібностей людей та творчої активності середовища [5]. Відзначивши своєрідність підходу, уточнимо, що креативний фактор є доповненням до класичних факторів виробництва і без них існувати не може, він лише посилює їх, надаючи нових імпульсів для розвитку.

Прикладний характер розвитку креативної економіки втілюється у створенні у 2004 р. неофіційної групи ООН з питань креативних галузей, в рамках якої спільну роботу вели шість відповідних установ ООН. Так у 2012 році у Досі (Катар) було організовано спеціальний захід UNCTAD XIII, метою якого було подальше сприяння роботі урядів щодо зміцнення їхньої креативної економіки як перспективного напрямку зі стимулювання соціально-економічного зростання, торгівлі та інновацій. У підсумкових документах наголошувалося таке:

- креативна економіка відкриває більш стійкі, інклюзивні та екологічно виправдані шляхи розвитку;
- уряди можуть відігравати роль каталізаторів, створюючи інститути, що необхідні для зміцнення креативної економіки своїх країн;
- креативна економіка є здійсненним варіантом розвитку, оскільки ґрунтується на ідеях, знаннях, навичках та здібностях, що дозволяють скористатися новими можливостями;
- виклик полягає у тому, як побудувати інклюзивну, стійку та креативну економіку [6].

Слід зазначити, що загального визначення, як і єдиного підходу до використання терміна «креативна економіка», немає. У ЄС застосовують поняття «культурні та креативні індустрії» (cultural and creative industries). У ЮНЕСКО – «креативні індустрії». У ВОІВ (Всесвітня організація інтелектуальної власності) – «охоронні інтелектуальним правом індустрії» (copyright industries). У Кореї та Японії – «індустрія контенту» (content industry), що асоціюється з новими технологіями. Існують терміни «медіаіндустрія» та «економіка вражень».

У вітчизняній практиці і науковому обігу використовуються два поняття, що інколи перетинаються та виступають як синонімічні:

– креативна економіка – сукупність суспільних відносин та практик господарської діяльності, в основі якої лежать взаємозв'язки між творчістю, культурою, економікою та технологіями.

– креативні індустрії – сектори економіки, у яких значна частина доданої вартості формується за допомогою творчої діяльності та управління правами на інтелектуальну власність.

Нерідко поняття «креативна економіка» ототожнюється з поняттям «економіка знань». При цьому йдеться про особливий сектор економіки, заснований насамперед на різних видах інтелектуальної праці. Проте обмежувати креативну економіку лише такою ознакою недостатньо. До ознак креативної економіки належать також уміння впроваджувати ідеї у бізнес-контекст, креативне мислення та креативне проектування, що мають практичну спрямованість.

Важливим уточненням є те, що звужувати креативну економіку до так званих креативних та культурних індустрій (ККІ) не зовсім правильно, оскільки розвиток сучасного промислового та сільськогосподарського виробництва також базується на використанні креативного фактора, що виступає у формі індустріальних інновацій.

Розуміння креативної економіки у розширеному трактуванні цієї дефініції дозволяє структурувати її, виділивши два основних сектори: індустріальний і творчий.

Зв'язки між базовими категоріями (знання, інновації, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність) та основними сферами їх застосування демонструє структурно-логічна модель креативної економіки (рис. 1).

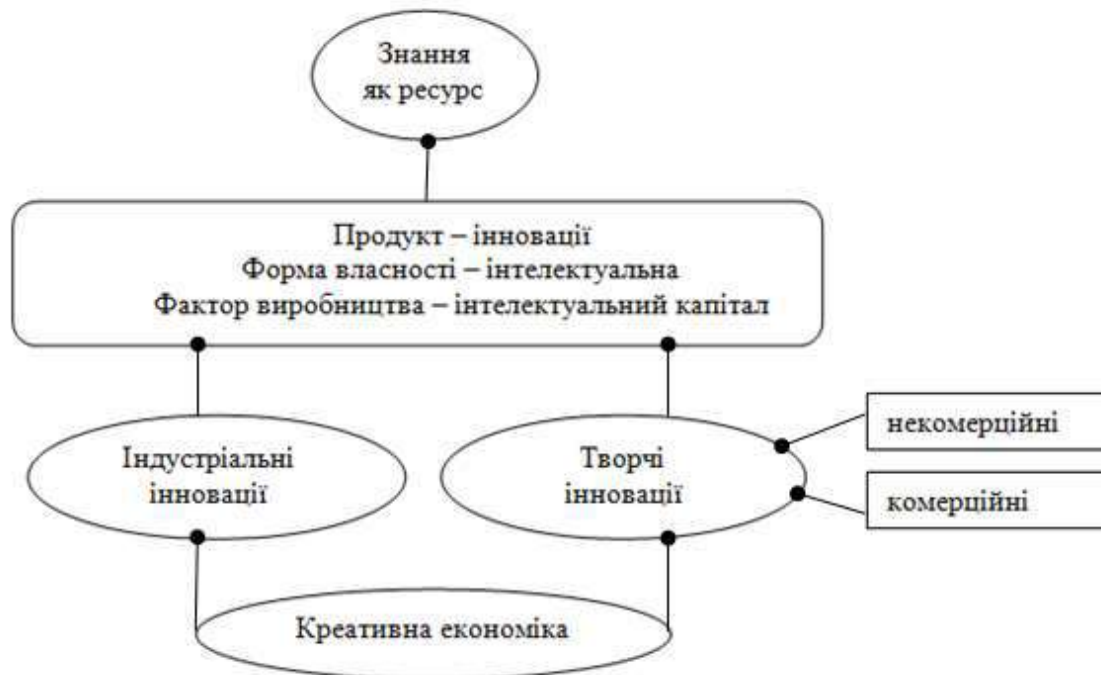

Рис. 1. Структурно-логічна модель креативної економіки

Подана на рис. 1 модель виявляє необхідність виділення таких категорій, як «індустріальні інновації» та «творчі інновації», підкреслюючи їх різну практичну спрямованість та особливе значення комерційних творчих інновацій. Модель показує важливість знань як ресурсу, їхню подальшу трансформацію в інтелектуальний капітал, що є основою креативної економіки. Така логіка організації креативної економіки дозволяє сформулювати її основні ознаки, до яких ми включаємо такі:

- зростання ролі і цінності ідей, знань, інновацій, інтелектуальної праці і інтелектуальної власності;
- перетворення продуктів інтелектуальної праці у домінуючий фактор економічного зростання;
- виокремлення здатності до творчої праці як ключової якісної характеристики людського капіталу;
- зростання у структурі ВВП продуктів інноваційних галузей;
- широке використання віртуальних мережевих технологій;

– зростання інвестицій у освіту, перепідготовку кадрів і підвищення якості людського капіталу.

Отже констатуємо, що сьогодні триває процес формування єдиного теоретико-методологічного підходу до категоріального апарату креативної економіки і її предметної області. Світовий досвід показує, що зараз країни самі визначають себе як «креативні», але значення, яке надається цьому, щоразу різне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Creative Nation: Commonwealth cultural policy, October 1994. URL : <https://apo.org.au/node/29704>
2. Creative Industries Mapping Documents 1998. URL : <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mapping-documents-1998>
3. Howkins, J. The Creative Economy: How People Make Money From IdY. The Penguin Press, 2001. P. 116.
4. Флорида, Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее / пер. с англ. Москва : Классика-XXI, 2005. 421 с.
5. Landry, Charles The creative city : a toolkit for urban innovators. URL : <https://archive.org/details/creativecitytool0000land>
6. Thirteenth session of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD XIII). URL : <https://unctad.org/meeting/thirteenth-session-united-nations-conference-trade-and-development-unctad-xiii>

БОЛЬШАЯ О. В., кандидат економічних наук, старший викладач

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ринок праці у системі національної економіки є важливою складовою. Унаслідок розпочатої війни на території України відбулись значні трансформації у функціонуванні національного та регіональних ринків праці. Воєнний стан та ведення бойових дій в Україні спричинили повне чи часткове припинення діяльності частини підприємств, спостерігаються проблеми в організації роботи логістики та бізнесу, що супроводжується зниженням споживчого попиту. Через зменшення пропозиції для зайнятості та міграційних процесів ситуація у сфері зайнятості і доходів населення погіршилася. Попит на працю значно перевищує її пропозицію.

Складна ситуація, що склалась у сфері зайнятості України і значний вплив працездатного населення з ринку праці відбувається з різних причин. Це, насамперед, міграційні процеси як у середині, так і за межами України, перехід значної частини людей на службу до лав Збройних сил України, сил територіальної оборони, волонтерських організацій. З огляду на це, зростає потреба в максимально раціональному використанні робочої сили та забезпеченні сприятливого рівня адаптивності працездатного населення до змін на ринку праці, а це потребує виважених державних рішень.

Воєнні дії змусили близько 27 % населення залишити своє постійне місце проживання, зокрема 36 % населення віком 18–24 роки та 34 % віком 25–34 роки. Через обмеження можливостей зайнятості та у зв'язку зі зміною місця проживання погіршилася ситуація у сфері зайнятості й доходів зайнятого населення. У березні 2022 р. 38 % опитаних не мали роботи, 57 % респондентів були працевлаштовані, з них 45 % мали роботу

і працювали, решта не працювали при збереженні робочого місця. Простовідсоткове і більше залучення персоналу порівняно з довоєнним періодом повідомили лише 17 % підприємств, 19 % підприємств до роботи залучали близько 10 % персоналу [1].

Дослідження групи Рейтинг надало такі показники: станом на 19 березня серед українців, які мали роботу до війни, понад половину (53 %) не працювали, 22 % працювали у звичному режимі, 21 % – віддалено або частково, 2 % – знайшли собі нову роботу. Зважаючи на складнощі, що негативно позначаються на добробуті працездатного населення та членів їхніх сімей, економічне становище внаслідок війни не змінилося лише у 18 % громадян, у 52 % – значно погіршилося, у 28 % – швидше погіршилося [2].

Для підтримки українського бізнесу та працездатного населення у воєнний період керівництвом держави вжито важливих заходів, зокрема ухвалено: постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану» від 07.03.2022 р. № 221, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-ІХ; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» від 20.03.2022 р. № 331. Прийняття цього закону та постанов значно сприяє забезпеченню роботою максимальної кількості громадян у регіонах, де не ведуться активні бойові дії та надають можливість для створення нових секторальних і географічних векторів працевлаштування в Україні. У цих регіонах працює практично все: виробництво, продажі, сфера послуг, за

останні 3–4 тижні триває поновлення економічної діяльності там, де це можливо, після первинної адаптації до шоків [1].

Порівняно і з 4 кварталом 2021 року та з початком бойових дій зміни на ринку праці динамічні і ситуація кардинально змінилася. У минулому році топ-5 вакансій міг не змінюватися протягом кварталу, зараз же ситуація змінюється щомісяця, щотижня. І яким буде цей топ-5 у червні чи навіть наприкінці травня – спрогнозувати дуже важко. Ситуацію, яка складається з вакансіями, диктує нам ситуація на фронті. Ці місяці війни український бізнес знаходиться у процесі адаптації до нових умов, збитки національна економіка несе великі, частина компаній припинила своє існування. Пожвавлюючі процеси, що розпочинаються на ринку праці проходять незначними темпами. Унаслідок війни розмір заробітних плат українців дещо зменшився, деякі категорії фахівців втратили роботу, а деякі професії стали малозатребуваними. Компанії були змушені релокуватися у безпечні регіони, тому змінилася структура ринку праці в розрізі регіонів за рахунок чого попит на працю перевищує пропозицію праці [3].

Підвищення рівня зайнятості та економічного відновлення країни у воєнний час можливе при забезпеченні мобільності робочої сили, яка забезпечує здатність до зміни функцій у виробництві матеріальних і нематеріальних благ, забезпечує професійно-кваліфікаційне зростання та освоєння нових професій для категорії безробітних громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ринок праці України в умовах воєнного стану: деякі аналітичні оцінки. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-voyennoho-stanu-deyaki-analitychni-otsinky>
2. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни. 19 березня 2022 р. URL : <https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg>
3. Далібук Ю. Експерт проаналізував ринок праці в Україні. URL : <http://businessua.com/robota/77256ekspert-proanalizuvav-rinok-praci-v-ukraini.html>

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

МАТВІЄНКО Н. Л., учитель фізики та інформатики

ІВАНОВА В. О., учениця 11 класу

*Лубенський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів № 4
Лубенської міської ради Полтавської області*

ОСНОВНІ ТЕОРІЇ, ЩО ПОЯСНЮЮТЬ НЕЧЕСНУ ПОВЕДІНКУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Проблема академічної нечесності широко обговорюється і аналізується науковцями в галузі соціології, психології, педагогіки, етики, управління та ін. Більшість досліджень орієнтовані на визначення груп ризику, тобто схильних до академічної нечесності, на причини використання різноманітних нечесних практик, на способи зменшення кількості проявів нечесності. Вважаємо, що базою для вивчення академічної недоброчесності можна використати теорії, які пояснюють нечесну поведінку, а саме: теорії девіантної поведінки, соціальні, економічні та психологічні теорії.

Девіантною поведінкою вважається така поведінка людини, що відхиляється від існуючих у суспільстві законів, норм і правил [1]. Посеред різних проявів девіантної поведінки виділяють злочинну поведінку і такий її вид, як, наприклад, крадіжку. Оскільки ми керуємось визначенням нечесності як відсутності «доброчесності у поводженні з речами, які належать іншим» [2], то, вважаємо, що це стосується і запозичення тексту/ідеї/відкриття/твору без дозволу чи згоди власника/автора або без належного посилання на авторство, тобто, по суті, їх крадіжки.

Теорія соціальної аномії (соціальної дезорганізації) авторства французького соціолога і філософа Еміля Дюркгейма [3, 4], пояснює нечесну поведінку – як відхилення від соціальних норм – дезорганізованим станом суспільства, невизначеністю і нестабільністю умов діяльності людини, руйнуванням культурно-моральних конструктів і цінностей. За умов швидкоплинних соціальних змін, людям важко орієнтуватися у повсякчасних соціальних очікуваннях, тому існують проблеми з узгодженням своїх дій та наявних правил. А оскільки колишні соціальні норми уже не працюють, а нові ще не сформувалися, то і ціннісні орієнтири у поведінці людей є нестабільними аж до тяжіння до девіантної поведінки, різновидом якої є нечесна поведінка.

У продовження теорії соціальної аномії Дюркгейма американський соціолог Роберт Кінг Мертон у своїй теорії девіації дійшов висновку, що девіантна поведінка є нормальною реакцією нормальних людей на ненормальні умови життєдіяльності. Девіантна поведінка виникає тоді, коли людина не має можливості на законних підставах досягти тих цілей, які проголошені у суспільстві. Тоді людина використовує різні нелегітимні способи досягненні соціального добробуту [5].

Теорія культурного перенесення або наслідування, що розроблена французьким соціологом і кримінологом Габріелем Тардом, пояснює девіантну поведінку імітацією поведінки людей-злочинців, з якими довелося зустрічатися і спілкуватися раніше. Це дозволило дійти висновку, що така поведінка може передаватися від покоління до покоління [6].

Про значення соціальної взаємодії у процесі формування поведінки людей, як і в теорії культурного перенесення Г. Тарду, зазначається в теорії диференційної асоціації (диференціального зв'язку) авторства кримінолога Едвіна Сазерленда. Він пояснює нечесну (злочинну) поведінку людини не її схильністю до такої поведінки, а дією

психологічних механізмів навчання і наслідування прикладів, запозичення з дитинства негативних моделей поведінки у мікросоціумі (сім'я, школа, неформальне спілкування в інших соціальних групах). І чим раніше людина потрапить під вплив девіанта, тим вірогіднішою буде схильність до девіантної поведінки [7].

Не менш цікавою теорією пояснення девіантної поведінки є теорія стигматизації (Едвард Лемерт, Говард Беккер та ін.). Стигма (від дав.-гр. *στίγμα* – знак, тавро, відмітка) – це «негативна асоціація людини з чим-небудь ганебним, непрестижним, відразливим» [8]. Автори теорії вирізняють первинну девіацію (наприклад, невиконання домашнього завдання) – відхилення від соціальних норм, яке є предметом соціального оцінювання. Якщо реакція суспільства на первинну девіацію супроводжується «навішуванням ярликів» (соціальні очікування), то вірогідність вчинення девіантних дій стигматизованою людиною зростає. З'являється вторинна девіація: «порушники починають сприймати свій статус як конкретний тип девіантності та формувати на його основі власне життя» [9].

Ще одна теорія девіантної поведінки – загальна теорія злочину – пояснює нечесні дії індивідів двома основними факторами: недоліком самоконтролю і наявністю фізичної можливості вчинити нечесно. Спроби адаптувати цю теорію для вивчення академічної недоброчесності зробили значний внесок у вивчення факторів, що впливають на частоту і поширеність нечесних практик у навчанні [10]. Ще одна теорія, що пов'язана з вивченням нечесної поведінки – це теорія залякування, в якій припускається, що суворість покарання за порушення правил, визначає частоту девіантних практик [11].

До соціальних теорій, які пояснюють нечесну поведінку, належить теорія соціального навчання канадського психолога Альберта Бандури, сутність якої зводиться до того, що нагорода і покарання є недостатніми

для того, щоб навчити дитину новій поведінці; діти набувають нової поведінки завдяки імітації моделі; одним з проявів імітації є ідентифікація – це процес, під час якого особистість запозичує думки і почуття інших [12]. Тобто поведінка учнів може формуватися не лише під впливом соціуму, а й шляхом сприйняття певної моделі поведінки однокласників.

Серед економічних теорій злочинів можна виділити раціональний підхід до аналізу злочинної поведінки авторства американського економіста, лауреата премії з економіки імені Альфреда Нобеля Гері Беккера. У своїй праці «Злочин і покарання: економічний підхід» (1968 р.) він обґрунтовує злочин як вид діяльності, який деякі люди вибирають раціонально, порівнюючи очікувані вигоди і витрати у вигляді арешту і покарання, з урахуванням свого суб'єктивного ставлення до ризику бути покараним. Якщо адаптувати цей підхід до розуміння академічної нечесності (як злочину), то її можна розглядати як правопорушення, де мотивацію для вчинення цього «злочину» кожен індивід вибирає для себе окремо, зваживши свою власну вигоду в плані економії значної кількості зусиль та часу [13].

Крім вищезазначених теорій, вважаємо за доцільне зупинитися на теорії запланованої поведінки американського психолога Ісаака Айзена [14]. Згідно з нею намір індивіда вести себе так чи так визначається трьома факторами: ставленням до поведінки або практик, нормами, що сприймаються, та контролем за поведінкою. Перший фактор – ставлення до поведінки – в контексті практик академічної нечесності можна представити таким чином: учні, які ставляться позитивно, схвально або байдуже до порушень, більш схильні до академічної нечесності, ніж учні, які засуджують таку поведінку. Другий фактор – сприйняття того, як інші люди діють в певній ситуації – підказує індивіду, як слід себе поводити,

щоб уникнути будь-яких санкцій або покарань. Третій фактор – прийняті індивідом бар'єри здійснення діяльності – висока ймовірність бути виявленим, сприйняття покарання у разі виявлення як суворого, низький рівень самоефективності, який розуміється як недостатня віра в свої можливості. Відповідно до цієї теорії, поєднання ставлення до поведінки, суб'єктивної норми та сприйняття поведінкового контролю, призведе до появи того чи того поведінкового наміру. Зазвичай, чим сприятливішим є ставлення та суб'єктивна норма, тим потужнішим буде намір людини реалізовувати поведінку [15].

Таким чином, у науковому середовищі сформульовано чимало теорій, що пояснюють нечесну поведінку людей з виділенням психологічних і соціально-економічних факторів впливу на таку поведінку. Ці теорії можна використовувати як базу для аналізу питань академічної доброчесності в учнівському середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. Ч. II. Практична частина. 2016. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11229> (дата звернення: 29.09.2021).
2. Значення нечесності (що це таке, поняття та визначення) – вирази – 2022. URL : <https://uk.encyclopedia-titanica.com/significado-de-deshonestidad> (дата звернення: 19.09.2021).
3. Теорія соціальної дезорганізації. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_соціальної_дезорганізації (дата звернення: 11.10.2021).
4. Kavetskiy S. Концепція аномії Е. Дюркгейма та сучасні соціальні трансформації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи».* № 35, С. 38–41. URL : <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/5490> (дата звернення: 9.10.2021).
5. Рітерман Т. П. Соціологія. Соціологія девіантної поведінки. URL : <https://ibib.ltd.ua/sotsiologiya-deviantnogo-povedeniya-33372.html> (дата звернення: 19.09.2021).
6. Кузьменко Т. М. Соціологія. URL : <https://pidru4niki.com/10310208/sotsiologiya/sotsiologichni-teoriyi-deviatsiyi#> (дата звернення: 19.09.2021).

7. Теорія диференціального зв'язку. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_диференціального_зв'язку (дата звернення: 5.10.2021).
8. Стигма. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Стигма> (дата звернення: 5.10.2021).
9. Кузьменко Т. М. Соціологія. URL : https://pidru4niki.com/10310208/sotsiologiya/sotsiologichni_teoriyi_deviatsiyi# (дата звернення: 19.09.2021)
10. Bolin, A. U. Self-Control, Perceived Opportunity, and Attitudes as Predictors of Academic Dishonesty. P. 102.
11. McCabe D. L., Trevino L. K. Academic Dishonesty. Honor Codes and Other Contextual Influences. P. 527.
12. Теорія соціального навчання Альберта Бандури. URL : http://psychologis.com.ua/teoriya_socialnogo_naucheniya_alberta_bandury.htm (дата звернення: 15.10.2021).
13. Економіка злочину та покарання. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_злочину_та_покарання (дата звернення: 15.10.2021).
14. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. doi: 10.1016/0749-5978(91)90020-t. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/074959789190023M> (дата звернення: 22.10.2021).
15. Сердюк Т. Б. Історична періодизація концепцій дифузії інновацій. URL : <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2745/> (дата звернення: 14.10.2021).

БАСЕНКО Р. О., кандидат педагогічних наук, доцент

*Полтавський інститут економіки і права
Університету «Україна»*

ЦІЛІСНА ОСВІТА ОСОБИСТОСТІ У ПОСТМОДЕРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Сучасний світ ставить перед особистістю низку суттєво нових, незнайомих викликів, подолання яких напряму залежить від рівня сформованості усіх показників соціального, психологічного, духовно-культурного, суспільно-громадянського та інших вимірів структури особистості. Очевидною постає необхідність пошуку шляхів розвитку необхідних сучасній людині життєвих, професійних та соціальних компетентностей. Не викликає сумніву думка про те, що саме освіта (формальна, неформальна, інформальна) є важливим шляхом розвитку і саморозвитку особистості.

В умовах сучасного інформаційного та постмодерного суспільства особливого значення набуває освітній проєкт цілісної освіти, адже її теоретико-методологічні та методико-організаційні засади дають змогу реалізувати педагогічне піклування про особистість цілісно, звернувши увагу на всі її антропологічні та соціокультурні виміри.

Сучасна дослідниця О. Дубасенюк виокремлює кілька ключових характеристик холістичної освіти, з-поміж яких особливу актуальність сьогодні становлять такі: орієнтація холістичної освіти на розвиток цілісної особистості (емоційний, естетичний, творчий, фізичний, інтелектуальний, духовний, соціальний тощо); формування освітнього середовища на основі співробітництва та співтворчості усіх учасників освітнього процесу; побудова освітніх прийомів, методів і форм навчання на практичному досвіді, при меншій увазі до «сухої» педагогічної теорії;

спрямування на максимальне досягнення цілі – цілісного розвитку особистості [2, с. 8].

Важливо звернути увагу на те, що холістична освіта дає змогу ефективно відповісти на складність та системність сучасного світу. Як зауважує О. Буряк «Холістичне розуміння освіти також заперечує картезіанське, позитивістське та спрощене бачення світу, що передбачає дилему між світом та особистістю. Холістична освіта захищає цілісність індивіда, яка не вміщується в механічних поняттях ізольованості та фрагментарності типу «тіло-розум», «розум-почуття», «раціоналізм-інтуїтивізм», «наука-мистецтво», «індивід-суспільство», «людство-Всесвіт», що є панівними в сьогоднішній системі цивілізації [1, с. 54].

Педагогічна цінність холістичної освіти, передусім, виявляється в її перевагах у порівнянні з традиційною. Мова йде про такі перспективні атрибути як-от інтеграція знання, розвиток екологічного мислення, особистісна орієнтація, увага до емоцій та переживань вихованців тощо. Важливо підкреслити, що завдання, які визначає цілісна освіта добре корелюють із викликами, які ставить перед нами ХХІ століття. Цілісна освіта орієнтує особистість зберігати рівновагу у всіх сферах життя, реалізувати ідею всебічного і гармонійного розвитку, культивує ідею індивідуальної свободи та соціальної відповідальності тощо.

Підтримуємо думку О. Дубасенюк про те, що цілісна освіта відіграє вагоме значення для розвитку глобального мислення та життєствержуючого образу світу. Мова йде про те, що цілісна освіта дає змогу сприймати сучасний світ як цілісність, як єдину систему; пізнавати світ та самого себе у єдності усіх взаємозв'язків; утверджувати пріоритет загальнолюдських, абсолютних, соціокультурних цінностей; усвідомлювати власну співпричетність до оточуючого світу; орієнтація на гуманістичні цінності та принципи під час вибору рішень; уміння бачити

альтернативні шляхи вирішення проблеми; подолання існуючих стереотипів; критичність мислення; уміння аналізувати та робити висновки тощо [2, с. 8].

Як бачимо, педагогічний потенціал, принципи та методика цілісної освіти є одним з-поміж ефективних механізмів відповіді суспільства на сучасні гібридні виклики та цивілізаційні трансформації. Цілісна освіта дає можливість не лише забезпечити індивідуалізацію навчання, реалізацію гуманістичного підходу до розвитку особистості, але є ефективною соціокультурною відповіддю у парадигмі «виклик-відповідь» сучасних трансформацій суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк О. С. Концепція холистичної освіти у процесі формуванні цілісної особистості постмодерну. *Філософія неперервної професійної освіти*. 2015. № 3 (44). С. 52–56.
2. Дубасенюк А. Поиски новой образовательной парадигмы. *Актуальные проблемы педагогической теории и практики: материалы международной научной конференции*. М. : Наука, 2013. С. 5–11.

ГЕРМАШЕВСЬКИЙ С. М.

Директор ТОВ «АГРОКОН СЕРВІС»

ПРОБЛЕМА УЗГОДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ

Звертаючись до розгляду питань природи економічних інтересів, слід зазначити, що останні є сутністю рушійних сил формування та розвитку економічних суб'єктів. Класики економічної науки зазначали, що економічні відносини кожного суспільства проявляються насамперед як інтереси [1, с. 75–92]. Усвідомлення потреб і прагнення задовольнити їх зумовлюють мотивацію поведінки людини, спонукаючи її до певної цільової дії. Таким чином, на практиці потреби набувають конкретної форми економічних інтересів (рис. 1).

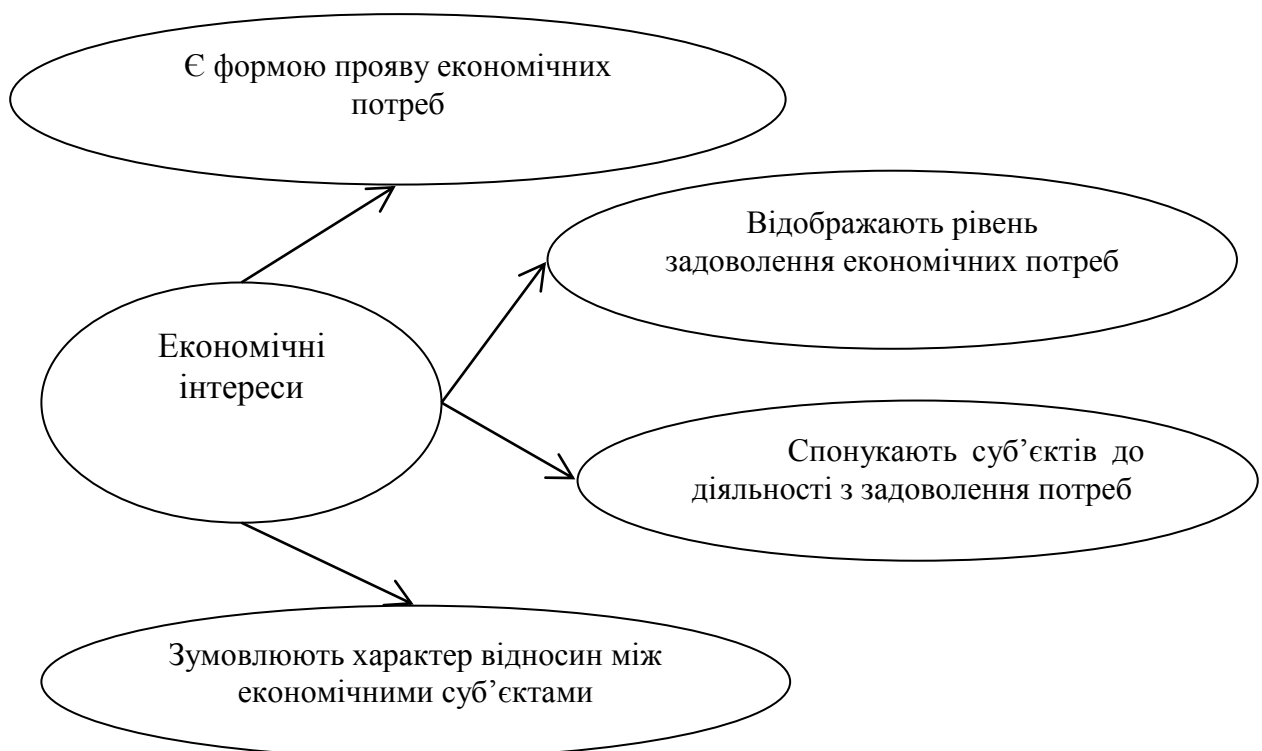

Рис. 1. Взаємозв'язок потреб та економічних інтересів

Економічні інтереси можна визначити як усвідомлене прагнення суб'єктів господарювання до задоволення економічних потреб, що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої господарської діяльності та взаємодії з іншими економічними суб'єктами.

За своєю сутністю економічні інтереси є об'єктивними. Вони відображають місце і роль суб'єктів господарювання у системі суспільного поділу праці та економічних відносин. Водночас економічні інтереси є суб'єктивними, так як завжди мають своїх носіїв.

Суб'єктами економічних інтересів є окремі індивіди, домогосподарства, суб'єкти підприємництва, держави, суспільство в цілому. До об'єктів економічних інтересів належать економічні блага, зокрема товари, послуги, інформація тощо.

Плюралізм економічних потреб породжує багатоманітність економічних інтересів, які утворюють складну та динамічну систему, багатовимірну у фазах відтворення, у просторі та часі, у статистиці та динаміці. Економічні інтереси можуть бути класифіковані за різними критеріями (рис. 2).

Суб'єкти економічних відносин є виразниками специфічних економічних інтересів. У ринковій економіці інтереси суб'єктів неоднакові. Зокрема:

- економічні інтереси домашніх господарств спрямовані на максимізацію загальної корисності з урахуванням існуючих цін і доходів;
- економічні інтереси підприємців спрямовані на максимізацію прибутку, зниження рівня витрат і підвищення конкурентоспроможності продукції;
- економічні інтереси держави спрямовані на реалізацію і задоволення потреб суспільства в цілому.

За територіальною ознакою науковці виокремлюють такі економічні інтереси:

- муніципальні;
- регіональні;
- національні;
- об'єднання держав;
- загальнолюдські (глобальні) [2, с. 49–5].

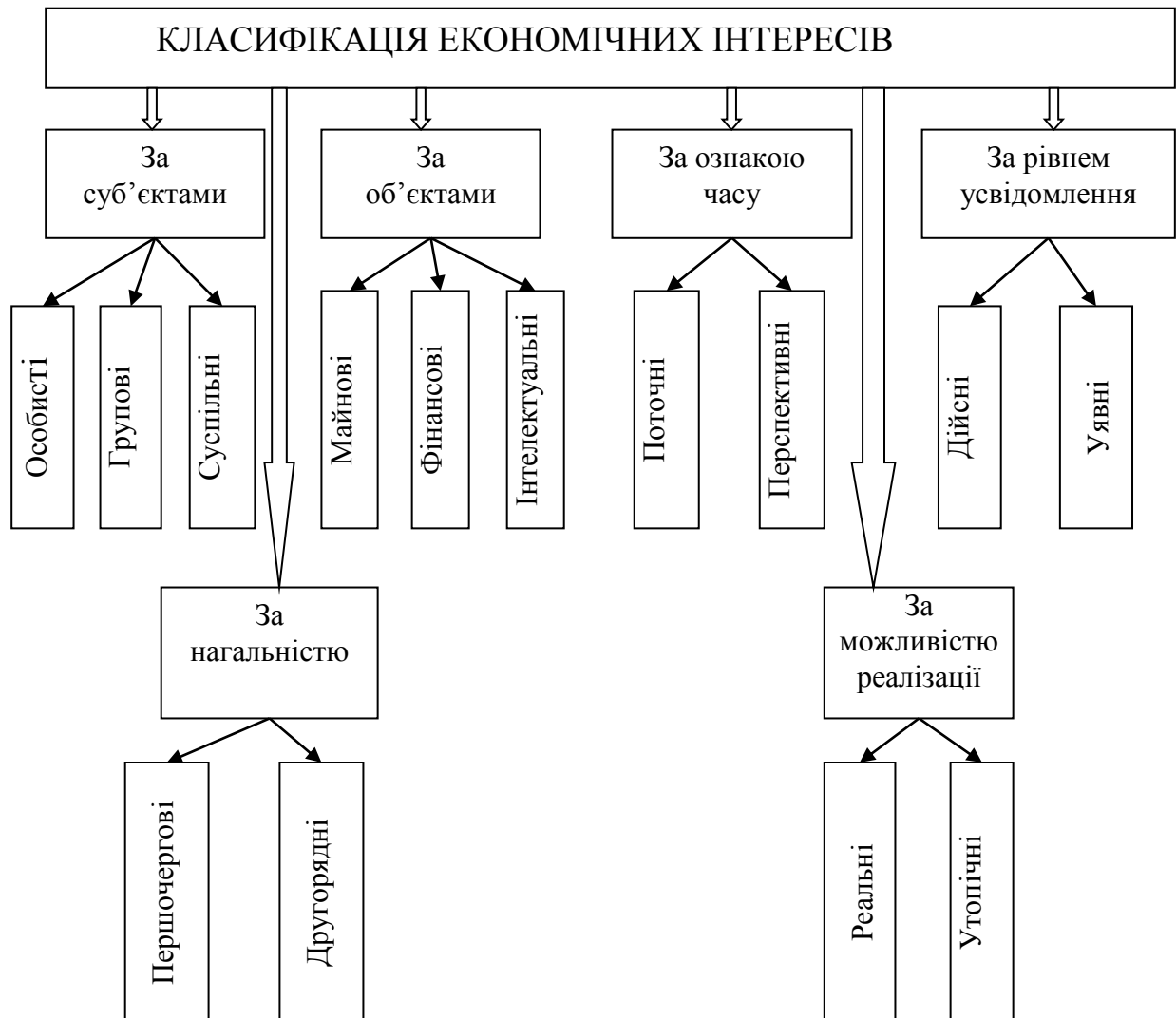

Рис. 2. Класифікація економічних інтересів за різними критеріями

Система взаємопов'язаних і взаємодіючих інтересів у суспільстві завжди суперечлива. Тому кожне суспільство постає перед проблемою пошуку ефективного механізму їхнього узгодження, збалансування. Баланс інтересів досягається у процесі їхньої взаємодії та взаємореалізації.

Деякі науковці розглядають шляхи поєднання економічних інтересів лише у загальному вигляді, зокрема:

- субординоване підпорядкування одних економічних інтересів іншим;
- координоване узгодження різнобічних інтересів усіх економічних суб'єктів [1, 36 с.].

Водночас не враховуються економічна поведінка окремих суб'єктів, менталітет і специфіка різних економічних зон, політичних систем тощо. Таким чином проблема співвідношення та пріоритетності інтересів економічних суб'єктів залишається дискусійною. Механізм їхнього узгодження є досить складним і визначається сутністю економічної системи.

При цьому слід мати на увазі, що у ринковій економіці домінує особистий інтерес споживача. Практика розвитку передових західних країн засвідчує, що найефективнішим засобом узгодження та реалізації економічних інтересів є їх координація (рис. 3).

Рис. 3. Координація економічних інтересів у ринковій економіці

За умов економічної свободи та конкуренції суб'єктів господарювання створюються передумови для формування цілісної, органічної системи

взаємопов'язаних і взаємообумовлених економічних інтересів, їх суперечлива взаємодія заснована на принципах зворотного зв'язку та самоорганізації, має творчий характер і сприяє прогресивному розвитку суспільства.

Процес еволюції сучасних розвинених країн на основі соціально-орієнтованої та регульованої ринкової економіки створює передумови для координації та гармонійного розвитку системи економічних інтересів громадянського суспільства. Водночас корпоратизація економічного життя породжує проблему збалансування економічних інтересів держави, власників, менеджерів, найманих працівників, партнерів по бізнесу, фінансових інституцій з метою недопущення їхньої опортуністичної поведінки. Важливу роль в збалансуванні інтересів у сучасних змішаних економіках відіграє держава.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олсон М. Логіка колективної дії. Суспільні блага і теорія груп. К : Лібра, 2004. 194 с.
2. Базилевич В. Д. Економічна теорія. Політекономія. К. : Знання, 2016. 631 с.

СИТЮК Р. О., викладач суспільних дисциплін, асистент

Кременчуцький педагогічний коледж імені А. С. Макаренка

СИСТЕМА МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ В ЯПОНІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Місцеве управління та місцеве самоврядування є однією з основ існування людського суспільства та основою управлінської структури в державі. Зрозуміло, що загальнодержавні органи управління вирішують стратегічні завдання існування та розвитку, а так звані «тактичні» та «оперативні» завдання вирішуються на місцевому рівні. Саме роботу місцевого самоврядування та місцевих органів державної влади в першу чергу бачать та оцінюють пересічні громадяни, саме за результатами цієї роботи оцінюють ефективність всієї владної структури.

Важливим напрямом у розбудові самоврядування та місцевого управління є вивчення кращого досвіду, його адаптація та запровадження в Україні. Враховуючи лідируючі позиції в світі цікавим є досвід Японії. Додатковим аргументом на користь вивчення досвіду названої країни є те, що вона пройшла дві великі хвилі трансформації (революція Мейдзі та реформи після завершення II світової війни), які суттєво змінили її соціальну, економічну та політичну структуру, наблизили до світового співтовариства, при цьому було збережено національну культуру, традиції та самобутність.

Адміністративно-територіальний поділ Японії включає в себе такі основні рівні:

- національний (центральний) уряд;
- префектурний рівень (звичайні префектури, столична префектура Токіо, міста які мають статус префектур: Кіото та Осака; губернаторство Хоккайдо);

- муніципальний рівень (округи (в структурі губернаторства Хоккайдо та окремі віддалені райони в інших префектурах), повіти, особливі міста (визначаються указами уряду та мають населення більше від 500 тис. осіб), власне міста, містечка (селища) та села, особливо виділено 23 спеціальних райони Токію, які входять до складу столичної префектури) [1].

Аналізуючи наведену структуру ми можемо відзначити її схожість із адміністративно-територіальним поділом України де префектурний рівень відповідає обласному рівню, а рівень муніципалітетів – рівню територіальних громад та певною мірою районів. В той же час варто відзначити значну роль прямої демократії під час формування місцевих органів влади та значну роль концепції «місцевого суверенітету». Таким чином при всіх зовнішніх ознаках унітарного устрою дуже важливу роль відіграє місцеве самоврядування. Дуже схожа система вибудовується в Україні коли на рівні областей та місцевих громад функціонують органи влади як формуються на місцях, зокрема такими є територіальні громади, обласні ради які мають значний вплив на діяльність обласних адміністрацій які є не органами самоврядування, а органами державного управління. Варто зазначити, що на рівні територіальних громад органи державного управління (адміністрації) не створюються, а функції безпосереднього управління здійснюють виконавчі органи відповідних рад.

Розглядаючи джерела надходжень до місцевих бюджетів варто відзначити, що бюджетна система держави заснована на принципі бюджетного федералізму за яким податки розподілено за відповідними рівнями управління де визначаються їх розміри у відповідності до діючого законодавства. Розподіл видів податків за рівнями наведено у Таблиці 1. (складено автором за матеріалами [2, 3]).

Аналізуючи наведену таблицю ми бачимо чіткий розподіл податків за рівнями. Також варто врахувати відсутність прямого впливу національного (центрального) уряду на рівень та ставки оподаткування на префектурному та муніципальному рівнях.

Таблиця 1

Види податків у Японії

Тип податків в залежності від бази оподаткування	Національний (центральный) рівень	Місцевий рівень	
		Префектури	Муніципалітети
Оподаткування прибутку	Індивідуальний прибутковий податок Корпоративний прибутковий податок	Податок на проживання в префектурі Промисловий податок	Муніципальний податок на проживання
Оподаткування окремих видів прибутку	Податок на подарунки. Податок на спадщину	Не справляються	
Податки на власність	Податок на моторні транспортні засоби	Автомобільний податок	Податки на: <ul style="list-style-type: none"> • нерухомість • землю • планування міста • легкі транспортні засоби • створення підприємства
Податки на споживання	Податок на продаж. Тютюновий акциз. Алкогольний акциз	Місцевий податок на продаж. Префектурний тютюновий акциз. Податки на розкіш (плата за використання полів для гольфу та мисливський податок)	Муніципальний акциз на тютюнові вироби
Податки на операції (транзакції)	Гербовий збір. Реєстраційний та ліцензійний збори	Податок на придбання нерухомості. Податок на придбання автомобіля	Не справляються

Які ж особливості наведеної системи ми можемо виділити виходячи з точки зору аналізу особливості оподаткування для забезпечення потреб місцевого врядування?

По-перше. Податок на проживання який в більшості випадків залежить від отриманого доходу чи становить певну фіксовану суму. Він справляється як на рівні префектур так і на рівні муніципалітетів. Слід мати на увазі, що в даному випадку має значення не місце отримання доходу, а місце проживання його отримувача. Наприклад в Токіо розмір цього податку залежить від розміру отримуваного доходу та від його джерел. При ставці 5 % деякі доходи не підлягають оподаткуванню, наприклад отримані пенсії та стипендії, певні суми які сплачуються за навчання за спеціальними формулами зменшують суму доходу який підлягає оподаткуванню. В той же час в певних муніципалітетах та префектурах встановлено фіксований розмір цього податку [2].

По-друге. Основними отримувачами податків на власність є місцеві муніципалітети, так як вважається, що саме муніципалітети несуть основний тягар зі створення умов для обслуговування цієї власності. Зокрема це і зумовило виникнення такого податку як податок на планування міста, який справляється від вартості земельних ділянок чи об'єктів нерухомості, але основним призначенням коштів отриманих від нього є здійснення планувальних та містобудівних заходів в галузі інфраструктури [2].

По-третє. Розміри податкових ставок є відносно невеликими, але в той же час існує чітка система адміністрування податків, що дозволяє знизити витрати на сам процес їх збору [3].

Виходячи з проведеного аналізу корисним для української системи оподаткування, на наш погляд, може бути таке:

- запровадження податку з доходу (місцевого рівня) за зразком податку на проживання, який орієнтовано на місце проживання платника, а не на місце отримання ним доходу. Це дозволить вирішити певну невідповідність між місцем проживання та місцем роботи – наприклад жителі приміських сіл в більшості працюють у місті, але проживають у приміських селах, які з їх податків практично нічого не отримують, а пакети соціальних послуг надають, зокрема медичні, освітні, тощо.

- запровадження системи бюджетного федералізму з мінімізацією міжбюджетних трансфертів, але чітким розподілом податків та прав на їх встановлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворона П. В. Особливості розвитку місцевого самоврядування Японії в процесі децентралізації місцевої влади. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.* X. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. № 2 (36). 440 с.
2. Guide to Metropolitan Taxes for FY2020 (R2). Tokyo, 2020.
3. 2021 income tax and special income tax for reconstruction guide. URL : https://www.nta.go.jp/english/taxes/individual/pdf/incometax_2021/01.pdf

ЯКОЛЕНКО В. М., заступник директора по персоналу

ПП «КОМПАНІЯ «НАДЕЖДА»

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПП «КОМПАНІЯ «НАДЕЖДА»

Компанія «Наdejда» розпочала свою діяльність у 1988 році. Її центральний офіс розташований у м. Полтава, а філіали знаходяться у 10 областях України: Сумській, Харківській, Донецькій, Запорізькій, Чернігівській, Черкаській, Кіровоградській, Одеській, Хмельницькій та Закарпатській. Компанія «Наdejда» на вітчизняному ринку нафти і газу є одним з найбільших операторів постачання газу (пропан-бутан) та нафтопродуктів. Компанія має регіональну мережу АЗК у Полтавській, Сумській, Харківській, Донецькій, Черкаській, Тернопільській та Закарпатській областях. Автозаправні станції компанії представлені брендами «Нефтегаз», «BVS», «Пропан бутан» та «Наdejда».

Компанія «Наdejда» здійснює свою діяльність за такими основними напрямками: оптова та роздрібна торгівля; транзит зрідженого вуглеводного газу у країни Євросоюзу; послуги з перевантаження транзиту зрідженого газу у європейські цистерни та автоцистерни для відправки на експорт; послуги зі зберігання нафтопродуктів на нафтобазах та газонаповнювальних станціях; встановлення газобалонного обладнання на всі види транспорту; встановлення автомобільних модульних газозаправних пунктів; виробництво альтернативного моторного палива; встановлення автономних систем опалення на пропані-бутані; заправка, ремонт та реалізація побутових балонів; реалізація метилацетилен-аленової фракції «МАФ» [1]. ПП «Компанія «Наdejда» має у користуванні 84 одиниці автотранспорту, 87 ліцензій [2].

У компанії працює близько 1500 співробітників, які вмотивовані на якісне і відповідальне ставлення до виконання своїх трудових обов'язків.

Мотивація персоналу, як сукупність умов праці та економіко-психологічних заходів, створена і розроблена в компанії для стимулювання співробітників працювати в організації якісно, ефективно, продуктивно і відповідально упродовж якомога тривалішого часу. Створені умови праці на виробництві впливають не лише на безпосередньо трудовий процес співробітників, а й на їхнє фізичне та психоемоційне здоров'я, працездатність працівників компанії, їхню професійну діяльність. До того ж, вони сприяють безпеці праці задля уникнення нещасних випадків на виробництві, оскільки йому притаманні важкість і напруженість праці робітників.

Економіко-психологічні заходи в ПП «Компанія «Наdejда» задля мотивації персоналу – це матеріальне і моральне заохочення співробітників до додержання вимог безпеки праці, підвищення продуктивності і ефективності праці. У компанії практикується пряма мотивація – своєчасна заробітна плата, розмір якої перевищує середній показник по регіону. До прямої мотивації, вважаємо, належить чітко виписані функціональні обов'язки працівників компанії, що сприяє ієрархізації персоналу та відповідальності за ввірені повноваження. Серед нематеріальних, морально-психологічних заходів переважає віднайдення і використання способів виділення працівника, з акцентуванням на його особистісних якостях, та надання йому можливості, наприклад, отримати підвищення. Нагородження грамотами і подяками та іншими видами заохочення також використовується менеджментом компанії як стимули до якісної, ефективної і продуктивної праці.

Використання непрямой мотивації, навіть прихованої, сприяє формуванню ділової і водночас дружньої атмосфери у колективі, коли кожен працівник відчуває себе частиною великого цілого – компанії-

бренду, належним до реалізації її місії – «стабільність, мобільність, відповідальність та чесність у партнерстві, готовність знайти рішення та надати допомогу у будь-якому питанні».

ЛІТЕРАТУРА

1. Компанія «Наdejда». Офіційний сайт. URL : <https://www.oil.pl.ua/about-us/>
2. Компанія Надежда. URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/22519085/

КРАСНОЛУЦЬКА Ю. В., магістр економіки

*Начальник відділу культури і туризму виконавчого комітету
Заводської міської ради*

ФОРСАЙТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Розробка ефективного механізму довгострокового прогнозування, стратегічного планування на рівні територіальної громади є одним з актуальних завдань сучасної економічної теорії і практики. На сьогодні проглядається тенденція зростання вітчизняного наукового інтересу до однієї з передових технологій передбачення майбутнього розвитку територіальної громади – форсайту.

Форсайт (від англ. – передбачення, далекоглядність) – це методологія проектування майбутнього, що дозволяє враховувати довгострокові (культурні, політичні, економічні та соціальні) наслідки впровадження нових технологій [1].

Поняття форсайту в науковій літературі розвинених європейських країн вперше з'явилося у 80-х роках ХХ ст. [2]. В Україні ж лише зараз почав проходити важливий етап формування форсайт-свідомості, оскільки пошук нових підходів до прийняття управлінських рішень на місцях, стимулювання розвитку інноваційних процесів у регіонах у цілому стає особливо потрібним з огляду на децентралізацію влади, повсюдність та спроможність місцевого самоврядування вирішувати нагальні поточні і стратегічні проблеми місцевого розвитку.

На форсайт, як інноваційну технологію, звертають увагу і вітчизняні науковці. Так, Окландер Т. розглядає форсайт-дослідження як різновид організаційно-управлінської інновації [3]. Такий погляд підтримують і інші вчені [4; 5]. Федулова Л. трактує форсайт як діяльність, спрямовану

на: критичне мислення стосовно довгострокового розвитку; проведення дискусій щодо такого розвитку задля створення широкої представницької демократії; формування майбутнього шляхом впливу на державну політику [6].

Крім вищезазначених тлумачень терміну форсайт, у науковій літературі зустрічаються і інші його визначення: систематичний загальний процес побудови бачення майбутнього, націлений на підвищення якості прийнятих рішень [7], методологія прогнозування, покликана визначити найбільш імовірні технологічні події в передбачуваному майбутньому [8] та ін.

Вважається, що метою, наприклад, регіонального форсайту є максимально вивірений підхід до розробки стратегії розвитку регіону, творення колективної ідеї та спільного бачення його майбутнього стану. У практичному посібнику з регіонального форсайту цей вид форсайту розглядається як засіб для тих, хто живе на спільній території і тому їм краще контролювати свій майбутній розвиток [7].

Найбільш суттєвими напрямками регіонального форсайту вважаються: формування регіонального плану розвитку; створення стратегічної платформи; визначення конкурентоспроможності найбільш важливих секторів розвитку суспільства; допомога населення в усвідомленні інтересів та змін у регіоні; шляхи позиціонування регіону як території потужного розвитку певних галузей [9].

Найочікуванішими результатами регіонального форсайту здебільшого визнаються: регіональні сценарій та стратегічний план розвитку; орієнтири фінансування регіональних проєктів; напрями та рішення, що підтримуються більшістю громади; створення потенціалу (мережі експертів) для обґрунтованого прийняття рішень; орієнтири пілотних проєктів (нові види регіональної діяльності, технології) [9].

Таким чином, використання технології форсайту, як інноваційної системи методів і прийомів оцінки стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку, реалізації технологічних досягнень і стрибків, уможливить економічний розвиток регіону і вплине на стан суспільства в середньо- та довгостроковій перспективі. Особливо це стосується відбудови громад після закінчення воєнних дій на території України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смельяненко Л. М. Форсайт-методологія стратегічного управління інноваційним розвитком суспільства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2008. № 10 (128). URL : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VISUNU/2008_10_2/emeljanenko.pdf
2. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL : <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>
3. Окландер Т.О. Форсайт як організаційно-управлінська інновація. Економічні інновації: Зб. наук. пр. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2011. Вип. 43. С. 224–231. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/66916>
4. Осипов В. М., Пивоварчук І. Д., Парасюк І. Л. Стратегічне планування як ефективний інструмент управління регіональним розвитком. *Вісник Сумського державного університету*. 2011. № 1. С. 103–114.
5. Семенов М. В. Європейський досвід форсайт-досліджень розвитку міст і регіонів. *Аспекти публічного управління*. 2015. С. 121–128.
6. Федулова Л. І. Новітні підходи до формування стратегії розвитку регіонів: методологія «Форсайт». URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/zbirnik_Re_4_139.pdf
7. Міжнародний практичний посібник з регіонального форсайту, 2001 / EUFOREN Guide. : http://forlearn.jrc.ec.europa.eu/guide/7_references/foren.htm/
8. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти (версія для обговорення / наук. керівник проєкту акад. НАН України М. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. С. 40–45.
9. Цедік М. Г. Визначення перспектив застосування регіонального форсайту в системі публічного управління в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 3. С. 94–100. URL : https://www.researchgate.net/publication/301712863_Perspectives_of_regional foresight_implementation_in_the_system_of_public_administration_of_Ukraine

НЕПОКУПНА Ю. С., магістр економіки

Менеджер із зовнішньоекономічної діяльності ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ»,
м. Полтава

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ»

ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ» спеціалізується на реалізації машин, механізмів, обладнання, які виготовляються ПП ГЛОУБКОР ПОЛТАВА, що належить до машинобудівних підприємств Полтавського регіону і який у загальній структурі машинобудівних підприємств України забезпечує 6,3 % від валового галузевого випуску. Розташування машинобудівних підприємств в Україні є висококонцентрованим, тобто значна частина доходу (майже 60%) машинобудування України генерується у Запорізькій, Харківській, Донецькій, Дніпропетровській, Полтавській областях та у м. Києві [1].

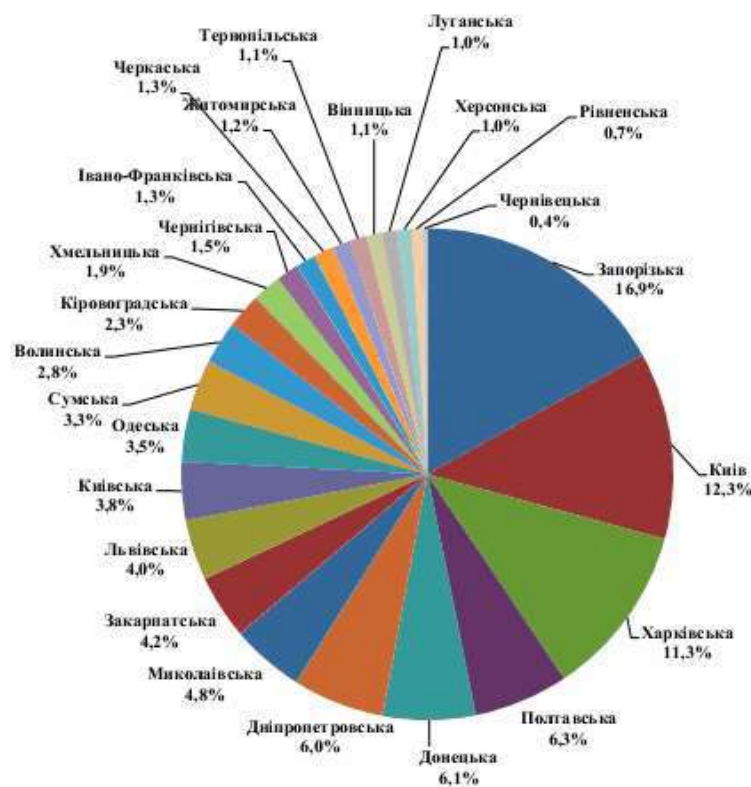

Рис. 1. Регіональна структура реалізації продукції машинобудування в Україні в 2017 р., % [1]

ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ» перебуває на обліку у:

- Головному управлінні регіональної статистики;
- Управлінні Пенсійного фонду України Київського району у м. Полтава;
- Головному управлінні ДФС у Полтавській області (як платник єдиного внеску);
- Головному управлінні ДФС у Полтавській області (як платник податків);
- Головному управлінні ДПС у Полтавській області (як платник єдиного внеску);
- Головному управлінні ДПС у Полтавській області (як платник податків).

ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ» є платником податків і зборів, які надходять до бюджетів різних рівнів [2].

ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ» у своїх планах розвитку реалізовує такі стратегії:

- А) стратегію концентрованого зростання, яка складається зі:
- стратегії посилення позиції на ринку (підприємство намагається зайняти найліпші позиції з продуктом на уже відомому ринку);
 - стратегії розвитку ринку (підприємство шукає нові ринки збуту для продукту, який вже добре себе зарекомендував на інших ринках);
 - стратегії розвитку продукту (на вже завойованих ринках відбувається удосконалення продукту за рахунок модернізації і модифікації продукції).

Б) стратегію стабілізації, яка включає:

– стратегію захисту частки ринку (підприємство захищає завойовані ринки за рахунок поступової модифікації продукції, налагодження сервісного обслуговування тощо);

– стратегію підтримки виробничого потенціалу (посилення окремих бізнес-ліній підприємства і підтримка у належному стані майнових комплексів по випуску певних видів продукції);

– стратегію модифікації продукції (спрямована на постійне удосконалення продукту).

Продукція, яка постачається ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ» для реалізації на внутрішні та зовнішні ринки (країни – Туніс, Єгипет, Алжир, Марокко, В'єтнам та ін.) та є предметом вищезазначених стратегій: установки приготування бітумних емульсій УВБ-1; установки приготування (ПБВ) полімербітума УВБ-2 різної продуктивності; установки регенерації масел фулеровою землею СММ-Р; установки термовакуумного очищення і фільтрації масел СММ; апарати вихрового шару та інші [3].

Колектив ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ», реалізуюючи машини, механізми, обладнання, постійно звертається до сучасних наукових досліджень, присвячених новітнім технікам продажів. Крім використання класичної системи продажів (пошук споживача, встановлення контакту, з'ясування потреб, презентація продукції, робота із запереченнями, закриття угоди), на підприємстві використовуються і інші технології продажів.

Наприклад, AIDA – техніка активних продажів. AIDA ґрунтується на двох складових: силі переконання та виявленні реальних і потенційних проблем у покупця. При цьому важливу роль відіграє здатність продавця (менеджера із зовнішньоекономічної діяльності) налаштувати покупця на покупку. Техніка продажів AIDA ґрунтується на чотирьох складових: увага, інтерес, бажання, дія, що відображено в аббревіатурі AIDA:

- Attention – привернути увагу.
- Interest – викликати інтерес.
- Desire – виликати бажання.
- Action – спонукати до дії.

Із початком агресії РФ проти України 24.02.2022 р., засвідченням торгово-промисловою палатою форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) ПП ДЖІСІЕКВІПМЕНТ, як і більшість підприємств країни, стикнулися з проблемою замовлень продукції іноземними партнерами. Вони планують відновити економічні відносини після закінчення війни в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машинобудівна галузь в Україні: потенціал та можливості для розширення експорту на період до 2021 року. ДП «УКРПРОМЗОВНІШЕКСПЕРТИЗА». Київ, 2019. 350 с.
2. Бізнес-каталог: ПП ДЖІСІЕКВІПМЕНТ. URL : <https://www.ua-region.com.ua/32370556>
3. Приватне підприємство «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ». URL : <https://ring.org.ua/edr/uk/company/32370556>

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

СУХОРАДА В. В., здобувач вищої освіти СВО бакалавр

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ДЕРЖАВНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЗМІНИ СПОЖИВЧИХ ПРІОРИТЕТІВ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ УКРАЇНИ

Вимірювання рівень життя домогосподарств використовується для стратегічного планування соціально-економічного розвитку країни у межах державної економічної політики з відповідними механізмами та інструментами її реалізації. Зміни, що відбувалися у довоєнний час у споживчій поведінці населення України, були детерміновані як відносно короткотерміновими явищами – економічна криза і відчутне падіння доходів, економічне зростання і поступове зростання рівня життя, так і відносно довготривалими процесами, наприклад, пов'язаними із соціальною сферою – в освіті, науці, охороні здоров'я, культурі, екології та ін. Проблеми у цих галузях соціальної сфери не могли і не можуть вирішуватися швидко й одномоментно. Реформи, які б вплинули на рівень і якість життя та споживчу поведінку і пріоритети, є складними і тривалими у часі.

Вітчизняні науковці наголошували на тому, що «зміни у споживчих характеристиках населення України сьогодні відбуваються з надзвичайно малим часовим лагом, і від кризи до кризи цей лаг звужується» [1, с. 16–17]. Можемо припустити, що на споживчі пріоритети впливають саме короткотермінові явища – економічні кризи, які в сучасних умовах стали відносно частими і не надто тривалими у часі. Тому державна економічна політика як сукупність цілей, принципів, заходів, методів та інструментів

управління економікою країни, її соціально-економічною системою [2] і її важлива складова – соціальна політика – мають бути орієнтовані на підтримання рівня життя переважної більшості населення відповідно до соціальних стандартів, визначених державою, як необхідної умови підтримання соціально-економічної стабільності і безпеки в країні. Соціальна політика спрямована на забезпечення добробуту громадян шляхом надання їм можливості отримувати необхідні матеріальні, культурні і духовні блага; це метод державного регулювання ринкової економіки шляхом розподілу і перерозподілу суспільних благ та розбудови відносин між працівниками при їх створенні; вона реалізується через соціальні програми, які базуються на законодавчо-нормативній базі країни, забезпечує розвиток людського потенціалу, покращення інвестиційно-інноваційного клімату в країні, соціальну стабільність у суспільстві [3].

Державні соціальні стандарти – це встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій, до яких належать мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму. Соціальними нормами і нормативами законами країни визначено показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами [4]. Прожитковий мінімум як вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [5], в Україні у 2020, 2021 та прогнозованому 2022 рр. подано у табл. 1 [6].

Слід зазначити, що 18 грудня 2019 р. у Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні». Рекомендації із цього питання були опубліковані у «Голосі України» у червні 2020 р. [7]. У тексті Рекомендацій зазначається, що «стан соціальної політики в Україні протягом тривалого періоду свідчить про вразливість і малу ефективність формування системи соціальних стандартів і гарантій на основі прожиткового мінімуму та про використання соціальних стандартів на практиці переважно як інструментів фінансового управління, а не як соціальних орієнтирів».

Таблиця 1

Прожитковий мінімум в Україні на 2020–2022 роки

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
У розрахунку на 1 особу:			
- з 1 січня року (грн.)	2027	2189	2358
- з 1 липня року (грн.)	2118	2288	2464
- з 1 грудня року (грн.)	2189	2358	2530
Для основних соціальних і демографічних груп населення:			
дітей віком до 6 років:			
- з 1 січня року (грн.)	1779	1921	2069
- з 1 липня року (грн.)	1859	2007	2162
- з 1 грудня року (грн.)	1921	2069	2220
дітей віком від 6 до 18 років:			
- з 1 січня року (грн.)	2218	2395	2579
- з 1 липня року (грн.)	2318	2503	2695
- з 1 грудня року (грн.)	2395	2579	2767
працевдатних осіб:			
- з 1 січня року (грн.)	2102	2270	2445
- з 1 липня року (грн.)	2197	2372	2555
- з 1 грудня року (грн.)	2270	2445	2623
осіб, які втратили працевдатність:			
- з 1 січня року (грн.)	1638	1769	1905
- з 1 липня року (грн.)	1712	1849	1991
- з 1 грудня року (грн.)	1769	1905	2044

За оцінками МОП, замороження розміру прожиткового мінімуму у 2014–2015 рр. завдало суттєвого негативного впливу на стан системи соціального захисту як засобу скорочення бідності, нерівності, попередження маргіналізації та соціальної ізоляції [7]. Дані рис. 1 свідчать,

що упродовж тривалого часу сформувалася суттєва різниця між розмірами фактичних показників і офіційно затвердженого прожиткового мінімуму.

Динаміку таких високих темпів збільшення розриву між розмірами фактичного та законодавчо встановленого прожиткового мінімуму у Парламенті пояснюють використанням важелів стримування всупереч об'єктивним показникам вартості життя та інфляційних змін реальних споживчих цін на найчастіше вживані переважною більшістю населення країни продукти харчування і товари [7].

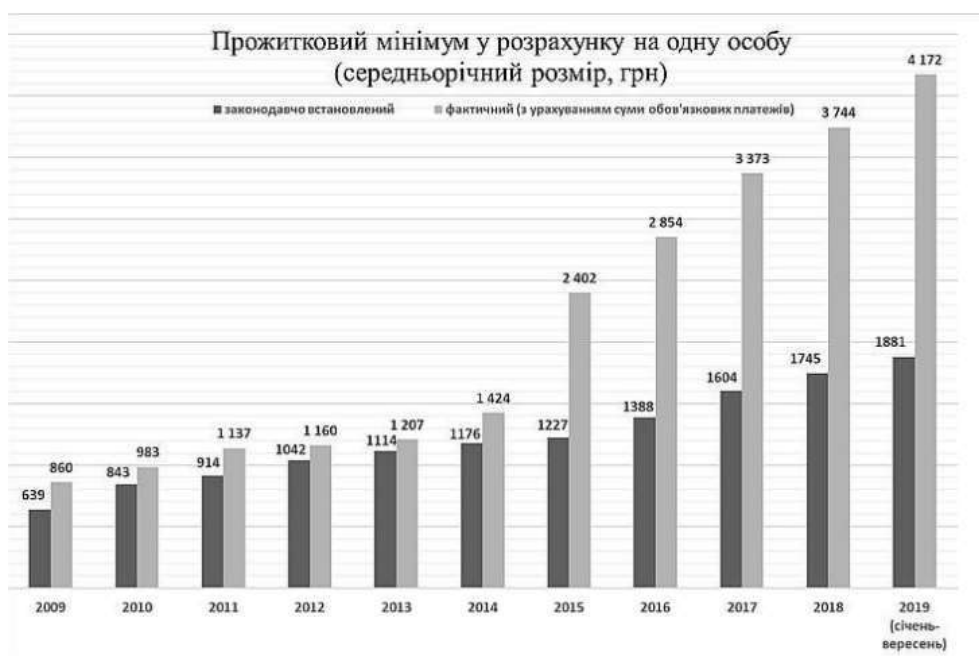

Рис. 1. Прожитковий мінімум у розрахунку на одну особу [7]

Ця теза є непрямим підтвердженням низького рівня життя населення з огляду на суттєву частку витрат на продукти харчування у структурі витрат домогосподарств України (рис. 2). Парламентом було визначено напрями щодо удосконалення методу розрахунку прожиткового мінімуму.

Вважаємо, що у руслі економічної і соціальної політики необхідне комплексне вирішення проблем, пов'язаних з рівнем і якістю життя населення України у сторону їх підвищення і стабілізації. Особливо актуальним і нагальним стабілізація рівня і якості життя є у період

воєнного стану і повоєнний період. Це стосується таких напрямів державної соціально-економічної політики: забезпечення продуктивною зайнятістю у тилових регіонах, гарантування виплат населенню від зайнятості (а у разі втрати роботи від воєнних дій на території – підтримуючих виплат) і державного соціального страхування; забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця перебування/проживання, забезпечення внутрішньо переміщених осіб життєво необхідними економічними і соціальними благами.

Структура сукупних витрат											
Structure of total expenditure											
(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя/excluding the temporarily occupied territories the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol)											
	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹	2019 ¹	2020 ¹
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2	9523,6
Структура сукупних витрат домогосподарств	відсотків/percent										
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9	47,7	46,6	48,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3	2,9	3,1	3,4	3,2	3,5
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5	40,5	41,9	40,9	41,5	39,8
в тому числі											
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7	5,6	5,5	5,4	5,5	4,8
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7	16,0	17,0	15,2	14,6	14,4
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0	1,7	2,0	2,1	1,8	2,2
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7	4,2	3,8	4,0	4,1	4,3
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7	3,6	3,7	3,7	4,8	4,0
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4	2,3	2,4	2,6	2,8	3,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5	1,4	1,6	1,8	1,6	1,5
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0	2,2	2,3	2,4	2,6	1,6
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5	2,7	2,6	2,7
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1	6,8	7,1	8,0	8,7	8,6
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2	14,7	15,4	13,9	13,0	12,9

Рис. 2. Структура сукупних витрат домогосподарств (1999–2020 рр.) [8]

Такі заходи сприятимуть задоволенню базових потреб домогосподарств, але стануть економічною опорою для фізичного виживання в умовах війни. У подальшому, з метою зміни споживчих пріоритетів домогосподарств України за рахунок підвищення рівня життя населення, потрібна буде системна робота органів влади загальнодержавного і місцевого рівнів з реалізації комплексних програм соціально-економічного розвитку країни і регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія / Л. М. Черенько. К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2021. 423 с.
2. Москаленко О. Економічна політика держави як інструмент реалізації стратегічних цілей економічного розвитку. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/15469/1/Москаленко%20O..pdf>
3. Бондаренко С. М. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf
4. Міністерство соціальної політики України. Соціальні стандарти. Державні соціальні стандарти. URL : <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>
5. Закон України «Про прожитковий мінімум». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
6. Міністерство фінансів України доводить до відома прогностичні показники на 2020–2022 рр. URL : <https://www.apteka.ua/article/514869>
7. Про рекомендації парламентським слуханням на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні». URL : <http://www.golos.com.ua/article/331434>
8. Державний комітет статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/ssv/arh_ssv_u.htm

КОМАРОВА Д. Ю., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

*Навчально-науковий інститут архітектури, дизайну
та образотворчого мистецтва*

РАДІОНОВА Л. О., кандидат філософських наук, доцент

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

ЗЕЛЕНА АРХІТЕКТУРА ЯК НАПРЯМОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА

Міське озеленення існує з давніх-давен. Давньоєгипетські парки відомі приблизно з 3 тисяч років до н. е.; шумеро-аккадські зелені насадження ще на тисячу років старші. Згадаймо також, що серед Семи чудес світу згадуються напівміфічні висячі сади Семіраміди (приблизно V століття до н. е.) – найзнаменитіший з найдавніших зразків ландшафтного дизайну. Під впливом паркової культури Єгипту, Персії та Дворіччя розвинулися грецькі традиції озеленення, що залишили в історії свої шедеври, з яких найбільш відомі Лікейський гай та сад Академія. Слова «ліцей» та «академія» вже давно асоціюються у нас лише з наукою та освітою, але все почалося саме з приміських садів стародавніх Афін, де Платон та Аристотель вели бесіди зі своїми учнями.

Лікейський сад став місцем виникнення самої науки про рослини: після Аристотеля його неформально успадкував «батько ботаніки» Теофраст і зайнявся у ньому своїми спостереженнями та дослідями. Там були написані всі дев'ять томів його «Дослідження про рослини». Греки завжди прагнули до того, щоб у міському озелененні зберігалася природна краса: їх парки містили в собі численні елементи природного ландшафту і

часто плавно переходили в ліси, що оточували місто. Давня мрія городян – будувати навколо себе села.

Вперше ідея міста-саду була описана в книзі «Завтра: мирний шлях до реальної реформи» (зустрічається ще один варіант назви – «Міста-сади майбутнього», це перевидання книги 1902 року) англійським парламентським репортером Е. Говардом.

Говард вважав, що сучасне йому місто зжило себе і запропонував схему, де поєднані місто і сільська місцевість. Радіонова Л. О. підкреслює, як по-новому це звучить сьогодні, в період пандемії по COVID-19, коли у виграші ті, хто може переїхати на дачі, в село, бо сьогодні паралельно зі створенням нової рутини і незліченними конференціями в Zoom ми спостерігаємо відтік жителів у передмістя і селища [1, с. 70–71].

У великих містах важливе штучне озеленення. До штучних міських посадок відносять озеленення проїзної частини, дворове озеленення, озеленення індивідуальних ділянок, сади, парки та сквери, вертикальне озеленення та міські лісопосадки. Деякі елементи, такі як газони, клумби та бордюри, не є самостійними, але можуть бути посаджені всюди з декоративною метою.

Озеленення автомобільних доріг та тротуарів, мабуть, є найважливішим елементом при плануванні міст. Саме вздовж проїжджої частини повітря найбільше забруднене пилом та вихлопними газами. Останнім часом часто говорять також про «шумове забруднення», і навіть про світлове – у темну пору доби – від фар численних автомобілів. З розвитком міст стає зрозумілим їх негативний вплив на фізичне та ментальне здоров'я людини. Доведено, що міське середовище згубно впливає на процеси акселерації, сприяє порушенню біологічних ритмів, виникненню алергічних реакцій, онкологічних захворювань, збільшення частки осіб з надмірною вагою, передчасного старіння і скорочення тривалості життя.

Основним чинником перерахованих порушень є екологічний аспект, однак на ментальний стан частіше за все впливає, безпосередньо, середовище існування. Таким чином, навіть щільна та типова забудова дворів може призводити до депресії. Вважається, що основними факторами виникнення депресивних станів в мегаполісах є: шум, кольори, архітектурне середовище, спосіб життя в умовах постійного «мурашнику» великого міста. Озеленення населених місць – це комплекс робіт із створення і використання зелених насаджень у населених пунктах. Озеленення є складовою частиною загального комплексу заходів із планування, забудови і благоустрою населених пунктів. Зелені насадження виконують в місті певні функції:

1. Кліматичні: захищають від перегріву землю, асфальтові покриття і стіни будівель; звожують повітря за рахунок випаровування з їх поверхні води.
2. Санітарно-гігієнічні: виробляють кисень; виділяючи фітонциди, вбивають мікроорганізми, що знаходяться в повітрі; затримують пил; поглинають шум.
3. Естетичні: покращують зовнішній вигляд міських масивів; дозволяють створити цікавий дизайн.
4. Рекреаційні: створюють хороші умови для прогулянок і відпочинку на відкритому повітрі; благотворно діють на психіку людини, полегшуючи стресові стани і сприяючи релаксації.

Відомо, що людина і природа тісно пов'язані, однак особливості цього зв'язку почали вивчати досить нещодавно. Природа є невід'ємною частиною гармонійного психологічного розвитку людини. Одним з перших взаємопов'язаність формування особистості і природи став вивчати публіцист Річард Лоув. Вивчаючи дитячу психологію та особливості формування особистості в сучасному світі, Лоув сформував термін «синдром дефіциту природи». На базі цього дослідження була написана книга «Остання дитина в лісі», яка широко висвітлює проблеми

відчуження сучасних дітей від природного та їх жагу до ізоляції, пояснює наслідки таких змін, серед яких: проблеми збоку емоційного інтелекту, дратівливість, тривожність, незмога протидіяти стресу, психосоматичні розлади [2].

Адептом теорії біофілії, тобто вродженої установки людини щодо інших живих організмів та природи в цілому, виступає Чарльз А. Льюїс. Його книга «Зелена природа/ природа людини» викриває механізми зв'язку нас з природою. Автор аналізує вплив зелених насаджень з психологічного, соціологічного та фізіологічного боку. Чарльз А. Льюїс вбачає необхідним введення «садівничої терапії» в якості методики протидії стресам та депресивним розладам в лікарнях, реабілітаційних центрах, виправних закладах та в спеціалізованих установах для літніх людей. Автор також пояснює еволюційну основу потягу людства до природи та рослинності [3].

Науково доведено, що зелені насадження насправді можуть компенсувати людині гроші та прожиті роки. Яким чином це можливо досліджували науковці з Австралії, США та Канади. Дані про дослідження під керівництвом професора Марка Бермана згодом були опубліковані в журналі *Scientific Reports*. Сутність їх полягає в тому, що були зроблені дві вибірки даних в Торонто. Перша вибірка містила інформацію про розподіл озеленення і перелік дерев (530 тис.). Друга вибірка містила дані про стан здоров'я 94 тис. осіб. Науковці довели, що 10 додаткових дерев на вибраній ділянці еквівалентні збільшенню на 1 % того, наскільки здоровими почуваються люди на цій ділянці. Керівник проекту запевняє, щоб домогтися подібних результатів іншими методами, потрібно виплатити людям по 10.000 долларів або зробити їх на 7 років молодшими. Дослідження в Канаді вказують також на взаємозв'язок кількості дерев та стану серцево-судинної системи у мешканців певної території [4].

Дані U. S. Forest Service з 1990 по 2007 роки стосовно стану здоров'я людей в Північній Америці говорять про те, що смертність у зв'язку з серцево-судинними та респіраторними захворюваннями значно збільшилася у місцях, де зелені насадження були пошкоджені смарагдовою вузькотілою златкою. Це призвело до 20 000 додаткових смертей за досліджуваний період.

У сучасному світі, де панує галас та метушня, людина прагне спокою та усамітнення. Саме тому з приходом урбанізації суспільство почало прагнути природності. Так в кінці 20 ст. виникає нова течія в архітектурі – інноваційна архітектура.

Зелена архітектура – це напрям інноваційної архітектури, який базується на використанні природних форм та поєднанні будівель з навколишнім середовищем. Екологічний підхід притаманний для явища зеленої архітектури і полягає в мінімізації негативного впливу на оточення.

Основою цієї архітектурної течії є прагнення людини створити затишний куточок, який би враховував психологічні та фізіологічні потреби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радіонова Л. О. Нова норма як детермінанта «віртуального міста». Габітус. Вип. 14. 2020. С. 70–76.
2. Лоув Ричард. Последний ребенок в лесу. Как спасти наших детей от синдрома дефицита общения с природой / Пер. М. Панфиловой. Изд-во Добрая книга. 2007. 432 с.
3. Green Nature/Human Nature: The Meaning of Plants in Our Lives, Charles A. Lewis, 1996. University of Illinois Press, Champaign. 160 p.
4. Scientific reports: Neighborhood greenspace and health in a large urban center, веб-сайт, URL : <https://www.nature.com/articles/srep11610> (дата звернення 03.05.2022).
5. U. S. Forest Service: Forest Service U.S. Department of agriculture, веб-сайт, URL : <https://www.fs.usda.gov/> (дата звернення 03.05.2022).

ТОМЕНКО Д. В., аспірант кафедри публічного управління та адміністрування

Полтавський державний аграрний університет

ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Щороку термін «молодіжна політика» звучить все частіше та стає більш важливим. Реалізацією молодіжної політики займаються окремі організації, які є «посередниками» між органами державної влади та молоддю.

Молодь до 30 років сьогодні – це половина населення світу [1]. Існує думка, що це байдужі люди, які не прагнуть навчатись та працювати, егоїстичні та зациклені на своїх гаджетах, недостатньо досвідчені, не цікавляться політикою, активною громадською позицією та покращенням громад. Незаперечно такі особи є. Натомість є й ті, хто своїм прикладом демонструють повну протилежність таким стереотипам. Сьогодні їм недостатньо просто навчатись, вони прагнуть всебічного розвитку себе як особистості; недостатньо просто працювати та отримувати заробітну платню, вони прагнуть розвиватись як кар'єрно так і професійно, недостатньо говорити про проблеми, вони долучаються до громадських утворень та рухів аби власноруч долучитися до викорінення тих чи інших проблем в громаді.

Поняття «активізм» сьогодні значно ширше, ніж здається на перший погляд. Активіст – це не лише громадський діяч або член студентської організації. Додаткова активність може полягати в організації власних проєктів, участі в різноманітних конкурсах та освітніх ініціативах, практиці наукової роботи, участі в програмах мобільності, журналістиці

(наприклад, в тих же студентських організаціях), участі у художній самодіяльності, спортивних змаганнях та інших гуртках тощо.

Беручи до прикладу студентські роки, коли молодь вступає на навчання до ЗВО, її, зазвичай, зустрічають з урочистостями, посвячують в студенти (неформальна зустріч зі студентським активом), всіляко розвивають. Але зрозуміло, що кожен здобувач унікальний. Є ті, хто буде у захопленні від студентського життя та намагатиметься взяти від нього максимум, долучаючись до різноманітних проектів та втілюючи власні, а є ті, хто вважатиме це даремно витраченим часом.

В кожному ЗВО існують проблеми. Відповідно чекати, що вони вирішаться самі по собі, чи кимось іншим – хибна стратегія, так як чимала частина проблем в українських університетах вирішується саме завдяки небайдужим студентам, які опосередковано беруть участь в його управлінні. Мова йде про здобувачів, які, попередньо об'єднавшись в організації (раду, парламент, сенат, профспілку), у вільний від навчання час присвячують свій час та зусилля розвитку молодіжної інфраструктури та урізноманітненню студентського життя молоді у ЗВО.

Як показує наш власний досвід, кожен набір нових здобувачів відрізняється своїм баченням «ідеальної картинки» сучасного університету: з належним сучасним оснащенням, модернізованими підходами до викладання та освоєння матеріалу, де в позааудиторний час завжди є доступний перелік можливих активностей, куди можна долучитись. З'являються ті, які розуміють, що очікування не співпадають з реальністю, розчаровуються, 1–2 роки вчаться і йдуть на роботу (частина без вагомих на те причин). Натомість є ті, які всіляко намагаються самостійно створювати, чи долучатись до ініціатив зі створення всіх необхідних умов та можливостей, аби студентська молодь запам'ятала свої

роки офіційного перебування в статусі «молодої людини», як недаремно згаяні, а витрачені з користю для себе, оточуючих та громади.

Але з кожним роком віднаходити та втримувати (чим, зазвичай, займаються старшокурсники) таких людей все складніше. Вимушена адаптація до зовнішніх умов на початку 2020 року зіграла свою негативну роль, відповідно особи які брали участь в попередніх активностях 2019 року, в цьому 2022-ому році, вже закінчують бакалавріат. Також варто наголосити, що далеко не кожна студентська організація в Україні змогла адаптуватись до онлайн-формату та побудувати нову культуру взаємодії зі здобувачами – своєю цільовою аудиторією. Відповідно вже 3 набори здобувачів вимушені навчатись та брати участь в тих ініціативах, проведенню яких не заважають карантинні обмеження (якщо ж актив проводить бодай щось). Але зрозумілим залишається той факт, що будь-яка онлайн-подія не матиме такого ж успіху, як офлайн-версія, через низку причин, серед яких брак F2F-спілкування, неналежний рівень самоорганізації та самомотивації здобувачів, величезна кількість подразників в онлайні тощо.

Зміни в Україні починаються з кожного її громадянина без розмежування по віку. Все ж розворушити людей, які надають перевагу серіалам, комп'ютерним іграм, а не соціально-важливим подіям є викликом. Та навіть дії однієї людини на локальному рівні, які в подальшому можуть запалити інших, являються важливою складовою у побудові культури небайдужості до розвитку власної громади [2].

Сучасна українська молодь є дуже прогресивною. Але, все ж до цього часу існує стереотип, що молодь – це люди, які постійно сидять в телефонах, чи в навушниках. Їм все одно на все, що відбувається навколо них та в світі. Їм головне в клуби ходити і розважатись. Тут є доля правди і неправди [3].

Адже, якими б важливими, цінними, суттєвими не були дії небайдужих громадських активістів, все одно є і будуть люди, які таку позицію взагалі не розділяють. Сьогодні, при розповідях про особисту громадську активність, можна почути докори, що натомість можна було влаштуватись на роботу, отримувати бодай якісь кошти, а не жити активностями єдиними.

Активісту може боліти за відсутність публічного простору для молоді в місті чи селі, непокоїти покинута будівля, проходити повз яку вже небезпечно, або він постійно бачить, як рідні чи близькі постять фейки і бажає організувати навчальний курс з медіаграмотності. Але в цій проблемі можливості бачить він, його команда та зацікавлені особи. Та завжди будуть ті, хто буде засуджувати ці дії. Будуть люди, які не проявлятимуть жодної зацікавленості та не даватимуть хоч якогось фідбеку. Адже вони менше орієнтовані на розвиток, або не орієнтовані на нього взагалі. І часто справа тут не у відсутності можливостей, а в байдужості та ліні.

Думати, що є активісти, які все зроблять, або політики що все вирішать – не варто. Адже теза, що «там нагорі» є кому думати, хибна. Бо це не проблеми десь там (вони в університетах, річках, дворах, парках, що оточують кожного), а їх наслідки вже себе проявляють. Натомість сьогодні є чимало можливостей та шляхів поєднувати свою небайдужу позицію з роботою, або взагалі зробити це місцем своєї роботи.

З кожним роком кількість свідомих змінотворців зростає. Цьому причиною кількість неформальних навчань, грантові програми, менторська підтримка. Натомість, критики були, є і будуть, але у силах активістів зробити так, щоб людей, які відкриті до суспільно-важливих дій, розуміють їх, сприяють позитивним змінам та готові самостійно їх втілювати ставало більше (в позитивному значенні).

З часом в майбутньому ці громадські активісти йдуть далі, приходять до влади і втілюють зміни вже на рівні всієї громади. При цьому розуміючи, що питання, що стосуються молоді має обов'язково вирішуватись в тісній реальній комунікації з цією ж молоддю. Адже хто, як не молодь, розуміє потреби інших молодих людей та знає, що їм потрібно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Час для молоді: як молоді люди змінюють світ вже зараз. URL : <https://ukraine.unfpa.org/uk/how-young-people-are-changing-the-world-right-now> (дата звернення 03.05.2022р.)
2. Студенти здатні змінити свій університет. URL : <https://life.pravda.com.ua/society/2020/01/16/239581/> (дата звернення 04.05.2022р.)
3. Студентське самоврядування для «чайників». URL : https://hgi.org.ua/?ch=SS_kniga (дата звернення 04.05.2022р.)

ОНІПКО М. В., магістр економіки

Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ»

Історія музею Полтавської битви розпочинається із дня святкування 200-річчя Полтавської баталії [1]. Музей був відкритий у 1909 р., існував до 1918 р., а у 1950 р. було створено Державний музей історії Полтавської битви. Він знаходиться за 9 км від центру міста Полтава, у тому місця, де 27 червня 1709 р. відбувся бій між російською армією Петра I та шведською армією Карла XII [2].

Указ про створення Міжвідомчої комісії з підготовки святкування 200-річчя Полтавської битви на чолі з генералом від кавалерії бароном О. Більдерлінгом було підписано Миколою II у серпні 1908 р. Місцем проведення запланованих урочистих заходів була Полтава. До ювілейної дати в місті звели пам'ятники та відкрили музей Полтавської битви на Шведській Могилі у с. Яківці [1].

Започатківцем і першим директором музею (1909-1918 рр.) був полтавець, учений Іван Францевич Павловський (1851-1922 рр.), який упродовж тридцяти дев'яти років (1874-1913 рр.) викладав історію у Петровському Полтавському кадетському корпусі. Учений був одним із засновників та незмінним секретарем Полтавської губернської вченої архівної комісії (1903-1918 рр.), діяльним членом Полтавського церковного історико-археологічного комітету (1906-1917 рр.), неодноразово обирався гласним Полтавської міської думи. Сучасні історики і дотепер використовують бібліографічні довідники з історії Полтавщини, видані І. Павловським [1].

Каталог музею Полтавської битви був уперше виданий у 1910 р. Він налічував 339 експонатів, до яких належали портрети історичних осіб, гравюри, картини, зброя, манекени воїнів. Відомо, що І. Павловський, наповнюючи експозиції предметами, прагнув якнайповніше висвітлити події всіх сторін того військового конфлікту. Відповідно відвідувачі бачили портрети шведських воєначальників, козацькі старожитності, зображення гетьмана Івана Мазепи.

На сьогодні Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви», який отримав цей статус у 1981 р., є одним з найбільших у Полтавській області та Україні культурним науково-методичним центром, що присвячений Полтавській битві та історії країн-учасниць Великої Північної війни. Його загальна площа складає 771,5 га. У середині 90-х років заповідник був включений до реєстру ICOMAM (International Committee for Museums of Arms and Military History) – Міжнародної організації воєнно-історичних музеїв під егідою ЮНЕСКО.

До складу заповідника входять пам'ятники і пам'ятки, пов'язані з історією Полтавської битви: музей історії Полтавської битви (1909 р.), пам'ятник Петру I біля входу до будинку музею (1915 р.), пам'ятник шведам від росіян (1909 р.), пам'ятник шведам від шведів (1909 р.), десять гранітних обелісків на місці колишніх редутів (1939 р.), пам'ятник на місці переправи російської армії через Ворсклу (1959р.), пам'ятний знак на місці командного пункту Петра I (1973 р.), Братська могила загиблих російських воїнів (1894 р.), Сампсоніївська церква (1852–1856 рр., реконструйована у 1895 р.), пам'ятник захисникам фортеці Полтава і коменданту Олексію Келіну (1909 р.), пам'ятник Слави (1811 р.), пам'ятник на місці відпочинку Петра I (1849 р.), Спаська церква (1705–1706 рр., реконструйована у 1845 р.), Хрестовоздвиженський монастир (1650 р., де була штаб-квартира Карла XII), пам'ятник українським загиблим козакам (1994 р.) [3].

Заповідник «Поле Полтавської битви» має такий вигляд (рис. 1) [4].

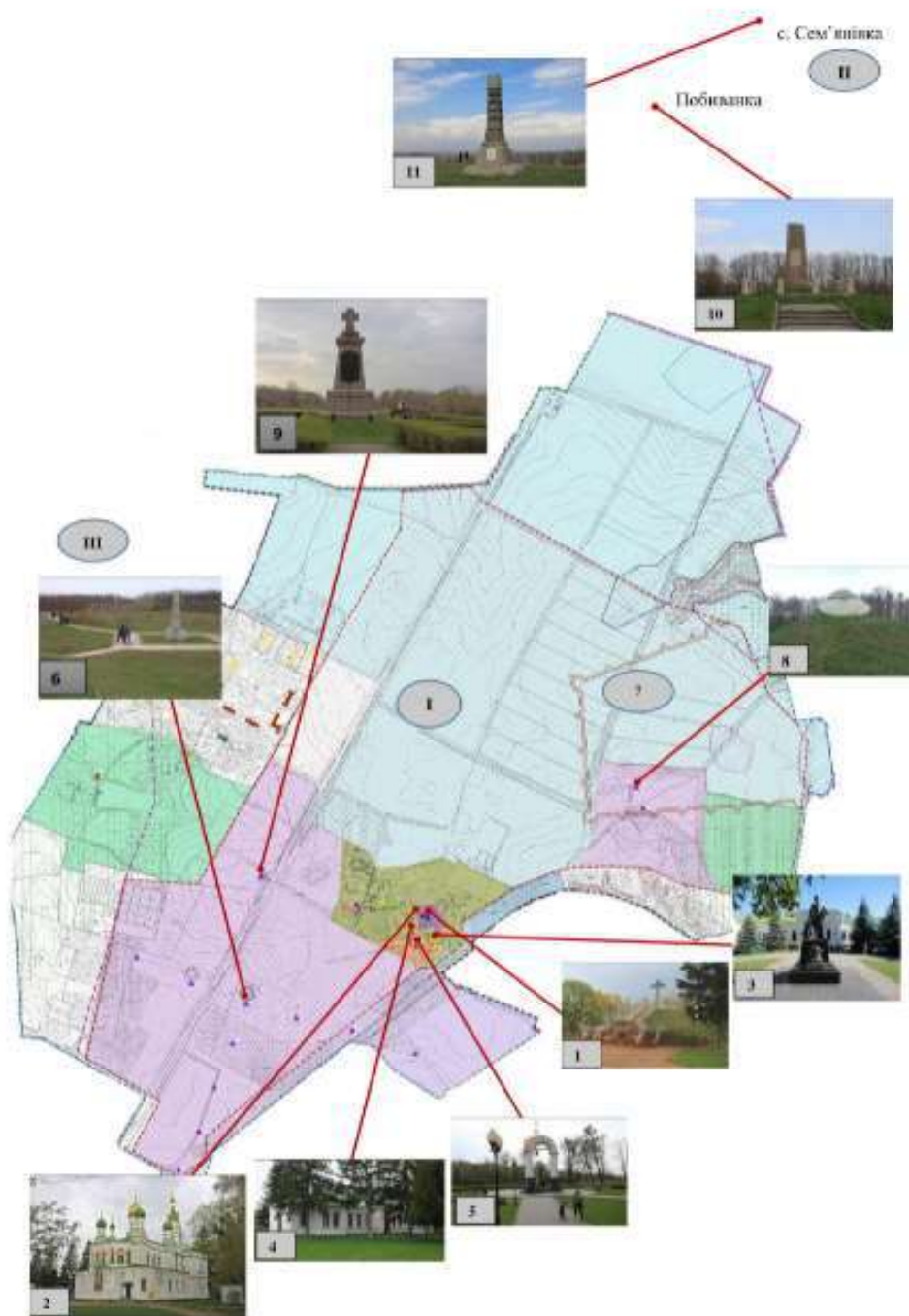

Рис. 1. Перелік зал

I. Комплекс пам'яток «Поле Полтавської битви»:

1. Братська могила воїнів московської армії. 2. Сампсоніївська церква.
3. Музей історії Полтавської битви та пам'ятник Петру I. 4. Будинок першого музею історії Полтавської битви. 5. Ротонда вшанування пам'яті

полеглих у Полтавській битві. 6. Система редутів московської армії. 7. Другий укріплений табір московської армії. 8. Командний пункт Петра I. 9. Пам'ятник шведам від росіян. 10. Пам'ятник шведам від співвітчизників. 11. Пам'ятник на місці переправи московської армії через р. Ворсклу.

II. Місце переправи ординських військ Темір-Кутлуя через р. Ворсклу влітку 1399 року.

III. Місце битви військ гетьмана І. Виговського та полтавського полковника М. Пушкаря влітку 1658 р. [4].

У період Другої світової війни у вересні 1941 р. частина колекції І. Павловського була евакуйована до Уфи, а частина залишилася в Полтаві і постраждала від пожежі в роки нацистської окупації. А вже в липні 1944 р. в краєзнавчому музеї полтавці мали змогу ознайомитися з виставкою «Героїчне минуле нашого народу», у якій був розділ «Полтавська битва» [1].

За інформацією [5] тоді у фондах музею зберігалось понад 4 тисячі експонатів. Це прапори російської та шведських армій, артилерійські гармати, рушниці, пістолети, шпаги, цінні колекції пам'ятних медалей, монет, унікальні історичні документи, твори живопису, графіки, скульптури; одяг та предмети побуту того часу; експозиція розміщена у 8 залах (площа близько 840 кв. м), розповідає про хід Північної війни 1700-1721 рр. та її вирішальну подію – Полтавську битву 1709 р.

З офіційного сайту ДІКЗ «Поле Полтавської битви» [1] дізнаємося, що нині колекція налічує понад 7 тис. експонатів: із них три тисячі двісті – предмети основного фонду; в експозиції знаходяться унікальні картини Дені Мартена (молодшого), Бернардо Белотто Каналетто, Жана Марка Натъє, Юрія Рєпіна, Миколи Самокиша, оригінальні портрети історичних діячів роботи художників XVIII ст., гравюри, автентична зброя, археологічні знахідки, старовинні предмети побуту.

Перелік зал з представленими експозиціями подано на рис. 2 [6].

Рис. 2. Експозиції музею «Поле Полтавської битви» [6]

Експерсії, які проводяться у музеї «Поле Полтавської битви» подано на рис. 3 [7].

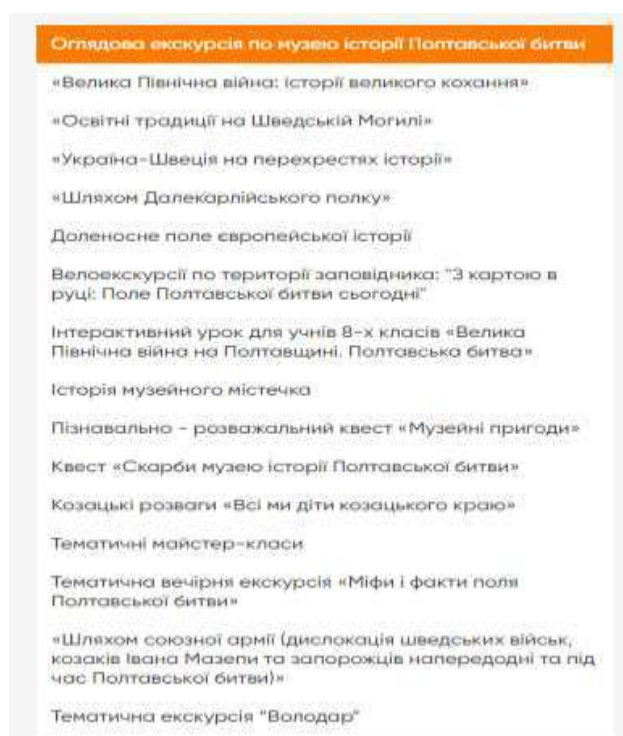

Рис. 3. Перелік експерсій у ДКЗ «Поле Полтавської битви» [7]

Вартість екскурсій у ДІКЗ «Поле Полтавської битви» коливається від 120 до 440 грн і залежать від кількості відвідувачів в одній групі (від 17 до 25 осіб) з додаванням вартості вхідного квитка 25 грн на одну особу.

Таким чином, очевидно, що державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви» має доволі розгалужену інфраструктуру, яка включає в себе безпосередньо музей зі значною кількістю експонатів, що демонструють усі сторони учасників Полтавської битви, та заповідник, до якого входять пам'ятники і пам'ятки, пов'язані з історією Полтавської битви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Музей історії Полтавської битви. ДІКЗ «Поле Полтавської битви. Офіційний сайт. URL : <https://battle-poltava.org/expositions/museum-founder-i-f-pavlovsky/>
2. Музей історії Полтавської битви. Історія Полтави: сайт Бориса Тристанова. URL : <http://histpol.pl.ua/ru/glavnaya?id=215>
3. Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви». URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_історико-культурний_заповідник_«Поле_Полтавської_битви»
4. Заповідник. ДІКЗ «Поле Полтавської битви. Офіційний сайт. URL : <https://battle-poltava.org/reserve/>
5. Полтавщина : Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. К. : УЕ, 1992). Стор. 794 / Історія Полтави: сайт Бориса Тристанова. URL : <http://histpol.pl.ua/ru/glavnaya?id=215>
6. Експозиція музею. ДІКЗ «Поле Полтавської битви. Офіційний сайт. URL : <https://battle-poltava.org/exposition/>
7. Екскурсії. ДІКЗ «Поле Полтавської битви. Офіційний сайт. URL : <https://battle-poltava.org/excursions/>

ШВЕЦЬ А. О., здобувач вищої освіти (СВО магістр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

КРЕАТИВНИЙ БІЗНЕС: ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Креативність виступає важливим фактором, який сприяє досягненню успіху у багатьох сферах життєдіяльності людини, спільнот, суспільства у цілому. Креативність (від лат. creatio – творчість) – це вміння людини мислити і діяти нестандартно та оригінально, відходити від тих стереотипів і шаблонів мислення та поведінки, які вкорінилися у свідомості, поведінкових реакціях та діяльності людини, суспільства. Креативність розглядається багатьма науками: гуманітарними, суспільними, інженерно-технічними. Вона важливою стала не лише для напрямів і професій суто творчої орієнтації, але і для бізнесу.

Не так давно у науковому товаристві й у практичному середовищі з'явився термін креативне підприємництво (creative entrepreneurship). На думку Макса Яковера, засновника креативного простору і коворкінгу «Часопис», креативне підприємництво є підприємництвом «у межах креативної економіки», ключовою особливістю якої є її фіндування «на знаннях, інформації та емоціях». За цих обставин суттєву роль у креативній економіці відіграють нові технології у різних сферах життєдіяльності, аналіз існуючих та відкриття нових знань, також у рамках креативної економіки створюються нові парадигми та моделі бізнесу [1].

Вважається, що у вузькому розумінні, креативне підприємництво належить до культурних та творчих бізнес-індустрій. «Креативне підприємництво включає області, які ґрунтуються на культурній творчості і капіталізують інтелектуальну власність. Сюди належать дизайн та мода,

архітектура, аудіовізуальний сектор (промисловість, радіомовлення), видавнича справа, ЗМІ, візуальні мистецтва, музична індустрія, спадщина (музеї, бібліотеки, архіви), реклама та розваги (ігри, програми)», – вважає Рагнар Сііл (Ragnar Siil), Керуючий партнер Creativity Lab (Естонія) [1].

У ширшому розумінні, креативне підприємництво включає «перетин аспектів креативних галузей, що означає те, що культура і культурна творчість пов'язані з іншими напрямками і галузями виробництва, і вони взаємовигідні. Наприклад, культурний туризм – культура та творчість – це завжди привід для туристів відвідати країну, але це також надає економічний вплив на низку інших галузей (розміщення, логістику, громадське харчування тощо)» [1].

Креативний бізнес визначають як тип організації, що природним чином виникає з найрозвиненіших форм класичного індустріального бізнесу та є найбільш адекватним до потреб розвитку інтелектуального капіталу [2].

У креативному бізнесі переважальним є прагнення підприємця реалізувати свій творчий потенціал та потенціал його команди, орієнтований на розроблення і організацію виробництва принципово нової продукції. Водночас, Руслан Анфілов, голова «Фундації креативного бізнесу», вважає, «креатив не тільки в тому, щоб вигадати щось абсолютно нове, але й використати існуючу технологію по-новому» [3]. Такий бізнес гуртується навколо такої творчої особистості, яка сприяє стійкому процвітанню започаткованої бізнес-справи. Креативний бізнес зазвичай є вузько спеціалізованим.

Отже, креативний бізнес (або підприємництво) стосується усіх тих галузей економіки, усіх тих виробництв, які можуть використовувати творчий підхід у пошуку нових ідей, нестандартних рішень при реалізації поставлених менеджментом завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Креативное предпринимательство: как сделать творчество основой бизнеса? URL : <https://ubr.ua/business-practice/own-business/kreativnoe-predprinimatelstvo-kak-sdelat-tvorchestvo-osnovo-biznesa-342156>
2. Лошковська Х. С. Тенденції розвитку креативності в контексті міжнародного бізнесу. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2860#:~:text=Креативний%20бізнес%20являє%20собою%20тип,найрозвиненіших%20форм%20класичного%20індустріального%20бізнесу>
3. Креативний бізнес дає набагато більші прибутки, Руслан Анфілов. URL : <https://hromadske.radio/podcasts/svoyimyrukamy/kreatyvnyy-biznes-daye-nabagato-bilshi-prybutky-ruslan-anfilov>

КРИВЕНЬ Н. М., здобувач вищої освіти (СВО магістр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ОФШОРНИХ КОМПАНІЙ ТА ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У БІЗНЕС- ПРАКТИЦІ

Функціонування офшорних юрисдикцій безпосередньо пов'язане зі створенням офшорних компаній на їх території. Однак наразі поняття «офшорна компанія» не має однозначного визначення у міжнародному та вітчизняному правовому полі. На наш погляд, найбільш повним є підхід вітчизняного науковця Р. Лещенка, відповідно до якого під офшорною компанією слід розуміти будь-яку форму ведення бізнесу, яка користується особливостями провадження своєї діяльності, та якій притаманний офшорний статус [2].

Офшорна компанія має місце реєстрації в офшорній зоні – на території з пільговими умовами господарської діяльності у вигляді низького рівня оподаткування, послабленого валютного та фінансового контролю. Проте попри наявність пільг, головною особливістю, що відрізняє компанію з офшорним статусом від звичайної, є місце ведення своєї господарської діяльності. Так, офшорна компанія має право здійснювати свою господарську діяльність виключно поза межами країни своєї реєстрації, надаючи послуги особам-нерезидентам. Зокрема, таку вимогу висувають самі країни-офшори. Пояснити це можна тим, що офшорні юрисдикції через наявність вищезгаданих пільг для ведення бізнесу, не можуть забезпечити однакових умов його ведення нарівні з компаніями, що є резидентами цих країн та не мають офшорного статусу.

Головною метою існування офшорних компаній є створення легального механізму зниження податкового тягара та забезпечення

належного рівня міжнародного податкового планування під час ведення господарської діяльності, управління фінансами, розміщення валюти на рахунках в іноземних банках, захисту активів. До ключових критеріїв створення офшорних компаній можна зарахувати: а) законність існування; б) реєстрація відповідно до місцевого законодавства; в) спрощена процедура реєстрації; г) нерезидентність для країни, в якій реєструється; д) ведення господарської діяльності за межами країни реєстрації; е) нерівність офшорної компанії з місцевими компаніями – резидентами країни-офшору; є) спрощена процедура управління компанією (можливість мати номінальних власників або номінальних директорів); ж) надання високих гарантій конфіденційності реальних власників або директорів офшорних компаній; з) сприятливий клімат ведення бізнесу за допомогою низького контролю з боку країни-реєстрації у фінансових, валютних, банківських та інших сферах [2].

За загальним правилом офшорні компанії за своїм статусом не відрізняються від інших юридичних осіб: вони реєструються у встановленому законодавством порядку, мають організаційно-правову форму, визначену структуру управління, рахунки в банках та інші ознаки. При цьому, враховуючи особливі ознаки офшорних компаній, останні, як правило, не мають керівного офісу в країні реєстрації, юридична адреса надається місцевими фірмами.

Натепер науковцями досліджені різні типології, які використовуються офшорними компаніями. Розглядаючи весь широкий спектр діяльності офшорних компаній сьогодні можна виокремити більш розгорнуту типологію офшорних компаній, яка включає в себе ознаки організаційно-правової форми офшорної компанії.

У світовій практиці найчастіше реєструють такі типи офшорних компаній: а) фірми-«скарбнички» для накопичення грошових коштів;

б) підприємства для проведення транзитних торгових операцій; в) фірми-«роялті», що збирають різні ліцензійні виплати за об'єкти права інтелектуальної власності; г) фірми-перевізники й судноплавні компанії, що займаються морськими та авіаперевезеннями як власними, так і зафрахтованими суднами й літаками під прапором офшорної держави; д) страхові компанії, котрі займаються перестраховуванням ризиків або страхують «дружні» компанії; е) банки, банківські філії та кредитні установи; є) фінансові компанії й брокерські фірми; ж) інвестиційні та трастові компанії, що управляють грошовими активами клієнтів; з) холдингові компанії; і) штаб-квартири компаній (наймають велику кількість співробітників); к) інформаційні агентства та видавничі фірми [4, с. 193].

Залежно від організаційно-правових форм юридичних осіб офшорні компанії можна поділити на:

– офшорні компанії закритого типу у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю. Коло власників таких компаній зазвичай обмежене, а корпоративні відчужуються в першу чергу іншим учасникам товариства;

– офшорні компанії відкритого типу – акціонерних товариств, власниками та акціонерами яких може бути необмежене коло осіб;

– офшорні компанії з необмеженою відповідальністю [2].

Розглянемо найпоширеніші схеми використання офшорних компаній у світовій практиці податкового планування. Найпростішим способом використання компанії, що діє під юрисдикцією країн сприятливого режиму оподаткування, як легального засобу зниження податків, є експортно-імпорتنі операції. Перевагою «експортної/імпорتنі схеми» для офшорного бізнесу є її простота і доступність. За цією схемою вітчизняна юридична особа продає товар спершу своїй офшорній структурі, яка потім реалізує його в будь-якій країні. При цьому весь прибуток від реалізації товару завдяки регулюванню контрактної ціни (різниця між ціною купівлі та ціною продажу товарів) залишається на балансі офшорної компанії.

Протилежною схемою послуговуються при імпорті: офшорна компанія здійснює закупівлю товарів, а потім перепродає його вітчизняній фірмі. За такого сценарію за підписаним контрактом українська фірма отримує мінімально можливий запланований прибуток, а офшорна структура забирає собі різницю, що не оподатковується у країні діяльності [3, с. 96].

За умови надання послуг схема набуває такої модифікації: офшорна компанія виступає представником української юридичної особи, а отже її маркетингові (або будь-які інші) послуги оплачуються певним відсотком від вартості контракту. Саме тому прибутки, отримані в результаті таких заходів, будуть акумулюватися на рахунках компанії в офшорі, в обхід оподаткування у країні діяльності [4, с. 198–203]. Окреслена схема є досить популярною і широко використовується в міжнародній практиці.

При використанні посередницької («агентської») схеми, компанія, зареєстрована в офшорі, наймає як агента фірму в країні, де планує вести свою основну діяльність (здійснювати торгівлю, забезпечувати надання послуг тощо). Фірми-агенти, керуючись агентською угодою, укладають необхідні договори з контрагентами, відповідно до яких всі платежі спрямовуються на рахунки офшорної компанії. Таким чином, у ході реалізації схеми податкові відрахування суттєво скорочуються, оскільки фірми-агенти отримують від компанії-офшора мінімальну агентську винагороду (не більше 1–2 % від виторгу), з якого і платять податки в країні своєї діяльності [1, с. 102–105].

При використанні «будівельної схеми» компанія, зареєстрована в офшорі, виступає генеральним підрядником та отримує всю оплату за проведення будівельних робіт. Будівельна фірма-резидент виступає субпідрядником: їй офшорна структура перераховує чисту собівартість будматеріалів та виконаних робіт. У результаті субпідрядник фактично нічого не заробляє або його прибуток незначний, а відповідно, мізерно

малі і податки, сплачені у країні діяльності, оскільки весь реальний прибуток залишається в офшорній компанії [3, с. 96–97].

Отже, для сучасних підприємств, які шукають можливості зниження власних податкових відрахувань, використання фінансових механізмів офшорних юрисдикцій є актуальною альтернативою іншим способам податкової оптимізації. Підприємці та посередницькі структури, що спеціалізуються на створенні та використанні офшорних компаній у контексті податкового планування, нерідко пропонують для зацікавленої сторони кілька актуальних офшорних схем з урахуванням запитів власника бізнесу та конкретної ситуації. Більше того: технології використання фінансових механізмів офшорів часто належать до «ноу-хау» компаній і банків, які ретельно оберігаються та приховуються від конкурентів. Наразі ж можна констатувати, що для компанії, яка має на меті мінімізацію власних податкових відрахувань у довгостроковій перспективі, процес планування офшорних схем, незважаючи на його сумнівну легальність, значну вартість та затрати часу, є доволі ефективним способом фінансової оптимізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лакіза В. В., Ілечко А. П. Фінансові механізми офшору. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 706: Логістика. С. 100–106.
2. Лещенко Р. М. Офшорні компанії: поняття та організаційно-правові форми. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 4. С. 93–99. URL : <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-5-2013/item/138-ofshorni-kompanii-poniattia-ta-orhanizatsiino-pravovi-formy-leshchenko-r-m>.
3. Луцишин З., Южаніна Н., Фролова Т., Мазур М., Перебийніс Д. Сучасна офшоризація бізнесу у конструкті національної фіскальної безпеки. *Міжнародна економічна політика*. 2019. № 1 (30). С. 70–112.
4. Міжнародне оподаткування: навчальний посібник / В. І. Грушко, Ю. О. Махортов, Н. А. Телічко, В. М. Бородачова. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 382 с. URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/715/1/Telichko%20mizn.pdf>.

ОКАНЬ Є. В., здобувач вищої освіти (СВО магістр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Кожна нація має власну дефініцію успішного буття, яку дозволяє вивести успадкована від предків практика господарювання. Беззаперечним елементом такої практики є господарський менталітет нації, що здійснює суттєвий (хоч, на перший погляд, і не дуже помітний) вплив на економічний розвиток будь-якої держави.

Формування господарського менталітету нації – складний і тривалий процес, який включає щонайменше три основні групи чинників: релігійно-етичну, географічну (природно-кліматичну) та історичну. У своїх роботах видатний український економіст М. Туган-Барановський наголошував, що сутність господарської діяльності суспільства значною мірою регулюються світом психологічних почуттів людини, трудовими традиціями, релігійними канонами, національною свідомістю і характером, що є базовими складовими феномену ментальності [2, с. 180].

Роль духовної складової у формуванні українського господарського менталітету зводиться до того, що релігія, проповідуючи загальні принципи моралі, породжує неформальні правила поведінки, у тому числі в економічній сфері. На Заході України толерантно співіснують три релігійні течії – православ'я, греко-католицизм та католицизм. На східній же частині території України пануючим віросповіданням є православ'я. Кожна з окреслених конфесій культивує молитву, духовну працю, натомість відводячи праці матеріальній більш підпорядковану роль. Релігійно-етичні цінності продовжують впливати на формування

господарського менталітету нації попри різні суспільні зміни у цій царині.

Щодо географічного (природно-кліматичного) чинника, то тут слід звернути увагу на такі обставини. Територія сучасної України не є захищеною природними рельєфними формами, має значний шар чорнозему, який в усі часи приваблював бідних на землі східноєвропейських та азійських загарбників. У часи скрути населення не мало можливості переховуватися в густих лісах чи інших природних укриттях. Постійні зовнішні загрози зумовили необхідність розбудови колективних систем захисту від ворогів. Ведення господарства з використанням трудомістких і низькопродуктивних ранніх систем землеробства також потребувало колективної господарської взаємодопомоги, общинності та консолідації ресурсів. Не маючи власного сильного державного утворення та захисних форм рельєфу, землероби вимушені були пристосовуватися до будь-якої влади (за винятком часів Київської Русі та Богдана Хмельницького), сподіватися тільки на свої сили. Наслідком такої ситуації став своєрідний стереотип «покірного» українця, що завжди стоїть осторонь можливих неприємностей («моя хата скраю – нічого не знаю»). Насправді ж, така риса дозволила вижити у найскладніших умовах. Люди сформували вміння обдурити (перехитрити) часто ворожу до них владу, навчилися отримувати користь з будь-якого її прорахунку [1, с. 10].

Історичний чинник формування господарського менталітету українського народу є найвпливовішим, найскладнішим і найбільш неоднозначним з-поміж усіх, що сформували його сучасну природу та специфіку. З точки зору оцінки саме історичного впливу на господарський менталітет, українець отримує унікальні, неповторні риси, оскільки, як зазначалось вище, окремі частини сучасної території України в різні історичні епохи входили до складу різних державних утворень. Саме цей чинник протягом віків поглиблював психологічне, побутове та політичне

відчуження між різними частинами українського народу і врешті-решт став основною причиною такої донедавна домінуючої риси української ментальності, як відсутність почуття національної єдності. Це не могло не залишити історичний слід у господарській культурі та поведінкових мотивах різних частин української нації.

Слід зазначити, що в нашій історії є чимало подій, які мали діаметрально протилежні вектори впливу на процеси формування про- або ж контрkapіталістичних ознак ментальності. Прикладом можуть служити періоди Козаччини та кріпосного права в Україні. Перший випадок – це приклад того, як історичні обставини сприяли формуванню саме проkapіталістичного духу. Козацька епоха спричинила унікальний синтез колективного та індивідуального; свободи волі і вибору з відчуттям дисципліни та відповідальності; духу конкурентності та співпраці; общинних інтересів та інституту приватної власності на землю. Кріпосне право натомість пригнічувало все те, що могло формувати дух капіталізму та підприємництва в майбутньому, культивуючи покору, терпіння та здатність бути підконтрольним.

За радянських часів у масовій суспільній свідомості сформувалася настанова на мінімізацію економічних зусиль, обмеження потреб до середнього рівня, налаштованість не на саморозвиток, а на гнучкість, пристосуванство. Фахівці також виділяють такі основні риси «радянської» свідомості: пасивність особи – відсутність волі до поліпшення життя власними силами, що доповнюється формальною активністю, головне – створити враження, що людина працює, а не працювати на певний результат; комплекс меншовартості – відчуття власної неспроможності через некомпетентність та непрофесіоналізм, зворотним боком чого є невмотивована амбіційність; патерналізм – очікування від влади розв'язання власних проблем.

Як підсумок зазначимо, що історичний чинник сформував у українців таку рису, як двоїстість, тобто поєднання діаметрально протилежних якостей, які рівною мірою притаманні одному народу. Населенню Східної частини України більшою мірою притаманні у порівнянні з населенням Західної України, такі цінності, як традиціоналізм, колективізм, низька адаптивність до зарубіжного прогресивного досвіду та мінімальна здатність до підприємницьких ризиків. Водночас двоїстість відіграла важливу роль у збереженні українського господарства як окремого явища, але у сучасних реаліях вона стала на заваді при впровадженні та культивуванні підприємницької культури та виходу України на світовий ринок як конкурентоспроможної економічної сили. Релігійний чинник заклав фундамент господарського менталітету з тих якостей, що йдуть у розріз з обраним типом економічної системи, а природно-географічний виховав з українців індивідуалістів. Усі ці аспекти слід враховувати при проведенні державних економічних реформ з метою забезпечення ефективної та оптимальної господарської діяльності населення держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возьний К. З. Економічна поведінка людини та її ментальні мотиви. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 5 (95). С. 3–15.
2. Семикіна М. В. Історико-економічні аспекти зв'язку мотивації праці і національного трудового менталітету. Єлисавет. Історичні науки: збірник наукових праць. Кіровоград : КНТУ, 2012. Вип. 1. С. 178–194.

ТИМОШЕНКО Ю. С., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І НІМЕЧЧИНИ

Розвиток торговельно-економічного співробітництва є важливим для розвитку економіки будь-якої держави, оскільки країна не може повністю задовольнити потреби населення через обмеженість ресурсів і інколи необхідні іноземні інвестиції. Співпраця з іншими країнами є важливим елементом для будь-якої країни, зокрема і для України.

Одним з перспективних торговельно-економічних партнерів є Німеччина. З точки зору валового внутрішнього продукту економіка Німеччини є найбільшою економікою Європи та четвертою за величиною економікою світу [1]. За обсягом валового внутрішнього продукту на душу населення у 2020 році Німеччина посіла 16 місце у всьому світі [1]. Станом на 2019 рік Німеччина займала 7 місце (із 141 країни) з найбільш конкурентоспроможних країн світу [2]. Інфляція становить 0,5 % [3]. Торгівля становить 88,1 % ВВП Німеччини [3]. Крім того, німецьке право зовнішньої торгівлі характеризується принципом лібералізації, ця країна є однією з найбільших імпортером та експортером у світі. Ці всі показники свідчать про те, що Німеччина – економічно успішна і відкрита світу держава.

На даний момент ФРН продовжує бути одним зі світових лідерів у торгівлі з нашою державою. Станом на 2020 рік Німеччина посідала четверте місце серед країн світу за обсягом українського експорту, поступаючись лише Російській Федерації, США і Швейцарії [3]. За обсягом імпорту займала також четверте місце, поступаючись лише

Сполученому Королівству Великої Британії та Північної Ірландії, США і Туреччині [3]. Основні показники двосторонньої торгівлі товарами та послугами між Україною і Німеччиною наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Показники двосторонньої торгівлі товарами та послугами у 2020 р.

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн.дол. США	у % до 2019р.	у % до загального обсягу	млн.дол. США	у % до 2019р.	у % до загального обсягу	
Німеччина	613,3	101,2	5,5	388,3	79,0	7,5	225,0

Джерело: складено на основі [4]

Німеччина є великим ринком збуту для вітчизняних товарів і послуг. Згідно зі статистичними даними у структурі експорту українських товарів до Німеччини переважають поставки: електричних машин; насіння і плодів олійних рослин; одягу та додаткових речей до одягу; руди, шлаки і зола; меблів; реакторів ядерних, котлів, машин; виробів з чорних металів; деревини і виробів з деревини; чорних металів; зернових культур (рис. 1).

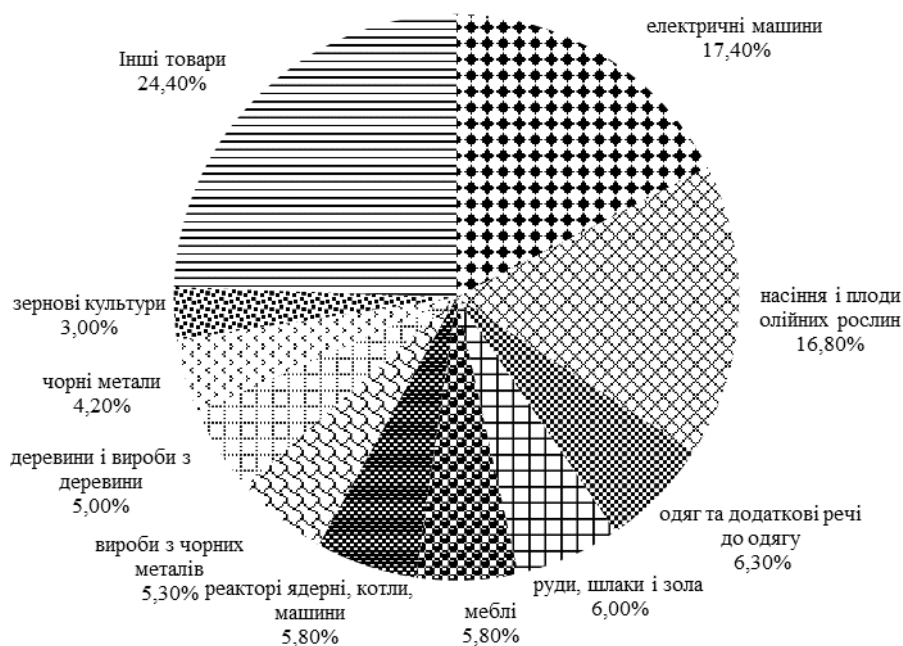

Рис. 1. Структура експорту українських товарів до Німеччини [5]

Німеччина відома якістю своїх товарів. Також вона виробляє складну продукцію, виробництво яких в Україні слабо розвинене. Саме тому для нашої країни ФРН є важливим імпортером. У структурі імпорту з Німеччини у 2020 році домінувало надходження: реакторів ядерних, котлів, машин; засобів наземного транспорту крім залізничного; електричних машин; фармацевтичної продукції; пластмаси, полімерних матеріалів; палива мінерального, нафти і продуктів її перегонки; різноманітної хімічної продукції, приладів та апаратів оптичних, фотографічних; паперу і картону (рис. 2).

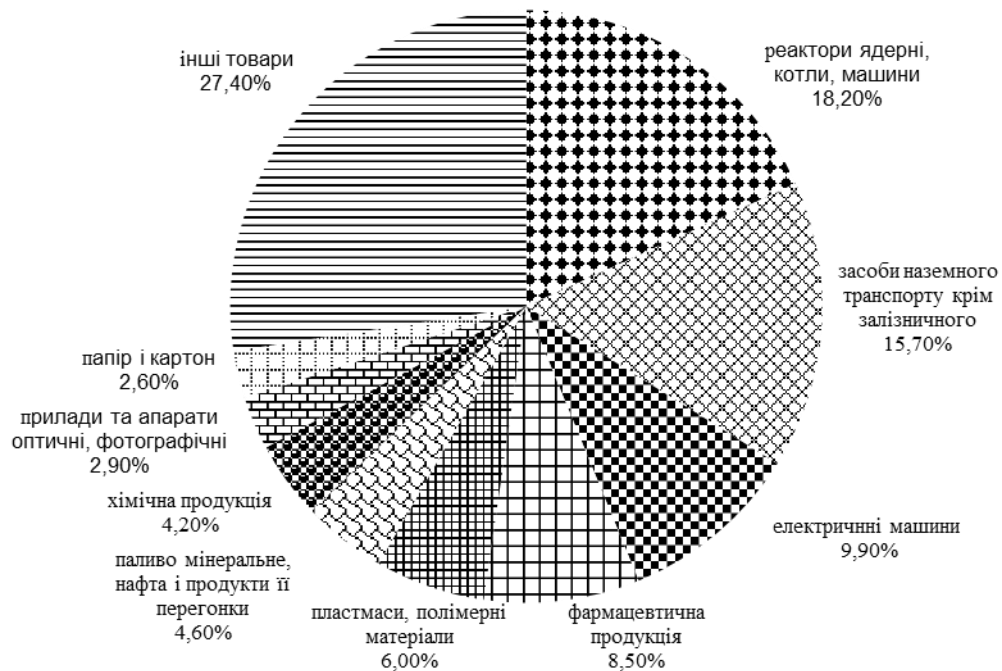

Рис. 2. Структура імпорту німецьких товарів до України [5]

На даний момент, економіка України перебуває в складній економічній ситуації, яка зберігає тенденції до погіршення внаслідок продовження агресивної політики Російської Федерації, окупації Криму і військових операцій на території України. Тому іноземні інвестиції зараз є важливими, оскільки вони можуть створити сприятливі умови для розвитку української економіки. Залучення іноземних інвестицій дає змогу країні-реципієнту отримати ряд вигод, основними з яких є поліпшення

платіжного балансу; трансфер новітніх технологій та ноу-хау; комплексне використання ресурсів; розвиток експортного потенціалу і зниження рівня залежності від імпорту; досягнення соціально-економічного ефекту

Одним з головних інвестором в економіку України також є Німеччина. Станом на 1 січня 2020 року Німеччина інвестувала 1843,1 млн. дол. США в економіку України, що становить 5,1 % від загального обсягу всіх прямих іноземних інвестицій в економіку України, і таким чином посіла четверте місце серед основних інвестиційних партнерів [5].

Значний обсяг німецьких інвестицій в українську економіку відноситься до промислового сектору, що становить 1174,1 млн. дол. США (63,7 % від загального обсягу німецьких інвестицій в економіку України) [5]. Німецькі інвестори інвестували 241,3 млн. дол. США (13,1 %) у оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автомобілів та мотоциклів [5]. У транспорт, складське господарство, поштові та кур'єрські служби німецькі інвестори інвестували 90,0 млн. дол. США (4,9 % німецьких інвестицій) [5]. Крім того, Німеччина також інвестувала у такі сфери: фінансова та страхова діяльність; сільське господарство, лісове господарство та рибальство; будівельна промисловість; адміністративні та допоміжні послуги; професійна, науково-технічна діяльність; інформація та телекомунікації; угоди з нерухомістю тощо.

Україна інвестує в німецьку економіку, але в меншому обсягу. Станом на 01.01.2020 р. Україна інвестувала в економіку Німеччини 3,4 млн. дол. Більшість інвестицій (2,4 млн. дол. США, 72,2 %) припадає на промисловий сектор (переробна промисловість [5]). Крім того, українські інвестиції були використані в таких сферах: будівельна промисловість; транспорт; адміністративні та допоміжні послуги.

Україні вигідно і надалі продовжувати торговельно-економічну співпрацю для розвитку економіки. На даний момент Німеччина є

відкритою до зовнішньоторгівельної співпраці, саме тому дану співпрацю не складно буде проводити.

ЛІТЕРАТУРА

1. StatisticsTimes. URL : <https://statisticstimes.com>.
2. World Economic Forum. URL : <https://reports.weforum.org>
3. Світовий банк. URL : <https://data.worldbank.org>
4. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Посольство України у Федеративній Республіці Німеччині. URL : <https://germany.mfa.gov.ua>

ЛИТВИН М. С., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Інформація сьогодні є одним із первинних ресурсів, вартість якого не менша за вартість матеріальних, сировинних та інших ресурсів. Використання останніх значною мірою залежить від стану та використання інформації. На відміну від більшості ресурсів, які можуть бути вичерпані, інформаційний потенціал може бути використаний багато разів як колективами, так і окремими особами. При цьому вона постійно збільшується і збагачується. Найважливішим фактором підвищення ефективності виробництва на підприємстві є вдосконалення управління. Удосконалення форм і методів управління базується на досягненнях науково-технічного прогресу, подальшому розвитку інформатики, яка вивчає закономірності, методи і способи накопичення, обробки та передачі інформації за допомогою різноманітних технічних засобів. Різноманітні інформаційно-технічні інновації слід сприймати як засіб зниження та зниження витрат на управління [1, с. 24].

У діяльності сучасних підприємств інформація є істотним і першорядним фактором нормального функціонування. При цьому особливо важливо забезпечити оперативність і достовірність інформації, а також на основі цієї інформації приймати правильні рішення. Значну вагу у прийнятті рішень відіграє науково-технічна інформація, що містить новітні наукові знання, відомості про винаходи, технічні нововведення підприємства та підприємств-конкурентів. Це постійно поповнюваний загальний фонд і потенціал знання і технічних рішень, практичне і своєчасне використання яких забезпечує організації високий рівень

конкурентноздатності. Інформація є головною для підготовки відповідних звітів, пропозицій щодо розвитку та прийняття управлінських рішень. Структура кожної конкретної інформації визначається потребами управлінських підрозділів та управлінськими рішеннями. Таким чином, аналізуючи потреби сучасних підприємств в інформації, для її нормального функціонування важливо виявити такі особливості прийняття рішень, як свідомі і цілеспрямована діяльність людини, поведінка, заснована на фактах і цінностях; процес взаємодії учасників підприємства, вибір альтернатив у межах соціально-політичного стану бізнес-середовища, частина загального процесу управління; немінуча частина повсякденної роботи менеджера, значення всіх інших функцій управління [2, с. 44].

Інформаційні системи управління – це певна інформація, дані, призначені для забезпечення легкого прийняття рішень у сфері цільової діяльності, оскільки інформаційна система являє собою сукупність взаємопов'язаних компонентів, що визначають різні сторони інформаційної діяльності об'єкта. Потреба в інформації різних суб'єктів та управлінських підрозділів неоднакова і визначається, насамперед, завданнями, які вирішуються в процесі управління тим чи іншим суб'єктом, керівником, іншим працівником апарату управління. Це також залежить від таких факторів, як: масштаб і важливість прийнятих рішень (чим вагомішим є рішення, тим більша та різноманітніша інформація, необхідна для його підготовки та прийняття); кількість і характер контрольованих, регульованих параметрів; кількість варіантів можливого стану і поведінки керованого об'єкта; величина і різноманітність внутрішніх і зовнішніх впливів на керовану систему, кількість і якість показників, що характеризують результати діяльності системи.

Аналізуючи вплив інформації на процес управління, варто наголосити на головних проблемах підготовки та прийняття управлінських рішень. Серед них є те, що діяльність організації в цілому, а також її підрозділів і працівників не мають повного об'єктивного інформаційного відображення; невизначеність історії питання: наявність вихідних документів та істотних причин для прийняття конкретних рішень, неможливість отримати адекватний запит на інформацію з документів, в яких вона міститься; уповільненість документообігу, поява дублікатів або суперечливих документів; слабка інтеграція функції інформаційного забезпечення в систему управління, недостатній рівень обробки інформації, неправильна інтерпретація «потрібної» та «непотрібної» інформації.

Проблеми виникають, коли в організації розвивається ситуація, яка відрізняється від запланованої. Кожна проблемна ситуація викликана внутрішніми і зовнішніми факторами [3, с. 16].

Внутрішні цілі включають цілі та стратегію підприємства, технології та ресурси, структуру виробництва, управління тощо. Вони формують підприємство як систему, тому зміна однієї з них зумовлює необхідність прийняття заходів, які б зберегли підприємство як систему. ціла система. Відхилення запланованого темпу та обсягу роботи також є внутрішніми факторами, які можуть викликати проблеми; вони виникають внаслідок некоректних дій персоналу, відсутності виконавської дисципліни або нечіткого розподілу повноважень між ними. Ці проблеми пов'язані з недоліками самої системи управління. їх необхідно своєчасно виявляти, усувати та не допускати їх появи в майбутньому.

Зовнішні фактори можуть бути прямими і непрямими, загрожуючи їй і відкриваючи нові можливості. Наприклад, зміна смаків і пріоритетів споживачів створює значні проблеми зі збутом. Вирішити їх підприємство може не шляхом відмови від виробництва звичної продукції, а шляхом її модифікації або переходу на інші ринки тощо. Часто нові проблеми

полягають у змінах чинного законодавства, податкової системи тощо. Виявлення існуючих проблем дає можливість спрогнозувати їх у майбутньому, а отже попередити їх виникнення та збільшити час на підготовку відповідних управлінських рішень [4, с. 187].

До управлінського рішення висувається ряд загальних вимог [5, с. 119–121]:

Комплексна обґрунтованість визначає необхідність прийняття рішення на основі найбільш повної та достовірної інформації. Необхідно провести оцінку ресурсного забезпечення, науково-технічних можливостей, цільових функцій розвитку, економічних і соціальних перспектив організації, регіону, галузі. Всебічна обґрунтованість рішення вимагає пошуку нових форм і способів обробки науково-технічної та соціально-економічної інформації.

Своєчасність означає, що рішення не повинно відставати або випереджати потреби та цілі соціально-економічної системи. Передчасне рішення не знаходить підстав для реалізації, але сприяє розвитку негативних тенденцій. Несвоєчасні рішення поглиблюють негативні тенденції.

Повнота змісту передбачає, що рішення має охоплювати весь об'єкт управління, всі сфери його діяльності, напрями розвитку. Загалом управлінське рішення повинно включати: мету функціонування та розвитку системи; засоби та ресурси, що використовуються для досягнення цієї мети; терміни; порядок взаємодій між підрозділами та виконавцями; організація роботи на всіх етапах реалізації рішення.

Повноваження означає суворе дотримання суб'єктом управління тих прав і повноважень, які надані йому вищим рівнем управління. Збалансування прав та обов'язків кожного органу, підрозділу чи рівня влади є постійною проблемою нових викликів розвитку.

Узгодженість з попередніми рішеннями втілюється у безперервність розвитку. Необхідно виконувати закони, постанови, накази, а на рівні окремої організації проводити послідовну ринкову та соціальну політику.

Прийняття та реалізація управлінських рішень вимагає високого професіоналізму та певних соціально-психологічних якостей особистості. Потужним фактором, що активізує процеси прийняття та реалізації рішень, є сучасна оргтехніка.

Використання сучасної оргтехніки дає змогу створити сприятливі умови для розвитку економіки, стимулювати зростання продуктивності праці та підвищення заробітної плати, полегшити організацію зв'язку на всіх рівнях управління, швидко знизити матеріало та енергоємність окремого виробництва та народного господарства як цілий [6, с. 704].

Отже, аналізуючи значення інформаційної системи в підготовці та прийнятті управлінських рішень, можна сказати, що від того, яким буде це рішення, залежить діяльність підприємства, і залежить від того, буде досягнута мета чи ні. Тому прийняття рішення завжди тягне за собою певні труднощі. Це пов'язано з відповідальністю та невпевненістю, яка присутня при виборі однієї з альтернатив. Сьогодні передумовою успіху сучасного підприємства є вміння приймати правильні та ефективні рішення на основі точної та актуальної інформації про стан справ у компанії. Сучасні принципи організації бізнесу вимагають використання таких інтерактивних систем обробки інформації, які забезпечують можливість розподіленої командної роботи на *основі корпоративних середовищ*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клімушин П. С. Інформаційні системи та технології в економіці : навч. посіб. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. 448 с.
2. Федотова Е. Л. Информационные технологии и системы : учеб. пособие. Москва : ИД «ФОРУМ» : ИНФРА-М, 2017. 352 с.

3. Воронін А. М. Інформаційні системи прийняття рішень: навчальний посібник. Київ : НАУ-друк, 2019. 136 с.
4. Литвин М. Інформаційні виміри економічної нерівності. *Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету ПНПУ імені В. Г. Короленка*. Полтава : ПП Астроя, 2012. 266 с. С. 178–179.
5. Морзе Н.В. Інформаційні системи. Навч. посібн. / за наук. ред. Н. В. Морзе. Івано-Франківськ : «ЛілеяНВ», 2015. 384 с.
6. Павлиш В. А. Основи інформаційних технологій і систем : Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. 500 с.

ЩЕРБИНА Є. С., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглядаючи систему економічних цінностей громадян України, спочатку необхідно проаналізувати історичні умови, в яких ці люди формувалися як особистості. Значна частина сучасного українського суспільства складається з людей, тривалий період життя яких припав на радянський період історії. Цінності, у тому числі, економічні, котрі побутували у той час, суттєво відрізнялися від сьогодення. Наприклад, у радянському суспільстві майже не було приватної власності, економіка була планово-командною та управлялася з центру, за виключенням коротких історичних періодів не існувало приватного підприємництва, СРСР в цілому та кожний радянський громадянин зокрема були дуже слабо інтегровані до світового ринку тощо. Таким чином, упродовж життя кількох поколінь (а це приблизно 70 років) сформувалася стійка система економічних цінностей, котра, фактично, нікуди не поділася з розпадом СРСР, а успадкована українським суспільством років незалежності. Носіями цих цінностей були мільйони людей, які не могли (а часто й не хотіли) швидко змінитися, адже вплив як державної ідеології, так і соціальних норм радянських часів, були дуже сильними. Частина з цих людей (переважно старшого віку) дуже болісно проходила процес зміни суспільного укладу, соціально-економічні трансформації й, на жаль, так і не змогла до них повністю адаптуватися, знайти своє місце у новому суспільстві та державі.

Проте, все ж таки, можна констатувати, що ціннісний портрет пересічного українця останніми десятиліттями повільно, але змінюється.

Це відбувається у тому числі завдяки невідворотнім демографічним процесам. Лідируючу роль у цих змінах, на нашу думку, відіграє молодь – люди, які народилися вже після 1991 року. Дослідження та навіть прості спостереження показують, що ці українці більш вільні у багатьох аспектах: виборі/зміні роботи; ставлення до приватної власності та бізнесу, підприємницької діяльності; соціальної мобільності та ангажованості до світового ринку праці; бажанні ризикувати власними коштами (заощадженнями); усвідомленні залежності рівня власного життя та життя своєї родини від особистих зусиль та праці, а не від державного забезпечення тощо. Втім, ціннісні зміни молоді з об'єктивних причин не такі швидкі як нам хотілося б. Значна частка людей старшого віку й досі суттєво впливає на колективний ціннісний портрет нашого суспільства.

Оскільки цінності, з одного боку, виступають характеристиками індивідів, а з іншого боку, характеристиками культур, носіями яких є ті чи інші соціальні спільноти, можна припустити, що динаміка ціннісних орієнтацій відображає динаміку культурно-психологічних орієнтацій українців. Аналіз динаміки ціннісних орієнтацій може продемонструвати, як змінився культурно-психологічний портрет українського суспільства з часів розпаду СРСР під впливом різноманітних культурних, політичних та економічних трансформацій. Але, при вивченні змін того чи іншого явища чи процесу протягом певного періоду часу виникає проблема, пов'язана з тим, що такі зміни можуть бути спричинені трьома ефектами, а саме ефектом віку, ефектом когорти і історичним ефектом. Розрізнення цих ефектів має важливе значення при інтерпретації причин зміни досліджуваного явища чи процесу.

Зауважимо, що при вивченні динаміки ціннісних орієнтацій населення України дослідників зазвичай цікавить зсув від радянських до європейських цінностей. Так, наприклад, з цією метою Л. Сокурянська

аналізує ієрархію термінальних та інструментальних цінностей сучасного студентства з метою фіксації зсуву ціннісних орієнтацій молоді до європейського аксіодискурсу [3, с. 116]. Зазначимо, що концепція ціннісних орієнтацій особистості з поділом цінностей на два класи – термінальні та інструментальні цінності, була запропонована американським психологом М. Рокічем. За його поглядами, термінальні цінності – це переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути, а інструментальні – переконання в тому, що якийсь спосіб дій або властивість особистості переважають у будь-якій ситуації. Цей розподіл відповідає традиційному розподілові на цінності-цілі та і цінності-засоби. Прикладом термінальних цінностей можуть слугувати активне діяльнісне життя, здоров'я, життєва мудрість, цікава робота, любов тощо. Приклади інструментальних цінностей – акуратність, вихованість, життєрадісність, відповідальність тощо [2].

Цінності також можуть розглядатись у якості індикаторів цілого ряду трансформаційних процесів. Наприклад, О. Балакірева розглядає трансформації ціннісних орієнтацій як індикатор сприйняття суспільством інституційних перетворень. На основі аналізу пануючих пріоритетів та очікувань громадян вона приходить до висновку про домінування цінностей виживання (за методикою Р. Інглехарта) в українському суспільстві [1, с. 31–32].

Схожим чином до динаміки цінностей підходить О. Шестаковський та Є. Білоус. Вони розглядають цінності як базові культурні характеристики, які можуть сприяти або не сприяти встановленню певних інститутів в українському суспільстві. На основі замірів ціннісних орієнтацій за методикою Г. Хофстеде дослідники приходять до висновку, що процесу модернізації в українському суспільстві заважають висока дистанція влади

і низький індивідуалізм, а також надвисоке уникання невизначеності з боку громадян [4, с. 26].

Спектр ціннісних орієнтацій українського суспільства, відповідно до результатів Світового дослідження цінностей (World Values Survey) за 2017–2020 роки, дозволяє говорити про рух України в напрямку поступового прийняття секулярно-раціональних цінностей (тобто відхід від традиційних) і цінностей самовираження замість цінностей виживання. Залишаючись найближчою до групи православних країн Європи (Болгарія, Румунія тощо), в культурному сенсі Україна тяжіє до більшості країн Європейського Союзу [5].

Отже, підсумовуючи зазначимо, що економічні цінності українського суспільства являють собою доволі складний та різноманітний ціннісний симбіоз і, наразі, й досі перебувають у стані трансформації, що обумовлена низкою історичних, соціальних, психологічних чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балакірева О. М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві. *Український соціум*. 2002. № 1. С.21–32.
2. Исследование ценностных ориентаций М. Рокича. URL : <https://psychojournal.ru/tests/479-issledovanie-cennostnyh-orientaciy-m-rokicha.html>. [дата звернення 10.05.2022].
3. Сокурянська Л. Г. Ціннісні засади громадянської ідентифікації сучасного українського студентства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2010. № 25. С. 116–122.
4. Шестаковський О. П., Білоус Є. В. Базові культурні особливості українського суспільства і можливості їх використання для соціально-економічного розвитку: наукова доповідь. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2015. 36 с.
5. World Values Survey. URL : http://www.worldvaluessurvey.org/index_surveys. [дата звернення 10.05.2022].

ШМИГОЛЬ Ю. Ю., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

**ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ»
В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКОВІ РЕГІОНУ**

На межі ХХ-ХХІ ст.ст. відбулося інтенсивне поширення глобалізаційних процесів, у результаті чого трансформації торкнулися політичних і соціально-економічних систем різних рівнів, різних сфер буття людей, що вплинуло на зміну їхнього світосприйняття. Основними тенденціями культурної глобалізації, як складової соціально-економічної і політичної, та однієї з детермінант розвитку сучасного суспільства, стала, з одного боку, універсалізація культурного середовища, цифровізація соціокультурної сфери, з іншого – перегляд соціокультурних цінностей. Таке породило проблему розмивання індивідуальних рис окремої людини, втрати ідентичності етнічними групами, культурами, націями і народностями, регіонами, водночас сприяючи активізації національних рухів, актуалізації збереження локальних культур.

Негативні наслідки глобалізації, спровоковані нею світоглядна та ціннісна кризи стимулювали усвідомлення того, що для суспільств та людини нагальною є необхідність підтримки традицій, передачі міжпоколінного культурного досвіду, укріплення потреби і відчуття належності до культури свого регіону, своєї соціальної спільноти.

Вважаємо, що одним із культурних та соціально-економічних інститутів, який здатен задовольнити індивідуальні і суспільні потреби у належності до культури свого регіону, є музей. Інтеграційні процеси, глобалізація формують умови і характер взаємодії музею і людини, музею і суспільства, музею і регіону, музею і країни, адже музей залишається тією установою, яка здатна зберегти і передати прийдешнім поколінням

матеріальні цінності краю і дух епох, що супроводжував історію його розвитку.

Сучасній Полтавській області притаманний багатий культурний та соціально-економічний ландшафт, який наповнений своєрідними, унікальними матеріальними і духовними пам'ятками. Вони мають значення не лише для жителів регіону, але є вагомими для всесвітньої спадщини, оскільки формувався цей комплекс упродовж тисячоліть, епох і накопичив історію становлення та розвитку соціально-економічної культури великої кількості людей, їхніх груп, соціальних спільнот.

Суттєву роль у соціально-економічному розвитку Полтавського регіону відіграє Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви». Так, упродовж 2020 р. колективом Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви» була проведена значна науково-дослідницька, експозиційна, виставкова, культурно-просвітницька, господарська роботи. Усього за 2020 р. музей історії Полтавської битви відвідало 11948 туристів (із них учнів та студентів – 2704 особи) із тридцяти країн світу: Європи, Півн. Америки, Азії, Австралії, сорока шести міст України, чотирнадцяти міст та районних центрів Полтавської області, трьох сіл Полтавщини. На пільгових умовах музей відвідало 1782 особи. За 2014 по 2020 рік музей загалом відвідали 220301 туристів із різних куточків України і світу. Лише у 2020 р. було проведено 696 екскурсій, із них 61 екскурсія для дітей, 12 іноземною мовою (англійською), 58 аудіоекскурсій, 34 пільгових екскурсій. Спецрахунок музею ДІКЗ «Поле Полтавської битви» було поповнено на суму 333831 грн.

Через оголошену ВООЗ пандемію COVID-19 2020 рік видався не активним з точки зору відвідуваності ДІКЗ «Поле Полтавської битви». Тому увага працівників музею була зосереджена на такому: протягом 2020

року було проведено низку невідкладних робіт щодо поліпшення стану будівлі і матеріальної бази музею. Здійснено поточний ремонт підлоги експозиційних залів № 4 (площа 40,2 кв. м), № 1 (площа 56,2 кв. м), № 9 (площа 55,6 кв. м) на суму 183465,06 грн. Здійснено реекспозицію зали № 9 «На терезах часу» на суму 154348,00 грн., для експозиції додатково придбано предмети на суму 32232,08 грн. Із загального фонду фінансування придбано навісне пристосування до трактора – мульчувач на суму 75000,00 грн. Проведено капітальний ремонт автомобіля (35150,00 грн.). Придбано велосипед для організації та проведення велоекскурсій історичними місцями поля Полтавської битви (9880,00 грн.). Замінено стару сантехніку у туалетних приміщеннях закладу (9958,50 грн.). Придбано розкладні стільці для проведення масових заходів (9875,00 грн.). Для господарського відділу придбано бензокоси (19998, 00 грн.), автономну електростанцію (19900,00 грн.). Здійснено роботи з упорядкування, розчищення від порослі історичного поля Полтавської битви, вирівнювання ландшафту, корчування пнів шляхом закупівлі послуги спеціалізованих будівельних механізмів на суму 32412,00 грн. [1].

Модернізовано систему відеоспостереження музею історії Полтавської битви, посилено сигнал Wi-Fi мережі закладу (послуги здійснено на суму 26608,00 грн. грн.). Проведено реставрацію двох музейних предметів на базі Харківської філії Науково-дослідного реставраційного центру України на суму 19998,00 грн.

Заповідником чимало заходів реалізовано в рамках Міської програми розвитку культури та мистецтва міста Полтави на 2020-2024 роки (затверджений кошторис становив 450000 грн.) [2]. У січні за участю істориків міста, краєзнавців, музейників проведено засідання 10-го ювілейного наукового круглого столу, присвяченого пам'яті фундатора музею Івана Павловського. Захід профінансовано у сумі 4838 грн., а в жовтні в рамках заходів до Дня українського козацтва презентовано

другий випуск збірника наукових матеріалів за матеріалами роботи круглих столів протягом 2015–2020 років (130 примірників на суму 42380 грн.). Протягом лютого-березня в рамках акції «Школяр у музеї» проведено тематичні інтерактивні уроки для учнів 8-х класів полтавських шкіл «Велика Північна війна на Полтавщині. Полтавська битва». В акції взяли участь 499 учнів та 32 вчителів із семи полтавських шкіл, для них проведено 21 урок і 10 екскурсій по місту.

Транспортне перевезення школярів і забезпечення їх канцтоварами під час заходу становило загалом 19993,58 грн. До 311-х роковин Полтавської битви презентовано проєкт «Віртуальна реальність із зануренням у події Полтавської битви в музейному просторі». Вартість розроблення програмного забезпечення і спеціальне обладнання становить 130000,00 грн. У рамках промоції заходів (витрачено 10160,00 грн.) підготовлено і проведено презентацію нового екскурсійного маршруту «Велика Північна війна на Полтавщині» (Рублівка – Котельва – Михайлівка – Опішне – Великі Будища – Диканька – Сем'янівка) спільно з Полтавською регіональною громадською організацією «Обласний туристичний кластер» та ГО «ВелоПолтава». Замовлено й виготовлено уніфіковані банери для музейних закладів міста з метою участі у масових заходах (4800,00 грн.). Здійснено підготовку й організацію вручення щорічної міської премії імені Самійла Величка (вартість виготовлення пам'ятних медалей і дипломів – 18740 грн.). З метою застосування в експозиції музею сучасних інформаційних технологій, зокрема запровадження QR-кодів, оновлення текстів аудіоекскурсій, здійснено переклади спеціальних текстів англійською, німецькою, французькою, польською мовами (вартість послуги з перекладу становить 11360,00 грн.). Для підтримки належного температурно-вологісного режиму в експозиції придбано зволожувачі повітря на суму 10336,80 грн. Всього з фонду

Міської програми розвитку культури та мистецтва міста Полтави на 2020-2024 роки було витрачено 242271,58 грн. грн. [1].

Слід зазначити, що не всі заплановані в рамках програми заходи були виконані через пандемію COVID-19. Так, не було проведено масові заходи: історичний фестиваль «Полтавська битва: українська історія», проєкт «Відомі історики на полі Полтавської битви», тематична фондова виставка до Дня Збройних сил України, прийоми іноземних делегацій Товариства військової історії Швеції (SMB), Грузії та Німеччини. Через об'єктивні причини не вдалося створити відеоролик «Облога фортеці Полтава 1709 року». Тому в другому півріччі фінансування заходів було зменшене на 207700 грн.

Таким чином, щорічно десятки тисяч громадян України, іноземних туристів, прагнучи збагатити свої знання, розширити кругозір подорожують Україною. Місія музеїв у цьому процесі є надважливою. Одним із найпопулярніших і найвідвідуваніших музеїв Полтавського регіону є ДКЗ «Поле Полтавської битви».

Місія регіонального музею в епоху глобалізації у новому ХХІ ст. полягає, насамперед, у формуванні ідентичності жителів області, позитивного вигляду місцевості у туристів з метою збереження унікальності як локальної, так і світової історії. Особливо це стосується ДКЗ «Поле Полтавської битви», який виконує подвійну місію: об'єднання та актуалізації культурної спадщини того періоду з водночас соціально-економічною ідентифікацією населення Полтавщини і її території).

ЛІТЕРАТУРА

1. Річний звіт за 2020 рік ДКЗ «Поле Полтавської Битви». Звітна документація Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської Битви. Полтава, 2021 р. 125 с.
2. Про затвердження Міської програми розвитку культури та мистецтва міста Полтава на 2020-2024 роки. Рішення Полтавської міської ради від 20 грудня 2019 року. URL : <https://i1.poltava.to/uploads/2020/01/2020-01-07/programa-poltava-kultura-2020-2024.pdf>

КАРАЦУК І. І., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Виникаючі перспективи цифровізації економіки і сфер суспільного буття створюють широке поле для зростання нових ризиків, які не піддаються кількісній оцінці, характеризуються відсутністю достовірної інформації про зв'язки між причинами ризиків і настанням несприятливих наслідків. Наявність гіпотетичних ризиків, які практично не розраховуються та не оцінюються, тому їх наслідки можуть бути непередбачуваними, що робить актуальними питання вивчення економічних ризиків у контексті розвитку цифрової економіки.

Суспільство, розвиваючись за певним сценарієм, час від часу стикається з ризиками. Ризик – це зворотний бік нормального розвитку, і «лише коли ми звернемося до зворотного боку нормальної форми, ми можемо розпізнати його як форму» [1, с. 52].

Майже будь-яке прийняте рішення може спричинити за собою ризикові наслідки, у зв'язку з чим приймаються нові рішення, які також породжують ризик, таким чином виникає «дерево рішень», яке акумулює ризики. На думку Апалькова В. В. [2], у сучасному суспільстві не існує безризикової поведінки, немає абсолютної безпеки, як не можна уникнути ризику, приймаючи будь-які рішення. «Сучасне суспільство, орієнтоване на ризики, — це не лише продукт усвідомлення наслідків науково-технічного прогресу. Його зерна містяться в розширенні дослідницьких можливостей і самих знань» [2, с. 41].

Розроблені підходи до мінімізації ризиків мають базуватися не лише на традиційних методах запобігання випадковим подіям, а й застосовувати новітні досягнення в галузі досліджень ІТ-технологій.

Говорячи про економічні ризики в цифровій економіці, слід визначити поняття «цифрова економіка». Ось деякі з існуючих визначень.

«Цифрова економіка – це глобальна мережа економічних і соціальних подій, які здійснюються через такі платформи, як Інтернет, а також мобільні та сенсорні мережі. По суті, це модель економіки, заснована на можливостях, які надає доступ до Інтернету. А це можливості підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможності підприємств, зниження собівартості продукції. В епоху цифрової економіки потреби людини можна задовольняти набагато краще. Для успішного функціонування цифрової економіки необхідні три елементи – інфраструктура (доступ до Інтернету, програмне забезпечення, телекомунікації), електронний бізнес (ведення бізнесу через комп'ютерні мережі), електронна комерція (розповсюдження товарів через Інтернет)» [3, с. 22].

«Цифрова економіка – це еволюційний розвиток традиційної, що базується на використанні сучасних електронних засобів і передбачає відмову від аналогової взаємодії та аналогових носіїв інформації. Цифрова економіка передбачає обмін даними між учасниками процесу в режимі онлайн. Його переваги перед традиційним: спрощує та прискорює взаємодію сторін, роблячи управління економічними процесами простішим і прозорішим; масштабований на міжнародному рівні; легко інтегрується в існуючі процеси в державі»[3, с. 23].

В існуючій моделі економіки все базується на ідеї підвищення ефективності виробничих і бізнес-процесів за рахунок автоматизації, без зміни самих процесів. У цифровій економіці зміни бізнес-процесів відбуваються в режимі реального часу за допомогою розвиненої інформаційної системи. Стрижнем економіки є зміст, вміння працювати з

ним і використовувати його в усіх економічних процесах. Якість даних стає першорядним. Глобальним ризиком цифрової економіки може бути ризик пошкодження даних або ризик втрати даних.

Використання технологій цифрової економіки, будучи фактором розвитку економіки та покращення функціонування державних і державних інституцій, водночас породжує нові інформаційні ризики. Транскордонний характер цифровізації та відкритість суб'єктів господарювання роблять національний сегмент економіки більш вразливим до негативних зовнішніх впливів. У зв'язку з цим існує ризик інформаційно-технічного впливу низки іноземних держав на інформаційну інфраструктуру економіки політичного, економічного та військового призначення. Водночас активізується діяльність організацій, що здійснюють технічну розвідку щодо державних, національних комерційних, наукових організацій та підприємств ВПК. Нові технології, які використовуються іноземними компаніями, значно знижують конкурентоспроможність вітчизняних виробників. Розширюються масштаби використання спецслужбами окремих держав засобів інформаційно-психологічного тиску на суб'єктів господарювання, маніпулювання попитом і пропозицією, біржовими котируваннями.

Збільшуються масштаби комп'ютерної злочинності, насамперед у кредитно-фінансовій сфері, збільшується кількість злочинів, пов'язаних із порушенням конституційних прав і свобод людини, пов'язаних із приватністю, особистими сімейними таємницями при обробці персональних даних із застосуванням інформаційних технологій. У цифровій економіці людина стає повністю вразливою до глобальних платформ, які отримують повний доступ до приватної інформації. Зростають складність, масштаби та кількість скоординованих комп'ютерних атак [4].

Зростає занепокоєння, що хвилі цифрових інвестицій сприяють втраті робочих місць, стагнації заробітної плати та зростанню нерівності в оплаті праці. У сфері комунікацій та масових комунікацій цифрові технології можуть сприяти формуванню соціальних мікрокультур, які не дотримуються загально визнаних соціальних цінностей. Адитивні технології важко контролювати і несуть ризики використання файлів дизайну непередбачуваним чином.

Наступний ризик – ризик втрати доходу. Як розвиток цифрової економіки вплине на добробут більшості громадян? Світовий банк визнає, що існує певний ризик того, що автоматизація призведе до зростання безробіття, а надалі серед бідних може посилитися конкуренція за робочі місця, що призведе до стагнації заробітної плати, отже, є ризик того, що розвиток цифрових технологій може посилити соціально-економічну нерівність. Новий спосіб життя, створений цифровою економікою, знищить багато традиційних секторів, що призведе до зростання негативних емоцій тих, хто там працював, старий завалиться. Державі доведеться створити умови для плавного входження в цифрову економіку некваліфікованих працівників.

Таким чином, розвиток цифрової економіки є дуже складним і суперечливим процесом, який потребує пильної уваги органів державної влади, економічного співтовариства, науковців. Майбутні зміни торкнуться всіх сфер суспільного життя, принесуть величезну користь, але водночас призведуть до загострення існуючих та створять нові економічні ризики. У даному підрозділі розглядалися ризики порушення інформаційної безпеки, ризик безробіття, ризик загострення соціально-економічної нерівності. Аналіз перерахованих ризиків дозволив визначити основні заходи щодо нейтралізації зазначених ризиків. Напрацьовані підходи до мінімізації ризиків мають базуватися не лише на традиційних методах запобігання випадковим подіям, а й застосовувати новітні

досягнення в галузі досліджень ІТ-технологій. Для вирішення проблеми нейтралізації цих ризиків державі необхідно прогнозувати та своєчасно реагувати на виникаючі тенденції соціально-етичного характеру, пов'язані з формуванням національного глобального цифрового простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева И. Л. Современный анализ и перспективы развития цифровых технологий в промышленных экономических системах. *Естественно-гуманитарные исследования*. 2020. № 2 (28). С. 24–30.
2. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Менеджмент інновацій». 2015. Випуск 4. С. 9–18.
3. Ляшенко В. І. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку : монографія; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. К., 2018. 252 с.
4. Ефективна економіка. 2019. № 1. URL : http://www.economy.nayka.com.ua /pdf/1_-2019/8.pdf

ЛАШКО Т. Б., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

**МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
ВСП «АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ПОЛТАВСЬКОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»**

Інтенсивний розвиток ринку вищої та спеціальної освіти в Україні супроводжується зростанням рекламно-інформаційної активності у сфері популяризації діяльності навчальних закладів. Ефективне ринкове позиціонування навчального закладу, яке б забезпечило йому реальні конкурентні переваги і довгострокові перспективи виживання і зростання, має бути розроблене на основі ідеології маркетингу і реалізоване у маркетинговій діяльності на ринку освітніх послуг.

Маркетингова діяльність навчального закладу є втіленням різних форм активності із формування сприятливої суспільної думки й іміджу навчального закладу, побудови системи маркетингових комунікацій, дослідження маркетингового середовища навчального закладу, вивчення й прогнозування ринкової кон'юнктури, диференціації освітніх послуг відповідно до потреб сучасного стану розвитку суспільства та держави, здійснення діяльності з просування освітніх послуг на ринку [1].

Метою діяльності у сфері маркетингу освітніх послуг є формування умов розвитку системи освіти, яка забезпечить задоволення освітніх потреб особистості і суспільства в цілому з урахуванням потреб регіонального ринку праці; збереження і розвиток системи освіти в умовах ринку.

До основних інструментів системи просування на ринку освітніх послуг належать: реклама, як будь-яка оплачена форма неособистого представлення і просування освітніх послуг чітко визначеним

рекламодавцем; стимулювання збуту, як система короточасних спонукальних заходів і прийомів заохочення покупки або продажу освітньої послуги; персональні продажі, як усне уявлення освітніх послуг під час бесіди з одним або декількома потенційними покупцями з метою здійснення їх продажу; зв'язки з громадськістю, як заплановані тривалі зусилля, спрямовані на створення і підтримку відносин освітнього закладу з різними верствами громадськості [2].

Суб'єктами маркетингу освітніх послуг є навчальні заклади, споживачі освітніх послуг (окремі особистості, організації), широке коло посередників (центри зайнятості, кадрові агентства, органи виконавчої влади, ліцензування й акредитації навчальних закладів та ін.), а також різні громадські організації та структури, що просувають освітні послуги для споживача на ринку. Об'єктами маркетингу в системі освіти водночас з освітніми послугами є місця розташування навчальних закладів, їх навчально-матеріальна база, суспільний престиж і привабливість професій чи спеціальностей серед різних груп населення, рейтинг викладачів, рівень наукових досліджень у навчальних закладах, навчально-методичне забезпечення навчального процесу, широкий комплекс супутніх послуг [2].

У ВСП «Аграрно-економічний фаховий коледж ПДАУ» відповідальність за забезпечення маркетингової діяльності навчального закладу покладено на приймальну комісію. Відповідно до «Положення про приймальну комісію Аграрно-економічного фахового коледжу ПДАУ» приймальна комісія здійснює такі функції:

- забезпечує інформування вступників, їхніх батьків та громадськості з усіх питань вступу до вищого навчального закладу;
- організовує прийом заяв та документів, приймає рішення про допуск вступників до участі в конкурсі (до участі у вступних випробуваннях);

- подає до Єдиної державної електронної бази з питань освіти отримані від вступників дані про них, вносить зміни до статусів заяв вступників в Єдиній базі;
- координує діяльність усіх структурних підрозділів вищого навчального закладу щодо підготовки та проведення конкурсного відбору;
- організовує і проводить консультації з питань вступу на навчання та вибору спеціальності, що найбільш відповідає здібностям, нахилам і рівню підготовки вступників;
- організовує та контролює діяльність технічних, інформаційних і побутових служб щодо створення умов для проведення вступної кампанії;
- забезпечує оприлюднення на веб-сайті коледжу цього Положення, Правил прийому та інших документів, передбачених законодавством [3].

У електронно-комунікаційному просторі маркетингова діяльність коледжу забезпечується функціонуванням сайту навчального закладу й інформаційною активністю у соціальних мережах. Так, у 2021 році був реорганізований сайт коледжу, на якому зараз міститься цікава, зрозуміла інформація для студентів та абітурієнтів про життя коледжу [4]. На сайті коледжу для абітурієнтів створена окрема вкладка, у якій подана вся необхідна інформація, де можна заповнити анкету на підготовчі курси «Абітурієнт 2022» та написати пост у підтримку сайту. Двічі у місяць у соціальних мережах – Facebook, Instagram публікуються пости, які містять агітаційний контекст та яскраві відео.

Приймальна комісія часто проводить профорієнтаційну роботу, студенти відвідують навчальні заклади та «рекламують» ВСП «Аграрно-економічний фаховий коледж ПДАУ». Проводяться «Дні відкритих дверей», екскурсії до навчальних закладів.

Отже, аналіз змісту і результатів діяльності приймальної комісії Аграрно-економічного фахового коледжу ПДАУ дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства маркетингова

діяльність навчального закладу є дієвим засобом забезпечення його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Для того, щоб навчальний заклад відповідав усім вимогам свого мікросередовища він має проводити низку маркетингових заходів, розробляти та впроваджувати маркетингові програми. Саме ці фактори можуть допомогти закладам освіти бути креативними та унікальними на освітньому та економічному ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новікова І. С. Роль маркетингової діяльності в управлінні навчальним закладом. URL : <https://vseosvita.ua/library/rol-marketingovoi-dialnosti-v-upravlinni-navcalnim-zakladom-111989.html>
2. Бенівська І. В. Маркетинг освітніх послуг – інструмент конкурентності сучасного ВНЗ. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/197263701.pdf>
3. Положення про приймальну комісію Аграрно-економічного фахового коледжу ПДАУ. URL : https://drive.google.com/file/d/1aNVQaDhbUaamEao_E0wgeT6XP8tPhx7W/view
4. Офіційний сайт Аграрно-економічного фахового коледжу ПДАУ. URL : <https://agrokoledg.poltava.ua/istoriya-koledzhu/>

ЦИБ Н. С., здобувач вищої освіти (СВО бакалавр)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ШЛЯХИ ВИХОДУ З ДЕПРЕСИВНОГО СТАНУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ ЧОРНУХИНСЬКОЇ ГРОМАДИ)

Вперше поняття «депресивна територія» було вжито у Великобританії у період між I та II Світовими війнами. На сьогодні у зарубіжній науковій літературі здебільшого вживається термін «distressed areas» («території в занепаді»). Ці території потерпають від низки негараздів: застарілі або малопритатні для використання житлові фонди та інфраструктура, занедбані індустриальні майданчики, екологічні проблеми, старіння населення, бідність, низькі стандарти стану здоров'я тощо [1].

Синонімом до слова депресія є занепад. Колишній Чорнухинський район, а нині – Чорнухинська громада Лубенського району, вважається «депресивною територією», тобто такою територією, яка занепадає. Хоча в економіці громади важливішу роль відіграє сільське господарство, яке спеціалізується на виробництві різних культур. Це – зерно, соняшник, цукрові буряки, молоко, м'ясо. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є 15 сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю і три приватні сільськогосподарські підприємства [2]. ТОВ «Чорнухиптиця» займається птахівництвом; виробництвом готових кормів для тварин, що утримуються на фермах; оптовою торгівлею м'ясом та м'ясними продуктами; роздрібною торгівлею іншими товарами через намети і ринки та вантажними перевезеннями автомобільним транспортом [3].

На території району є ще 10 фермерських господарств. Найбільші серед них – сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю «Темп» (станом на 15.06.2021 припинило свою роботу),

яке займалося вирощуванням сезонних культур та розведенням молочних порід худоби. ТОВ «Перемога» – займається вирощуванням зернових та технічних культур; вирощуванням інших сезонних культур; розведенням молочних порід худоби; розведенням свиней і поросят; допоміжними видами діяльності в галузі вирощування сільськогосподарських культур; видами сільськогосподарської діяльності після збору врожаю; оптовою торгівлею живими тваринами; вантажними перевезення автомобільним транспортом; послугами з перевезень; збором, обробкою та розподіленням води [4].

Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Перемога» знаходиться в моєму рідному селі Гільці Чорнухинської ОТГ Полтавської області. Директором СТОВ є Трейтяк Павло Миколайович. Він не дає вимерти сусіднім селам, створює робочі місця для підвищення зайнятості населення. Він надає роботу всім, хто приїжджає до нас у село. Усім, хто хоче і може працювати, хто хоче мати дах над головою. Для таких, хто ще немає змоги купити власний будинок, Павло Миколайович побудував гуртожитки з усіма умовами для проживання. Також він допомагає сільській школі молочними продуктами, розвиває сільський будинок культури. Так, для працівників ферми щороку організовує концерти, запрошує знаменитостей: до нас приїздив переможець проєкту Х-Фактор у 2018 році Олександр Порядинський).

Вважаю, що для виведення території з депресивного стану потрібно реалізовувати низку заходів (шляхів) місцевими силами і ресурсами, а саме:

– необхідно розвивати туристичну діяльність, адже на території ОТГ є доволі розвинений природно-заповідний фонд, який складається із ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Червонобережжя»; ландшафтних заказників місцевого значення

«Монастирище» та «Балка Мангаревщина»; ботанічного заказника місцевого значення «Харсіцька Полона»; гідрологічних заказників місцевого значення «Заплава річки Многа» та «Піско-Удайський»; ботанічних пам'яток природи місцевого значення «Скибенські дуби» та «Хейлівщинський дуб»; заповідного урочища місцевого значення «Липова дача» [2]. Потрібно заохочувати людей з усіх куточків України до ознайомлення з нашим природним багатством, з його особливостями;

– необхідно знизити рівень безробіття за допомогою створення нових робочих місць шляхом поглиблення спеціалізації сільськогосподарських підприємств та організації виробництва конкурентоспроможної продукції з високою часткою доданої вартості. Так, вважається, що у вітчизняному агробізнесі традиційно високу додану вартість можна отримати в процесі подальшої переробки соняшнику, ріпаку й інших маржинальних культур на олію, шрот та інші продукти наступного переділу – маргарин, жири, дизельне біопаливо, гліцерин. Також досить висока додана вартість може бути отримати від виробництва наукоємного насіннєвого матеріалу [5];

– потрібно заохочувати повернення молодих спеціалістів – учителів, лікарів інших працівників соціальної сфери після закінчення ними вищих навчальних закладів шляхом, по-перше, надання їм (за умови навчання на комерційній формі) пільгових кредитів з умовою їх повернення після працевлаштування у громаді; по-друге, забезпечення окремим житлом.

Звісно, ці шляхи не є вичерпними, але якщо докласти зусиль і менеджменту громади, і її жителям та реалізувати для початку хоча б вищезазначені, то можна домогтися зрушення у розвитку громади. Наш район отримає поштовх до соціально-економічного піднесення, знову оживе і вийде зі стану «занепаду».

ЛІТЕРАТУРА

1. Депресивні регіони: сутність поняття, види. URL : <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/772-depresivni-regioni-sutnist-ponyattya-vidi#:~:text=Д.займали%20провідне%20місце%20в%20країні>
2. Чорнухинський район. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорнухинський_район
3. «Чорнухиптиця». URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/05385237/
4. Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Перемога». URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/03770477/
5. Де можна отримати високу додану вартість в агробізнесі? URL : <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/9806-de-mozhna-otrymaty-vysoku-dodanu-vartist-v-ahrobiznesi.html>

ЗМІСТ

Степаненко С. В. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПОСТВОЄННИЙ ЧАС: ВСТУП ДО ДИСКУСІЇ	3
Яковенко Л. І. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТВОЄННОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ.....	13
Тригуб О. В. ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	17
Попова Ю. М. ПАРТНЕРСТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД І БІЗНЕСУ ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	23
Шевченко Б. О. ПРОБЛЕМА ОПТИМАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РИНКОВОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ.....	29
Непокупна Т. А., Кузьменко Н. В. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ.....	34
Hughson N. I. TYPES OF CREATIVE THINKIG.....	38
Петренко І. М. ТЛУМАЧЕННЯ ІСТОРІЇ У ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	44
Петченко М. В., Глазунова О. О. ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	51

Щербань О. В. ПОТЕНЦІЇ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ СУПРОТИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ САДИБ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОВОГО ТУРИЗМУ).....	55
Дерід І. О. ІНВЕСТИЦІЇ В КУЛЬТУРНЕ РІЗНОМАНІТТЯ.....	58
Radionova L. A. ECONOMY OF THE CITY IN MODERN CONDITIONS.....	64
Радіонова О. М. СИНЯ ЕКОНОМІКА ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	67
Мокляк В. М. СТУДЕНТСЬКІ ТОВАРИСТВА ВЗАЄМОДОПОМОГИ КИЇВСЬКОГО І ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТІВ ХІХ СТ.....	71
Рябець Н. М. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	77
Сакало О. Є. ГОРИЗОНТАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	83
Приходько С. М., Телятник Р. В. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕФЕКТА В УКРАЇНІ.....	88
Тютюнник Ю. М. СТРУКТУРА І ВИДИ СИСТЕМ У СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	94
Мокляк В. М., Петренко Л. М., Хоменко А. В. STEM-ОСВІТА: ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ У ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА.....	100

Дроботя Я. А., Дорошенко О. О. КОНТРОЛЬ ТА БЕЗПЕКА ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....	104
Усанова Л. А., Усанов І. В. СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ.....	107
Дмитренко В. А., Дмитренко В. І. КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ.....	113
Заїка В. М. РОДОВИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОСТВОЄННОГО СТАНУ.....	118
Ільченко О. Ю. ЄДНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ РОБОТИ.....	123
Тесленко М. М. ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА ОСОБИСТОСТІ З НАДМІРНИМ СТРЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОСТВОЄННОГО СТАНУ.....	129
Кончаковський Є. О. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....	134
Котломанітова Г. О. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	139
Делія О. В. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ВИРОБЛЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ....	145
Ігнат'єва О. В., Ігнат'єва С. О. КЛУБ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ, ЯК ПЛАТФОРМА З ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	150

Білоус Л. Б. ОСОБЛИВОСТІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЛОКАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОГО ЧАСУ.....	156
Веркалець Т. Я. НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЄКТ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ, ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ.....	160
Степаненко С. В., Наконечна В. Г. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ ЩАСТЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНЯХ.....	165
Василець В. Л., Шевченко Б. О. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	170
Большая О. В. ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	176
Непокупна Т. А., Матвієнко Н. Л., Іванова В. О. ОСНОВНІ ТЕОРІЇ, ЩО ПОЯСНЮЮТЬ НЕЧЕСНУ ПОВЕДІНКУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	179
Басенко Р. О. ЦІЛІСНА ОСВІТА ОСОБИСТОСТІ У ПОСТМОДЕРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....	185
Гермашевський С. М. ПРОБЛЕМА УЗГОДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ.....	188
Ситюк Р. О. СИСТЕМА МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ В ЯПОНІЇ. ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	193
Яколенко В. М. МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПП «КОМПАНІЯ «НАДЕЖДА».....	198

Краснолуцька Ю. В. ФОРСАЙТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	201
Непокупна Ю. С. МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПП «ДЖІСІЕКВІПМЕНТ».....	204
Непокупна Т. А., Сухорада В. В. ДЕРЖАВНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЗМІНИ СПОЖИВЧИХ ПРІОРИТЕТІВ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ УКРАЇНИ.....	208
Комарова Д. Ю., Радіонова Л. О. ЗЕЛЕНА АРХІТЕКТУРА ЯК НАПРЯМОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА.....	214
Томенко Д. В. ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ, ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	219
Онiпко М. В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПОЛЕ ПОЛЬАВСЬКОЇ БИТВИ».....	224
Швець А. О. КРЕАТИВНИЙ БІЗНЕС: ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ.....	230
Кривень Н. М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ОФШОРНИХ КОМПАНІЙ ТА ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У БІЗНЕС-ПРАКТИЦІ.....	233
Окань Є. В. ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ.....	238
Тимошенко Ю. С. ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І НІМЕЧЧИНИ.....	242

Литвин М. С. ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	247
Щербина Є. С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	253
Шмиголь Ю. Ю. ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ» В СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКОВІ РЕГІОНУ.....	257
Каращук І. І. ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	262
Лашко Т. Б. МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВСП «АГРАРНО- ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ПОЛТАВСЬКОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ».....	267
Циб Н. С. ШЛЯХИ ВИХОДУ З ДЕПРЕСИВНОГО СТАНУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ ЧОРНУХІНСЬКОЇ ГРОМАДИ).....	271

Наукове видання

***СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ,
ПОЛІТИЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ***

*ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
УЧАСНИКІВ ТРЕТЬОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ*

У авторській редакції

Відповідальний за випуск

С. В. Степаненко, кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри політекономії
ПНПУ імені В. Г. Короленка

Комп'ютерна верстка

О. О. Годзь